

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADI ANABİLİM DALI
İSLAM İKTİSADI BİLİM DALI**

**MAAŞ PROMOSYONU UYGULAMASININ
İSLAMİ FİNANS İLKELERİ ÇERÇEVESİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

MEHMET SALİH ERGİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. HUZEFİ ÇEKER**

KONYA - 2024

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet Salih ERGİN		
	Numarası	20812201001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam İktisadı Anabilim Dalı/ İslam İktisadı Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Huzeyfe ÇEKER		
Tezin Adı	Maaş Promosyonu Uygulamasının İslami Finans İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi			

Bankacılık sektörünün gelişimiyle birlikte, çalışanların ücret, prim ve ikramiye gibi tüm mali ödemeleri bankalar aracılığıyla yapılmaya başlamıştır. Maaş tutarının toplu bir şekilde ve belirli bir süre önce bankaya yatırılması ve diğer bankacılık ürünlerinin pazarlanmasına karşılık olarak, maaş promosyonu olarak ifade edilen birtakım ek mali menfaatler ortaya çıkmıştır.

Çalışmamız kapsamında, farklı çalışan gruplarına yönelik maaş promosyonunun uygulama biçimi, yasal düzenlemeler ve promosyonun İslam Hukuku açısından durumu gibi hususlar ele alınmıştır. Çalışma giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde; araştırmanın konusu, önemi ve amacı ile istifade edilen kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, banka hesaplarının hukuki mahiyeti ve bu konudaki tartışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde promosyonun tanımı, günümüz uygulamaları, yasal düzenlemeler ve mahkeme kararlarına değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise İslam Hukukçularının promosyona ilişkin görüş ve delilleri incelenmiştir. Buna göre, promosyonun caiz olmadığı ve caizliği yönünde iki farklı yaklaşımın bulunduğu ve birinci yaklaşım çerçevesinde promosyonun ribâ/faiz veya faiz şüphesi barındırdığı, diğer bir görüşe göre ise hibe/hediye kavramları ile ilişkilendirildiği görülmüştür.

Sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılmış, promosyona ilişkin görüş ve önerimiz belirtilerek çalışmamız tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Promosyon, Maaş, Banka Hesapları, Faiz/Ribâ, Faiz Şüphesi, Hediye/Hibe, İslami Finans.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Mehmet Salih ERGİN		
	Student Number	20812201001		
	Department	İslam İktisadı Anabilim Dalı/ İslam İktisadı Bilim Dalı		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Huzeyfe ÇEKER		
Title of the Thesis/Dissertation	Evaluation of Salary Promotion Application within the Framework of Islamic Finance Principles			

With the development of the banking sector, all financial payments of employees such as wages, premiums and bonuses began to be made through banks. In response to the collective deposit of the salary amount to the bank within a certain period of time and the marketing of other banking products, some additional financial benefits, expressed as salary promotions, have emerged.

Within the scope of our study, issues such as the implementation of salary promotion for different employee groups, legal regulations and the status of the promotion in terms of Islamic Law are discussed. The study consists of an introduction, three chapters and a conclusion. In the introduction section; information was given about the subject, importance and purpose of the research and the sources used. In the first part, the legal nature of bank accounts and the discussions on this subject are included. In the second part, the definition of promotion, current practices, legal regulations and court decisions are mentioned. In the third chapter, the opinions and evidence of Islamic Lawyers regarding promotion are examined. Accordingly, it has been seen there are two different approaches regarding that promotion is not permissible and its permissibility, within the framework of the first approach, it has been observed that the promotion carries the suspicion of interest or ribâ/interest, while according to the other view, it is associated with the concepts of grant/gift.

In the conclusion part, a general evaluation was made and our study was completed by stating our opinions and suggestions regarding the promotion.

Key Words: Promotion, Salary, Bank Accounts, Interest/Ribâ, Interest Suspicion, Gift/Grant, Islamic Finance.

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet Salih ERGİN		
	Numarası	20812201001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam İktisadı Anabilim Dalı/ İslam İktisadı Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Maaş Promosyonu Uygulamasının İslami Finans İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mehmet Salih ERGİN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR	VII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE KONUYLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
HUKUKİ AÇIDAN BANKA HESAPLARININ DURUMU	5
1.1. Konvansiyonel Bankalar	6
1.1.1. Vadesiz Hesaplar.....	6
1.1.2. Vadeli Hesaplar	7
1.1.3. Mevduatın Hukuki Niteliği	8
1.1.3.1. Usulsüz Tevdi.....	8
1.1.3.2. Tüketim Ödücü.....	10
1.1.3.3. Karma Akit.....	11
1.1.4. Mevduatın Hukuki Niteliğine İlişkin Değerlendirme	11
1.2. Katılım Bankaları	13
1.2.1. Özel Cari Hesap	15
1.2.1.1. Karz	16
1.2.1.2. Vedia	18
1.2.1.3. Yeni Bir Akit.....	19
1.2.2. Katılma Hesabı.....	20
1.2.3. Katılım Fonunun İslam Hukukundaki Yerine İlişkin Değerlendirme.....	23
İKİNCİ BÖLÜM.....	25
PROMOSYON KAVRAMI VE GÜNÜMÜZ UYGULAMALARI	25
2.1. Promosyonun Tanımı	25
2.2. Maaş Promosyonu	26
2.3. Maaş Promosyonunun Tarihçesi	29
2.4. Konuya İlişkin Yasal Düzenlemeler	30
2.4.1. Aylıkların Ödenmesine Dair Mevzuat	31
2.4.1.1. Kamu Personeli	31
2.4.1.2. Özel Sektör Çalışanları.....	32
2.4.2. Promosyona Dair Mevzuat.....	32
2.4.2.1. Kamu Görevlileri.....	33
2.4.2.2. İşçiler.....	37
2.4.2.2. Emekliler	38
2.5. Örnek Olay ve Mahkeme Kararları	41
2.6. Promosyonun Hukuki Niteliği	44
2.7. Genel Değerlendirme	46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	48
MAAŞ PROMOSYONUNUN İSLAM HUKUKU AÇISINDAN DURUMU	48
3.1. Maaş Promosyonunu Faiz Olarak Görenler	49
3.1.1. Ribâ/Faiz	52
3.1.1.1. Borç Faizi	55
3.1.1.2. Alışveriş Faizi	55
3.1.1.2.1. Fazlalık Faizi	56

3.1.1.2.2. Veresiye Faizi.....	56
3.2. Faiz Şüphesi Bulunduğunu İfade Edenler	57
3.3. Maaş Promosyonunun Cevazı Yönünde İleri Sürülen Görüşler	59
3.3.1. Hibe/Hediye Kapsamında Değerlendirilmesi.....	59
3.3.1.1. Hibe Tanımı.....	61
3.3.1.2. Hibeden Rücu.....	62
3.3.1.3. Kazancının Çoğunluğu Haram Olan Kimselerden Hediye Kabulü.....	66
3.3.2. Banka Hesaplarının Emanet (Vedia) Olarak Görülmesi	67
3.3.3. Promosyon Anlaşmalarının Kurum/İşveren Tarafından Gerçekleştirilmesi	69
3.3.2. Hizmet Bedeli Olarak Görülmesi	71
3.4. Konvansiyonel ve Katılım Bankalarının Durumu.....	72
3.5. Promosyonun Sarf Yerleri.....	74
3.6. Promosyona İlişkin Gündeme Gelen Öneri ve Teklifler.....	76
SONUÇ	82
KAYNAKÇA.....	86

KISALTMALAR

AAOIFI	: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions
a.s.	: Aleyhisselam
b.	: Bin
BDDK	: Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu
bk.	: Bakınız
c.c.	: Celle Celâlühü
çev.	: Çeviren
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİYK	: Din İşleri Yüksek Kurulu
DMK	: Devlet Memurları Kanunu
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
IFSB	: Islamic Financial Services Board
IIFA	: The International Islamic Fiqh Academy
İKAM	: İslam İktisadı Araştırma Merkezi
KDK	: Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık)
md.	: Madde
MGM	: Muhasebat Genel Müdürlüğü
No.	: Numara
öl.	: Ölüm Tarihi
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
r.a.	: Radıyallahu Anh
RG	: Resmi Gazete
RKK	: Rekabet Kurulu Kararı
SBB	: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik Eden

TKBB : Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF : Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
ty. : Basım Tarihi Yok
vd. : Ve Diğerleri

ÖNSÖZ

İslam, vazettiği hükümler itibariyle yaşamın her alanını kuşatan bir dindir. İnanç, ibadet ve muamelata dair genel ilke ve esaslar belirlendiği gibi toplumsal hayatın bir parçası olan ekonomik faaliyetlere ilişkin de birtakım kurallar bulunmaktadır. Bu kurallar İslam'ın temel kaynakları olan Kur'ân-ı Kerîm ve nebevi sünnette insanlığa bildirilmiş, eski veya daha sonra ortaya çıkabilecek yeni meselelerin çözümü için de genel prensip ve kurallar ortaya konulmuştur. Bununla birlikte, İslam dini daha önce uygulanan mevcut ekonomik sistemleri tamamen yok sayarak yeni bir ekonomi sistemi inşa etmemiş, İslam'ın genel prensiplerine aykırı olmayan ve toplumun menfaatine uygun olan faaliyetlerin uygulanmasında herhangi bir sakınca görmemiştir. Dolayısıyla, İslam'ın öngördüğü ekonomi anlayışının temelleri ve sabiteleri; inanç, ahlaki değerler, birey ve toplumun menfaati ile İslami yetkinliğe dayandırılmıştır.

Günümüzde ekonomik ve sosyal hayatta yaşanan gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan pek çok yeni mesele bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında ele aldığımız maaş promosyonu da bankacılık sektörünün gelişimine paralel olarak son dönemlerde gündeme gelmeye başlamıştır. Bilindiği üzere konvansiyonel finans kurumlarının gelirlerinin büyük bir kısmı, İslam'a göre meşru olmayan yöntemlerle elde edilmektedir. Bununla birlikte, bankalar tarafından maaş karşılığı verilen promosyon da normal ücrete ek olarak verilen bir fazlalık olarak değerlendirilmekte ve büyük oranda faiz gelirinden oluşmaktadır. Dolayısıyla, İslami hassasiyete sahip bireyler için promosyonun meşruiyeti ve kullanılmasının caiz olup olmadığı konusu gündeme gelmektedir. Diğer taraftan, katılım bankalarının verdiği promosyonun konvansiyonel bankalardan farklı değerlendirilip hediye kapsamında görülmesi hususu çağdaş İslam hukukçuları tarafından tartışılmış ve farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Bu çalışma kapsamında, geçmişten günümüze promosyonun nasıl uygulandığı, yasal düzenlemeler, kamu, özel sektör ve emeklilere yönelik farklı uygulamalar, İslam hukukçularının konuya yaklaşımı gibi hususlar ele alınacaktır. Çalışma giriş ve üç ana bölümden oluşmakta olup, ilk bölümde bankalardaki mevduat çeşitleri ile pozitif hukuk ve İslam hukukundaki yeri mukayeseli olarak incelenecektir. İkinci bölümde; promosyon kavramının tanımı yapılarak, maaş promosyonunun tarihçesi, günümüz uygulamaları, hukuki mahiyeti ve konuya ilişkin yapılan yasal düzenlemelere değinilecektir. Üçüncü bölümde ise Din İşleri Yüksek Kurulu, günümüz İslam hukukçuları ve diğer akademisyenlerin maaş

promosyonuna ilişkin görüşleri ve delilleri ele alınacaktır. Sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılacak ve promosyon konusuna ilişkin görüş, öneri ve tekliflerimiz belirtilerek çalışma tamamlanacaktır.

Çalışmam boyunca desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, daima bana rehberlik eden danışmanım Sayın Doç. Dr. Huzeyfe ÇEKER'e, üzerimde büyük emekleri olan hocalarım ve değerli aileme, son olarak da tez sürecinde her daim yanımda olup beni teşvik eden kıymetli eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet Salih ERGİN

Ankara – 2024

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

21. yüzyılda yaşanan dijital dönüşüm ve küresel ekonominin gelişimiyle birlikte, bankacılık sektöründe köklü değişimler meydana gelmiştir. Bankalar; yapay zekâ, bulut teknolojisi ve süreç otomasyonu gibi yeni nesil teknolojiler ile uygulamalarını modernleştirmiş, sunulan ürün ve hizmetler ile işlevselliği artırarak finansal sistemin en önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir. Bankacılık sektöründe yaşanan bu değişim ve dönüşümle birlikte yeni geliştirilen ve piyasaya sunulan hizmetlerin, birey ve toplum hayatına çok büyük katkıları olmuştur. Bu katkılardan biri de kamu veya özel sektörde çalışan personel maaşlarının ve diğer mali işlemlerin bankalar aracılığıyla yürütülmesidir.

2000’li yılların başından itibaren promosyonlu maaş ödeme hizmetleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu alanda yapılan yasal düzenlemelerle birlikte, maaşların bankacılık yapma yetkisine sahip olmayan başka bir teşebbüsle anlaşma yapılarak ödenmesi mümkün değildir. Dolayısıyla, bankacılık sektöründeki aktörler de müşteri sayısını ve kazançlarını artırma stratejisiyle, promosyon konusunda daha rekabetçi politikalar izlemişlerdir.

Son dönemde bankalar arasındaki rekabetin kızışmasıyla birlikte, konvansiyonel bankaların yanı sıra katılım bankaları da promosyon yarışına dahil olmuştur. Katılım bankaları konvansiyonel bankalara nispeten daha düşük miktarda promosyon teklifinde bulunsa da, bazı kurum, işveren ve emekliler dini hassasiyetlerle faizsiz finans kurumlarını tercih edebilmektedir. Faizsiz finans kurumları da maaş müşterilerine belli şartlar dahilinde promosyon olarak nitelendirmeseler de fazladan nakdi ödeme yapmaktadır. Türkiye Katılım Bankaları Birliği Danışma Kurulu konuya ilişkin kararında; katılım bankalarının faizsiz finans ilke ve standartlarına aykırı olmayan alanlarda faaliyet yürüten kurumların çalışanlarına ait maaşların/ücretlerin dağıtılmasına aracılık yapmalarında ve kurum çalışanlarına promosyon ödemelerinde bir sakınca olmadığını belirtmiştir. Bu ödemelerin hibe kapsamında değerlendirileceği belirtilmiştir.

İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarıyla ilgili işleri yürütmek ve toplumu dini konularda aydınlatmakla görevli olan Diyanet İşleri Başkanlığı’nın, dini konulardaki en yüksek karar ve danışma organı olan Din İşleri Yüksek Kurulu ve çağdaş İslam hukukçularının da konuya ilişkin farklı görüşleri bulunmaktadır. Dolayısıyla, çalışanlar için

güncelliğini koruyan promosyon konusunun günümüz uygulamaları, yasal düzenlemeler ve İslam iktisadı bağlamında incelenmesi önem arz etmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışma ile son dönemde basılı ve görsel medyada sıkça gündeme gelen ve tartışma konusu olan maaş promosyonunun tüm yönleriyle araştırılması amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında, geçmişten günümüze promosyonun nasıl uygulandığı, yasal düzenlemeler, kamu, özel sektör ve emeklilere yönelik farklı uygulamalar, İslam hukukçularının konuya yaklaşımı gibi hususlar ele alınacaktır.

Bu araştırmadaki amacımız, promosyonun İslami açıdan caiz olup olmadığına yönelik bir kanaat belirtmekten ziyade, konu hakkındaki güncel durum ve tartışmaların temelinde yatan asıl sorunun objektif bir şekilde ortaya konulmasıdır. Ayrıca, konunun araştırılması neticesinde elde ettiğimiz bilgilere göre, özellikle İslami hassasiyetlere sahip bireyler için alternatif çözüm önerileri geliştirilerek konuya farklı bir bakış açısı kazandırılacağı düşünülmektedir.

Bu bağlamda şu alt sorulara cevap aranmaktadır:

1. Promosyon konusunda yapılan yasal düzenlemeler yeterli midir?
2. Promosyona İslami açıdan bakıldığında temel sorun nedir?
3. Konvansiyonel bankalar ile katılım bankaları tarafından verilen promosyon arasında bir fark var mıdır?
4. Katılım bankaları tarafından verilen promosyon hediye olarak değerlendirilebilir mi?
5. Kurumsal yapılan maaş anlaşması bireylerin sorumluluğunu ortadan kaldırırmı?

3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE KONUYLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Maaş promosyonu kavramının ortaya çıkışı ve yaygınlaşması 2000'li yıllardan sonra olduğu için öncesine dair bir yasal düzenleme olmadığı, İslami yönüne dair de herhangi bir görüş beyan edilmediği görülmektedir. Güncel bir mesele olması sebebiyle klasik fıkıh

kitaplarında da konuya ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Diğer taraftan, kamu ve özel sektör çalışanları ile emekliler için maaş ödemeleri noktasında bankaların aracı kılınmasıyla beraber, uygulamada birliğin sağlanması açısından bankalar tarafından sunulan ek mali imkânların tasarrufuna ilişkin birtakım yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde konvansiyonel ve faizsiz finans kurumlarında açılan mevduat hesapları ile katılım fonunun hukuki mahiyetiyle ilgili bilgiler verilmiştir. Konuya ilişkin Servet Bayındır'ın *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık (2005)* kitabı ve "Banka Mevduat Hesaplarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi (2005)" konulu makalesi yararlandığımız başlıca kaynaklar olmuştur. İlker Parasız'ın *Türkiye'de ve Dünya'da Bankacılık (2011)*, Mustafa Uçar'ın *Türkiye'de-Dünya'da Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri (ty.)* ve Turgut Akıntürk - Derya Ateş tarafından kaleme alınan Hukuk fakültelerinde ders kitabı olarak okutulan *Borçlar Hukuku (2022)* isimli eserlerden de, pozitif hukuk ve bankacılık konularında yararlanılmıştır. Ayrıca mevduatın hukuki niteliği ve akitler konusunda yayımlanmış; Zahit İmre "Usulsüz Vedia Akdi (1944)", Ahmet Battal "Bankalarla Özel Finans Kurumlarının Mukayesesi (1993)", Kürşad Nuri Turanboy "Tasarruf Mevduatı Sözleşmesinin Niteliği (1997)", M. Fahrettin Önder "Banka Hukukunda Tasarruf Mevduatı Sözleşmesi (2003)", M. Fatih Turan "İslam Hukuku Açısından Usulsüz Vedia Akdi (2010)" başlıklı makalelerden istifade edilmiştir. Bununla birlikte, Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu, TKBB yayınları ve istatistiki verileri ile konuya ilişkin kanun, yönetmelik, tebliğ gibi yasal mevzuat da gözden geçirilmiştir.

İslami finans, katılım bankacılığı ve fikhî literatürde yer alan akitlerle ilgili klasik fıkıh eserlerinden istifade edilmiştir. Bununla birlikte, Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI)'nin faizsiz finans standartları, çağdaş İslam hukukçularından Mustafa Ahmed ez-Zerka - A. Muhammed en-Neccar'ın *İslam Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta (2009)* adlı kitabı, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi ve Hamdi Döndüren'in *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali (2008)* ile Orhan Çeker'in *İslam Hukukunda Akidler (2019)* eserlerinden yararlanılmıştır. Konuya ilişkin İngilizce yazılan makale ve eserlerden; Mufti Muhammed Taqi Usmani'nin *An Introduction To Islamic Finance (1998)*, Mahmoud Amin el-Gamal'in *Overview Of Islamic Finance (2006)*, Muhammed Ayub'un *Understanding Islamic Finance (2007)*, Hussien Alasrag'ın "Principals Of The Islamic Finance: A Focus On Project Finance (2011)" gibi kaynakların ilgili bölümlerinden de faydalanılmıştır.

Maaş promosyonunun yasal zemine oturmasıyla, promosyonun bankacılık uygulamaları, muhasebe ve vergi gibi alanlarla ilişkisini ortaya koyan bilimsel çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalara örnek olarak; Ömer Elmas'ın "Bankacılık Kanunu Açısından Bağış ve Yardımlar İle Promosyonlara İlişkin Değerlendirme (2007)" başlıklı makalesi, Gülnihal Tarhan tarafından hazırlanan *Bankacılık Hizmetlerinde Promosyon Uygulamaları ve Muhasebesi (2010)* konulu yüksek lisans tezi ve vergi müfettişleri tarafından promosyonun vergisel boyutunu ele alan makaleler gösterilebilir. Ayrıca konu hakkında Yargıtay, Danıştay, İş ve İdare Mahkemeleri ile Rekabet Kurulu kararları da bulunmaktadır.

Promosyonun fikhî durumuna ilişkin Memet Zeki Uyanık'ın "Bankaların Memur, İşçi ve Emeklilere Verdiği Maaş Promosyonlarının Fikhî Durumu (2018)" konulu bir makalesi bulunmaktadır. Bu çalışmada maaş promosyonu konusuna dair İslam hukukçularının görüşleri derlenmiş ve yazar mezkûr görüşlere ilişkin kişisel değerlendirmelerine yer vermiştir. Bunun yanı sıra tezimizi bitirme aşamasında iken, Münir Yaşar Kaya - Doğan Öztürk tarafından "Fikhi Açıdan Maaş Promosyonları ve Katılım Finans Sistemi İçin Alternatif Ürün Önerisi: Karz Limiti (2023)" başlıklı bir makale yayımlanmıştır. Söz konusu makalede promosyonun ittifakla caiz olmadığı ifade edilmiş, promosyon yerine katılım finans ilke ve standartlarına uygun dolayısıyla fikhî açıdan meşru olacağı düşünülen "Karz Limiti" adı altında alternatif bir ürün önerisi sunulmuştur.

Bununla birlikte, konuya dair ülkemizin önde gelen hukukçu, yazar ve akademisyenlerinin tebliğ, seminer ve web sayfalarında yayımladıkları yazılı ve görsel paylaşımları bulunmaktadır. Öte yandan, İslami bilimler açısından promosyona ilişkin yüksek lisans düzeyinde kapsamlı bir bilimsel çalışma yapılmadığı gözlenmiştir. Bu durum, promosyon konusunda çalışmamızın en önemli nedenlerinden birisi olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

HUKUKİ AÇIDAN BANKA HESAPLARININ DURUMU

Bankaların temel işlevi, yastık altında bulunan atıl kalmış tasarrufları toplamak ve bunları ulusal ekonomi için en uygun alanlarda değerlendirmek suretiyle mali aracılık yapmaktır. Gerçek veya tüzel kişilerde bulunan ihtiyaç fazlası birikimler bankalar tarafından toplanarak, belirli ilke ve kurallar çerçevesinde fon ihtiyacı olan işletme ve bireylere aktarılmaktadır. İhtiyaç fazlası fonların bankaya yatırılması, tasarruf sahiplerinin birtakım tehlikelerden korunması, ödemelerinin düzenli yapılması ve bankacılık hizmetlerinden düşük ücretle yararlandırılması gibi konularda faydalar sağlamaktadır.¹

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre; *“yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle ivazsız veya bir ivaz karşılığında, istendiğinde ya da belli bir vadede geri ödenmek üzere kabul edilen paraya mevduat”* denilmektedir. Konvansiyonel ve faizsiz finans kurumları arasında mevduat kabulü ve toplanan fonların değerlendirme yöntemleri bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Konvansiyonel bankaların faaliyetleri kredi sistemi, faizsiz bankaların işleyişi ise ortaklık sistemi üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla, bankalar arasındaki bu ayrım hesapların tasnifinde de görülmektedir; faizli bankalardaki hesaplar vadesiz ve vadeli, faizsiz bankalardaki hesaplar ise cari ve katılma hesapları şeklinde adlandırılmaktadır.²

Bankalar, yasal mevzuata göre mevduat hesapları ile katılım fonu hesaplarını Merkez Bankasınca tespit edilecek vade ve türlere göre tasnif etmek, tasarruf mevduatı ve gerçek kişilere ait katılım fonunu diğer hesaplardan ayırmak zorundadır. Konuya ilişkin Merkez Bankasının tebliğinde mevduat ve katılma hesaplarının vade ve türleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.³

¹ İlker Parasız, *Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık* (İstanbul: Ezgi Kitabevi, 2011), 176; Ekrem Erdem, *Para Banka ve Finansal Sistem* (Ankara: Detay Yayıncılık, 2008), 182; Ahmet Battal, "Bankalarla Özel Finans Kurumlarının Mukayesesi", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6/6 (Ekim 1993), 378.

² Servet Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005), 50-51.

³ Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ (TCMB), *Resmî Gazete* 26423 (3 Şubat 2007), Sayı 2007/1, md. 1/1.

1.1. Konvansiyonel Bankalar

Faizli bankalar, çoğunlukla vadesiz ve vadeli olmak üzere iki şekilde fon toplar. Mevzuatta ihbarlı⁴ ve birikimli⁵ mevduat hesaplarına da yer verilmiştir, ancak bu hesap türleri bankalar ve fon sahipleri tarafından uygulamada çok fazla kullanılmamaktadır.

1.1.1. Vadesiz Hesaplar

Bankanın izni aranmaksızın hesap sahibi tarafından istenildiği zaman kısmen veya tamamen çekilebilen, herhangi bir ihbar veya vade koşulu taşımayan mevduat türüdür. Vadesiz hesaplarda herhangi bir vade ve faiz taahhüdü bulunmamaktadır. Bununla birlikte taraflar arasında yapılan sözleşmeye göre, bankalar hesap sahiplerine belirli bir miktar faiz getirisi sunabilmektedir.⁶ Ancak, vadesiz mevduatın her an hesap sahibi tarafından çekilebilmesi riskinden dolayı bankaların buradaki fonu rahat bir şekilde kullanma imkânı bulunmadığından, vadesiz mevduata tahakkuk ettirilen faiz oranı vadeli mevduata oranla çok daha düşüktür.⁷

Bankaya parasını yatırmak isteyen mevduat sahibi ile banka arasında, şartları banka tarafından önceden belirlenmiş standart sözleşmeler yapılmaktadır. Bu sözleşmeler, mevduat sahibinin herhangi bir değişiklik yapma yetkisi veya pazarlık imkânı olmadığından iltihaki⁸ bir akit olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, bankalar bu mevduatı sözleşme hükümlerine göre dilediği gibi kullanır ve elde edilen kârı da kendi hesabına gelir olarak kaydeder.⁹

Vadesiz hesaplara yatırılan mevduat bankanın mülkiyetine geçmekte ve herhangi bir tehlikeye karşı bankanın garantisi altında bulunmaktadır. Hesap sahibi, vadesiz olarak yatırmış olduğu parasını istediği zaman geri çekme hakkına sahiptir, buna mukabil banka da

⁴ bk. Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ, md. 3/b.

“İhbarlı Mevduat: Çekileceği tarihten 7 gün önce yazılı bir ihbar verilmek suretiyle çekilebilecek mevduattır.”

⁵ bk. Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ, md. 3/ç.

“Birikimli Mevduat: Asgari 5 yıl vade ile açılan, sözleşme ile belirlenen aylık veya üç aylık sürelerde hesaba para yatırmaya imkân veren mevduattır.”

⁶ İshak Emin Aktepe, *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık* (İstanbul: Bilge Yayınları, 2010), 78.

⁷ Battal, “Bankalarla Özel Finans Kurumlarının Mukayesesi”, 378.

⁸bk. Ali Şafak, *Hukuk ve Emniyet Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Rehber Yayınları, 1992), “İltihak” md, 211.

“İltihaki Akit: Bir tarafın şartlarını önceden belirlediği, diğer tarafın ise pazarlık şansı olmaksızın mevcut şartları kabul ederek dâhil olduğu sözleşmeye denir. Su, elektrik, gaz sözleşmeleri gibi.”

⁹ Servet Bayındır, “Banka Mevduat Hesaplarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 5/2 (Güz 2005), 8.

bu meblağı her an hazır bulundurmak durumundadır. Burada, mudi hesabına yatırdığı para miktarınca bankadan alacaklı, banka ise borçlu konumundadır.

1.1.2. Vadeli Hesaplar

Mevduat sahibinin parasını belirli bir süre ile bankaya yatırarak, belirlenen vade sonunda faiz getirisi elde ettiği hesap türüdür. Hesabın vadesi 1-3-6 ay veya 1 yıl şeklinde belirlenebilmektedir. Vade süresi uzadıkça faiz oranı ve hesaba tahakkuk edecek faiz getirisi de değişmektedir. Vadesi dolmadan mevduatın çekilmemesi esas olduğundan, likiditesi vadesiz mevduata göre daha düşüktür. Bununla birlikte, banka ile anlaşılan süreden önce anaparanın tamamı veya bir kısmının çekilmesi halinde faiz getirisi elde edilemeyecektir. Ancak bazı bankalar müşterilerini kaybetmemek için yeni bankacılık hizmetleri geliştirmekte ve vadeden önce mevduatın bir kısmının çekilmesi durumunda dahi kalan kısma faiz tahakkuk ettirmektedir.¹⁰

Vadeli mevduat hesapları, mudiye önceden belirlenen oran ve miktarda faiz getirisi sağlanması sebebiyle risksiz bir yatırım aracı olarak değerlendirilmektedir. Bankanın, vadeli hesaplardaki mevduatı ne şekilde değerlendirdiği, hangi yatırımlara harcadığı bu işlemler sonucunda kâr veya zarar edip etmediği mevduat sahibi açısından önemli değildir. Banka söz konusu vade süresince yaptığı işlemlerden zarar dahi etse, hesap sahibine önceden belirlenen orandaki faizi ödemek zorundadır.¹¹

Bankaların gelir tablolarına bakıldığında, başlıca gelir kaynağının faizli finansal işlemlerden oluştuğu görülmektedir. Dolayısıyla, bankalar mevduat hesaplarındaki fonları, garanti getiri sağlayan devlet tahvili gibi finansal araçları satın alarak veya özel sektöre faizli kredi kullanarak işletmektedir. Söz konusu finansal işlemlerden elde edilen gelirin bir kısmı da vadesine göre belirlenen oranda mevduat sahibinin hesabına faiz geliri olarak eklenmektedir.¹²

Ülkemizde faaliyet gösteren bankalara vadeli veya vadesiz olarak yatırılan mevduatlar, hak sahiplerinin maruz kalabileceği kayıplara karşı kamu tüzel kişiliğine haiz olan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun güvencesi altındadır. Türkiye'de şubesi bulunan her bir kredi

¹⁰ Erdem, *Para Banka ve Finansal Sistem*, 183; Parasız, *Türkiye'de ve Dünya'da Bankacılık*, 176.

¹¹ Garanti BBVA, "Risksiz Kazancın Formülü: Vadeli Mevduat Hakkında Merak Edilenler" (Erişim 15 Ekim 2023).

¹² Aktepe, *Finansman ve Bankacılık*, 79; Erdem, *Para Banka ve Finansal Sistem*, 189.

kuruluşu, sigorta sistemine zorunlu olarak dâhil olmaktadır. Buradaki amaç daha önce yaşanan bankacılık krizlerinde zarar gören mevduat sahiplerinin haklarını bir nebze olsa güvence altına almak ve tasarruflarını bankalar aracılığıyla piyasaya aktarma konusunda güven aşılacaktır. 2023 yılı için sigortaya tabi mevduat limiti her bir kişi için 400.000 TL'dir. Bu tutar, her yıl Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayımlanan yeniden değerlendirme oranına göre artırılmakta olup, 2024 takvim yılı başından geçerli olmak üzere 650.000 TL olarak belirlenmiştir.¹³

1.1.3. Mevduatın Hukuki Niteliği

Bankalarda gerçek kişiler tarafından vadeli veya vadesiz olarak açılan hesaplar tasarruf mevduatı olarak nitelendirilmekte ve bankaların temel fon kaynağını oluşturmaktadır.¹⁴ Tasarruf mevduatlarının hukuki mahiyetinin ne olduğu hususu ise pozitif hukukta oldukça tartışmalıdır. Bir kısım hukukçuya göre usulsüz tevdi, diğerlerine göre ise tüketim öduncü olarak değerlendirilmektedir.¹⁵ Her iki görüşün yanı sıra, emanet ve borç akdinin unsurlarını taşıyan kendine özgü karma bir sözleşme olduğunu savunanlar da bulunmaktadır.¹⁶ Bu ayrımın sadece teorik olarak değil, pratik olarak da hukuki sonuçları birbirinden farklıdır. Bu sebeple, tasarruf mevduatının hukuki niteliğine ilişkin görüşleri ve birbirleri arasındaki farkı belirtmekte fayda mülahaza edilmektedir.

1.1.3.1. Usulsüz Tevdi

Usulsüz tevdi kavramı, pozitif hukukta adi saklama sözleşmesinin bir çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Adi saklama sözleşmesi, saklayanın, saklatan tarafından kendisine bırakılan şeyi güvenli bir şekilde muhafaza etmeyi üstlendiği sözleşmedir. Buna emanet (vedia) sözleşmesi de denilmektedir. Adi saklama sözleşmesinde aslanan emanet bırakılan eşyanın güvenli bir şekilde korunmasıdır. Bu akde göre, saklayan emanet bırakanın izni

¹³ Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), "Mevduat Sigortacılığı Hakkında Sıkça Sorulan Sorular" (Erişim 15 Ekim 2023).

¹⁴ Turgut Akıntürk - Derya Ateş, *Borçlar Hukuku* (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2022), 281; bk. Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu (BDDK), *Türk Bankacılık Sektörünün Konsolide Olmayan Ana Göstergeleri* (29 Eylül 2023). "Bankaların kaynakları içinde, en büyük fon kaynağı durumunda olan mevduat 2022 yılsonuna göre %45,9 artışla 12.931.601 milyon TL olmuştur. Mevduatların bankaların toplam aktifleri içerisindeki payı ise %60'ın üzerindedir."

¹⁵ M. Fatih Turan, "İslam Hukuku Açısından Usulsüz Vedia Akdi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 15 (2010), 410.

¹⁶ Kürşad Nuri Turanboy, "Tasarruf Mevduatı Sözleşmesinin Niteliği", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1/1 (1997), 261.

olmaksızın saklamak üzere alınan eşyayı kullanma hakkına sahip değildir. Buna aykırı davranırsa, ortaya çıkacak zararı tazmin etmekle yükümlü olur.¹⁷

Usulsüz tevdi sözleşmesinde, saklayan kendisine emanet olarak bırakılan şeyi aynen değil mislen geri vermekle yükümlüdür. Bu sözleşmenin ana konusunu para ve kıymetli evraklar gibi misli mallar¹⁸ oluşturmaktadır. Dolayısıyla, misli malın zilyetliği ile beraber mülkiyeti de saklayana geçmektedir. Örneğin, mühürlü kapalı bir zarf içindeki paranın emanet bırakılması durumunda adi saklama sözleşmesi hükümleri geçerlidir. Burada paranın zarf açılmaksızın aynen iadesi istenmektedir. Ancak, para açık bir şekilde teslim edilirse, bu paranın örtülü bir şekilde zımnen kullanılmasına müsaade edilmiş ve mislen iadesi kastedilmiştir. Dolayısıyla, bu işlemde taraflar arasında usulsüz tevdi akdi ortaya çıkmaktadır. Borçlar Kanunu'nda açık ve kapalı bir zarf içerisinde bırakılan para, yapılan işlemin özelliğine göre farklı hükümlere tabi tutulmuş ve bu uygulamaları birbirinden ayırmak için farklı terimler kullanılmıştır.¹⁹

Usulsüz tevdi akdinin umumi emanet sözleşmesinden ayrı ve müstakil bir şekilde mevcudiyeti, Roma hukukuna dayanmaktadır. Günümüzde banka mevduatlarının hukuki mahiyetiyle ilgili doktrindeki tartışmaların ilk tezahürü, Roma hukukçuları arasındaki münakaşa ve ihtilafta kendisini göstermektedir. Zira o dönemde de bazı hukukçular, nakdin muhafaza gayesiyle emanet bırakılmasını; emanet bırakılanın bunu temellük etme ve üzerinde tasarruf etme yetkisinin bulunması gibi sebeplerle, söz konusu muamelenin mahiyeti itibariyle karz akdine benzediğini savunmuşlardır. Ancak, İmparator Justinien zamanında nakdin tevdi "depositum irregulare" yani usulsüz tevdi olarak kabul edilmiştir. Bu akit türü daha sonra Roma hukukundan diğer hukuk sistemlerine de geçmiştir.²⁰

Bankadaki mevduat hesaplarının usulsüz tevdi olduğunu savunanlar, mevduat ve tevdi kelimelerinin aynı kökten geldiğine dikkat çekmektedir. Bununla birlikte bankaların güven ve itimat sağlayan kuruluşlar olması, devletin de bankadaki mevduatın bir kısmını güvence altına alması gibi koruyucu hükümler vazetmesi, mudilerin parasını saklama ve muhafaza gayesiyle hareket ederek bankaya yatırmalarına vesile olmaktadır. Mevduatın her an bankadan

¹⁷ Türk Borçlar Kanunu (TBK), *Resmi Gazete* 27836 (4/2/2011), Kanun No. 6098, md. 561-581; Mustafa Yıldırım, "Vedia", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 42/596.

¹⁸ bk. İsmail Karagöz vd, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), "Misli" md, 448. "Misli Mal: Çarşıda, pazarda benzeri bulunan, aralarında önemli farklılıklar bulunmayan mallara denir."

¹⁹ Akıntürk - Ateş, *Borçlar Hukuku*, 325; Turan, "İslam Hukuku Açısından Usulsüz Vedia Akdi", 406.

²⁰ Zahit İmre, "Usulsüz Vedia Akdi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/1-2 (1944), 189-190.

çekilebilmesi, herhangi bir faiz işletilmemesi veya çok düşük miktarda olması da paranın muhafaza niyetiyle yatırıldığına dair işaretler olarak görülmektedir.²¹

Bununla birlikte, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun konuya ilişkin vermiş olduğu bazı kararlarda, banka ile mudi arasındaki ilişkinin vedia akdine dayandığı belirtilmektedir.²² Dolayısıyla, bu görüşte olanlar yukarıdaki sebeplerle usulsüz tevdi hükümlerinin daha ağır bastığını savunmuşlardır.

1.1.3.2. Tüketim Ödücü

Türk Borçlar Kanunu'nun 386'ncı maddesinde; "*Tüketim ödücü sözleşmesi; ödünç verenin, bir miktar parayı ya da tüketilebilen bir şeyi ödünç alana devretmeyi, ödünç alanın da aynı nitelik ve miktarda şeyi geri vermeyi üstlendiği sözleşme*" olarak tanımlanmıştır. TBK'nın tanımında da belirtildiği üzere, bu sözleşmenin konusunu para ve tüketilebilen şeyler oluşturmaktadır. Örneğin; hurma, yağ, şeker gibi istihlak edilebilen tüketim malzemeleri bu sözleşmenin konusu olabilirken, bir sanatçı tarafından meydana getirilen eser veya tüketilemeyen kıyemi mallar²³ tüketim ödücü sözleşmesi kapsamında değerlendirilmemektedir. Bu tür piyasada mümasili bulunmayan eşya, ancak kullanım ödücü (ariyet) ya da kira sözleşmesinin konusu olabilir. Günümüzdeki uygulamalara bakıldığında ise, bu sözleşmenin konusunu ağırlıklı olarak para oluşturmaktadır.²⁴

Tüketim ödücü sözleşmesi taraflar arasında sürekli bir borç ilişkisi ortaya çıkarmakta olup, ödünç verenin vermiş olduğu borca mukabil, ivazsız veya ivazlı olarak akdedilebilmektedir. TBK hükümlerine göre, ticari olmayan sözleşmelerde taraflarca kararlaştırılmadıkça ödünç verilen para için faiz istenemez. Burada asıl olan sözleşmenin faizsiz olarak yapılmasıdır. Ticari tüketim ödücü sözleşmesinde ise, taraflar borca karşılık herhangi bir faiz şartı koymamış olsa dahi ödünç veren faiz isteyebilir.²⁵

²¹ M. Fahrettin Önder, "Banka Hukukunda Tasarruf Mevduatı Sözleşmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8/1 (2003), 95.

²² Turanboy, "Tasarruf Mevduatı Sözleşmesinin Niteliği", 263.

²³ bk. Karagöz vd, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, "Kıyemi" md. 448. "Kıyemi Mal: Çarşıda pazarda benzeri bulunmayan, bulunsa da aralarında önemli farklılıklar bulunan mallara denir."

²⁴ Arif Barış Özbilen, "Tüketim Ödücü Sözleşmesinde Ödünç Alanın Ödeme Güçsüzlüğü ve Bu Güçsüzlüğün Yarattığı Hukukî Sonuçlar", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 27 (Temmuz 2016), 126; İmre, "Usulsüz Vedia Akdi", 279.

²⁵ TBK, md. 387.

Ödünç alan, borca konu olan eşyayı aynı miktar ve nitelikte geri vermeyi taahhüt etmektedir. Bununla birlikte, taraflar arasında kararlaştırılan veya kararlaştırılmadığı durumlarda piyasada geçerli olan faiz oranı üzerinden bir fazlalığı ödemeyi kabul etmektedir.

Banka mevduatlarını tüketim ödünçü olarak görenler, mudilerin tasarruflarını saklama amacından ziyade gelir getirmesi ve değerlendirilmesi maksadıyla bankaya yatırdığını belirtmektedir. Buradaki esas gaye, paranın mülkiyeti ve kullanım hakkı tamamen bankaya devredilerek, bankanın ticari faaliyetleri neticesinde elde ettiği gelirden yüksek faiz getirisi ile yararlanmaktır.

1.1.3.3. Karma Akit

Bu görüşe göre, banka mevduatları konusunda hem usulsüz tevdi hem de tüketim ödünçü sözleşmesinin unsurlarını barındıran durumlar bulunmaktadır. Doktrinde, vadesiz hesaplar usulsüz tevdi akdine, vadeli hesaplar ise tüketim ödünçü sözleşmesine daha yakın olarak görülmektedir. Vadesiz hesapların faizsiz olması veya düşük faiz tahakkuk etmesi, buradaki paranın her an geri çekilebilmesi gibi özellikler sebebiyle saklama amacı daha ağır basmaktadır. Vadeli hesaplarda ise aksine vadenin uzun olması ve yüksek faiz beklentisi, gelir elde etmenin öncelikli olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, banka mevduatlarıyla ilgili tek bir akitten bahsetmenin doğru olmadığı, tarafların amaçlarına göre karma bir sözleşmenin ortaya çıktığı görüşü savunulmaktadır.²⁶

1.1.4. Mevduatın Hukuki Niteliğine İlişkin Değerlendirme

Banka mevduatlarının hukuki mahiyetine ilişkin yasal mevzuat kapsamında kanun koyucu tarafından herhangi bir tanımlama yapılmadığı görülmektedir. Doktrinde ise, tüketim ödünçü, usulsüz tevdi ve karma akit şeklinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Burada akdin mahiyetini belirleyecek objektif bir kriterin olmadığı, tarafların esas gayesinin akdin mahiyetini nihai olarak belirleyeceği görüşü hâkimdir. Mevduat sahipleri bankada hesap açtırırken, parasını korumayı veya korumanın yanı sıra bir miktar değerlendirilmesini de amaçlayabilmektedir. Mudi parasını saklama ve muhafaza gayesi güdüyorsa usulsüz tevdi,

²⁶ Turanboy, “Tasarruf Mevduatı Sözleşmesinin Niteliği”, 263; Önder, “Banka Hukukunda Tasarruf Mevduatı Sözleşmesi”, 96.

kâr etme amacı içerisindeyse tüketim ödünçü olarak değerlendirilmektedir. Bu ise tamamen subjektif bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁷

Usulsüz tevdi ve tüketim ödünçü sözleşmelerindeki ortak hükümleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Borçluya muayyen miktarda teslim edilen mevduatın misliyle iadesi,
- Mülkiyetin iktisabı,
- Mevduatın serbestçe kullanımına müsaade edilmesi,
- Mevduatta meydana gelebilecek nef'i ve hasardan sorumlu olma.²⁸

Usulsüz tevdi ve tüketim ödünçü sözleşmesi arasındaki farkları şu şekilde belirtebiliriz:

- Usulsüz tevdi akdinde faiz temel gaye olmamakla birlikte az da olsa bir faiz getirisi olabilmektedir. Tüketim ödünçünde ise faiz temelli bir yaklaşım söz konusudur. Pratik uygulamalara bakıldığında bankalar arasındaki rekabetin artmasıyla birlikte vadesiz hesaplara da yüksek faiz getirisi sunulabilmektedir. Dolayısıyla, faizin ayırıcı bir ölçüt olduğunu söylemek doğru olmayacaktır.
- Usulsüz tevdide vadenin düşük olması ve her an geri çekilebilme unsuru bulunmaktadır. Öte yandan, tüketim ödünçünde sürenin daha uzun olması ve vadeden önce mevduatın çekilmemesi beklenir. Tüketim ödünçü sözleşmelerinde süre kararlaştırılmadığı takdirde, ödünç alan ilk iade talebinin bulunulmasından itibaren altı hafta geçmedikçe ödünçü iade etmekle sorumlu değildir.²⁹ Bankacılık uygulamalarına bakıldığında, vadeli hesaplarda bulunan mevduat da istenildiği anda bozdurulabilmekte, faiz getirisinden mahrum kalınmakta veya kısmı çekilmesi halinde kalan tutar üzerinden faiz işlemektedir. Vade konusunun da günümüz bankacılık uygulamaları kapsamında, herhangi bir şüphe olmaksızın net olarak akdin mahiyetini belirleyici bir unsur olduğunu söylemek zordur.

²⁷ İmre, "Usulsüz Vedia Akdi", 216; Akıntürk - Ateş, *Borçlar Hukuku*, 282.

²⁸ Önder, "Banka Hukukunda Tasarruf Mevduatı Sözleşmesi", 98.

²⁹ TBK, md. 392.

- Usulsüz tevdi, banka hesap sahibinden olan başka bir alacağını mevduat hesabı ile takas edemez.³⁰ Burada tasarruf sahibinin rızası aranmaktadır. Tüketim ödücünde ise durum bunun aksinedir.
- Birlikte vedia kabul edenlerin sorumluluğu müteselsildir. Ödünç sözleşmesinde, borçluların sınırlandırılması halinde müteselsil sorumluluk yoktur.
- Ödünç akdinde borç alacaklının ikamet ettiği yerde ödenir. Usulsüz tevdi ise ifa yeri vedia mahallidir.³¹

Yukarıdaki açıklamalar her iki sözleşmeyi birbirinden ayırt etmenin oldukça güç olduğunu göstermektedir. Konuya ilişkin Yargıtay'ın kararlarında da zaman içerisinde değişimler yaşandığı görülmektedir. Konuya ilişkin 1944 yılında verilen ilk kararda usulsüz tevdi, daha sonraki kararlarında ticari karz hükümlerinin geçerli olduğu belirtilmiştir.³² 2012 yılındaki son kararında ise mevduat; *“ödünç (karz) ile usulsüz tevdi sözleşmelerinin niteliklerini taşıyan kendine özgü bir sözleşme”* olarak tavsif edilmiştir. Netice itibari ile mevduatın niteliğine uygun düştüğü oranda ödünç (karz) veya usulsüz tevdi hükümlerinin kıyasen uygulanması gerektiğine karar verilmiştir.³³

1.2. Katılım Bankaları

İslami bankacılık girişimleri, İslami finansın doğuşunu sağlayan kurumsal yapı ve bu alandaki temel sektör olarak görülmektedir. Bu bankaların en önemli özelliği, katılımcılarının faiz kazancı yerine elde edilen kâr veya zararı ortaklık esasına göre paylaşmalarıdır. Burada temel alınan ilke ve kurallar; risk paylaşımı, adalet, dürüstlük, şeffaflık ve işlemlerin gerçek bir varlığa dayalı olmasıdır. Bununla birlikte, faiz, aşırı belirsizlik, kumar ve İslam'da yasak sayılan (haram) iş ve fiillerden uzak durulması da gerekli görülmüştür.³⁴

İslami prensipler doğrultusunda hareket eden bankalara uluslararası literatürde “Katılım Bankacılığı” (Participation Bank), “Faizsiz Bankacılık” (Interest-Free Bank) ve “Kâr

³⁰ TBK, md. 144.

³¹ İmre, “Usulsüz Vedia Akdi”, 216.

³² Önder, “Banka Hukukunda Tasarruf Mevduatı Sözleşmesi”, 97.

³³ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu (Yargıtay), K. 2012/550 (29 Şubat 2012).

³⁴ Mahmoud Amin el-Gamal, “Overview Of Islamic Finance”, *Department Of The Treasury Office Of International Affairs Occasional* 4 (August 2006), 2; Mufti Muhammed Taqi Usmani, *An Introduction To Islamic Finance* (1998), 10; Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (SERPAM), *İslami Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye’de Gelişimi ve Geleceği* (İstanbul: Araştırma Notlar-1, 2013), 3.

- Zarar Ortaklığı Bankacılığı” (Profit-Loss Sharing Bank) gibi isimler verilmektedir. Ülkemizde ise 1984 yılında “Özel Finans Kurumları” adıyla faaliyete başlayan bu müesseselerin ismi 2005 yılında katılım bankaları olarak değiştirilmiştir.³⁵

Osmanlı Devleti’nde banka benzeri hukuki bir kurum olarak 1849 yılında kambiyo istikrarını sağlamak amacıyla Dersaadet Bankası kurulmuştur.³⁶ Modern anlamda ilk katılım bankacılığı uygulaması ise 1963-1967 yılları arasında Mısır’ın Mit-Ghamr kasabasında bütün bankaların devletleştirilmesi akımına karşı alternatif olarak geliştirilen bir deneme sonucunda ortaya çıkmıştır. 1975 yılına gelindiğinde İslam Konferansı Teşkilatı’na üye ülkeler ile müslüman toplumların ekonomik kalkınmalarına ve sosyal gelişimlerine katkı sağlamak amacıyla İslam Kalkınma Bankası kurulmuştur. Bu banka müslüman ülkeler arasında ticaretin arttırılması ve buna yönelik finansman sağlanması noktasında önemli bir kurum olarak öne çıkmaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri’nde kurulan Dubai İslam Bankası ise ilk özel girişimlerden birisi olarak kabul edilmektedir.³⁷

İslami bankacılık sistemine yönelik ilk adımların atılması ile beraber, katılım bankaları küresel finans sistemine dâhil olmuş ve özellikle müslüman nüfusun ağırlıklı olduğu ülkelerde konvansiyonel bankalara önemli bir alternatif haline gelmeye başlamıştır. Bu dönemde petrol gelirleri hızlı bir şekilde artan Körfez ülkeleri ve bu gelirleri İslam’a uygun olarak değerlendirmek isteyen müslüman yatırımcılar için yeni yatırım alanlarına olan ihtiyaç daha belirgin hale gelmiştir. Bu ihtiyacın oluşturduğu yüksek potansiyel, katılım bankalarının yanı sıra pek çok yerel ve uluslararası konvansiyonel bankanın ilgisini çekmiş ve HSBC, Citigroup, Deutsche Bank ve Radobank gibi bankalar faizsiz bankacılık pencereleri ile bu alanda hizmet vermeye başlamışlardır.³⁸

İslami finans alanında sunulan ürün ve hizmetlerin çeşitliliği ve İslam ülkelerindeki sermaye birikimleri, İslami bankacılık sektörünün küresel finans sisteminden daha fazla pay

³⁵ Suna Akten Çürük, *İslami Finansın Türkiye’deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 125.

³⁶ Ü. Serdar Serdaroğlu, *Osmanlı Devleti’nde İlk Banka: Dersaadet Bankası ve Poliçe İşlemleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 83.

³⁷ Liam Hardy, “The Evolution Of Participation Banking In Turkey”, *The Fletcher School, Nakhlah, Tufts University* (Winter 2012), 2; Mustafa Ahmed ez-Zerka - A. Muhammed Abdulaziz en-Neccar, *İslam Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta*, çev. Hayreddin Karaman (İstanbul: İz Yayıncılık, 2009), 26.

³⁸ Hussien Alasrag, “Principals Of The Islamic Finance: A Focus On Project Finance”, *Munich Personal RePEc Archive* 30197/9 (April 2011), 41; Mustafa Yıldırım, “Küresel Finans Krizi Sürecinde Farklı Finans Uygulamalarının Analizi: Konvansiyonel ve Faizsiz Finans Sistemlerinin Karşılaştırması”, *Bütçe Dünyası Dergisi* 1/35 (2011), 113.

almasını sağlamıştır. Islamic Financial Services Industry Stability Raporu'na göre 2023 yılında küresel İslami finansal varlıkların büyüklüğü 3,25 trilyon dolara ulaşmıştır.³⁹ Ülkemizdeki sayısal verilere bakıldığında, 2022 yılsonu itibari ile 6 adet katılım bankası bulunduğu ve toplam 1.379 şube/17.868 personel ile katılım bankacılığı hizmet ve faaliyetlerinin yürütüldüğü görülmektedir. Katılım bankalarının toplam bankacılık sektörü içindeki payı ise %8,3 oranındadır. Bu oranın 2025 yılına kadar %10'u geçmesi hedeflenmektedir. Küresel bankacılık sektörü ve Türkiye verilerine bakıldığında, katılım bankacılığı hacminin yeterli düzeyde olmadığı görülmekle birlikte belirli bir ilerleme sağlandığı gözlenmektedir.⁴⁰

Faizsiz bankalar yasal mevzuata göre katılım fonu adı altında mevduat toplamaktadır. Faizsizlik prensibine gölge düşürülmemesi ve konvansiyonel bankalar ile benzerlik olmaması açısından fon şeklinde bir isimlendirme yapılmıştır. Katılım fonları vadelerine göre; özel cari hesap ve katılma hesabı olarak tasnif edilmiştir.⁴¹

1.2.1. Özel Cari Hesap

Katılım bankaları bünyesinde vadesiz olarak açılan, karşılığında hesap sahibine faiz veya kâr payı gibi her ne ad altında olursa olsun bir getiri sağlamayan ve istenildiğinde geri çekilebilme özelliği taşıyan hesap türüdür. Cari hesaplar konvansiyonel bankalardaki vadesiz hesaplara benzemektedir. Hesap banka tarafından şartları belirlenen bir sözleşme ile açılır, dolayısıyla müşterinin şartları değiştirme noktasında herhangi bir pazarlık şansı bulunmamaktadır.⁴²

Cari hesaba yatırılan fonlar, bankanın mülkiyetine geçmekte ve banka her türlü tasarruf salâhiyetine haiz olmaktadır. Katılım bankaları, topladıkları fonları faizsizlik prensibi çerçevesinde, ticari faaliyetlerinde işleterek kâr veya zarar edebilir. Elde edilen kâr/zarar

³⁹ Islamic Financial Services Board (IFSB), "The IFSB Issued The Thirteenth Edition Of Its Annual Flagship Publication: The Islamic Financial Services Industry (IFSI) Stability Report 2023" (Erişim 21 Ekim 2023).

⁴⁰ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB). *Yıllık Sektör Raporları/Katılım Bankaları 2022* (İstanbul: TKBB Yayınları, 2022), 63-64.

⁴¹ Battal, "Bankalarla Özel Finans Kurumlarının Mukayesesi", 378; Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ, md. 4/1.

⁴² Mustafa Uçar, *Türkiye'de-Dünya'da Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri* (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, ty.), 68; Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ, md. 4/1-a.

bankanın sorumluluğunda olup hesap sahibine yansıtılmaz. Ancak vadesiz hesaplarda olduğu gibi katılım fonları da belli şartlarla belirli bir limite kadar TMSF'nin güvencesi altındadır.⁴³

Fon sahipleri, bankanın topladığı fonu her türlü sahtecilik ve tehlikeye karşı özenle korumak zorunda olan bir güven kurumu olması vasfından dolayı, paralarını saklama ve muhafaza gayesiyle cari hesap açtırmaktadır. Yatırılan fona karşılık herhangi bir kâr elde edilmese de, paranın kaybolma veya çalınma tehlikesine karşı güvenli bir yerde saklanması temin edilmektedir.⁴⁴

Vadesiz ve cari hesapların birçok benzer yönü olmasına rağmen, toplanan fon/mevduatın kullanım yöntemleri bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Konvansiyonel bankalar faizli finansal enstrümanlar kullanırken, katılım bankaları mudarebe, murabaha, muşareke, karz-ı hasen gibi İslami finansman yöntemlerini kullanmaktadır. Dolayısıyla, faiz hassasiyetine sahip bireyler hesap açtırırken faizsiz işlem yapan katılım bankalarını tercih etmektedir.⁴⁵

Katılım bankacılığının altmış yıllık bir mazisinin bulunması sebebiyle, klasik fıkıh kaynaklarında cari hesapların mahiyeti ve hükmüne ilişkin doğrudan bir bilginin bulunması mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte, günümüz hukukçuları cari hesapların İslam hukukundaki yerine ilişkin çalışmalarda bulunmuş ve mevduat hesaplarında olduğu gibi burada da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler cari hesap akdinin; karz, vedia ve yeni bir akit olduğu yönündedir.⁴⁶

1.2.1.1. Karz

İslam hukuku literatüründe, pozitif hukuktaki tüketim ödünçüne karşılık gelen karz akdi, muamelat grubunda müstakil bir akit türü olarak ele alınmış ve İslam hukukçuları tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Karz sözlükte; “*kesip koparmak ve karşılık vermek*” gibi anlamlara gelmekte, terim olarak ise “*geri ödenmek üzere verilen mal veya birine ödünç/borç verme sözleşmesi*” şeklinde ifade edilmektedir.⁴⁷ Karz akdi, tüketim ödünçünde olduğu gibi misli ve tüketilebilen mallar üzerine gerçekleştirilebilmektedir.

⁴³ Aktepe, *Finansman ve Bankacılık*, 82.

⁴⁴ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2008), 443.

⁴⁵ Çürük, *İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, 128.

⁴⁶ Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 53.

⁴⁷H. Yunus Apaydın, “Karz”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 24/520-525.

Bununla birlikte, karz akdinde borç alan kişi borca konu olan malın miktarı nispetinde sorumlu olmaktadır. Borçlunun ödemede güçlük çekmesi ve ödeme süresini uzatması halinde dahi fazladan bir ödeme talep edilemez. Fazladan talep edilen şey faiz olur ki bu da caiz görülmemiştir. Pozitif hukukta yer alan ticari ödünç sözleşmesinde ise taraflar arasında faiz cereyan etmesi genel kural olarak belirlenmiştir.⁴⁸

Karz, Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok ayeti kerimede zikredilmekte ve Allah yolunda yalnızca onun rızasını gözeterek yapılacak harcamaların bir bakıma dünyada Allah'a borç verme sayılacağı, karşılığının da ahirette ziyadesiyle alınacağı belirtilmektedir. Bakara suresinde; “*Kim Allah'a güzel (karşılık beklemeden) bir borç verirse Allah da bunu kat kat fazlasıyla öder. Daraltan da genişleten de Allah'tır ve ona döndürüleceksiniz.*”⁴⁹ buyrulmaktadır. Bu sebeptendir ki muhtaç durumdaki birisine, karşılık beklemezsiniz ödünç vermek Kur'âni tabirle karz-ı hasen yani güzel borç adıyla yaygınlık kazanmıştır. Bu akdin özünde, İslam ahlakının temellerini oluşturan yardımlaşma ve dayanışma öğretileriyle hareket ederek, herhangi bir dünyevi menfaat beklemezsiniz borç verilmesi bulunmaktadır.

Karz akdinde, borç veren veya alan taraftan herhangi biri lehine ilave fayda sağlayacak bir menfaatin şart koşulması doğru bulunmamıştır. İslam hukukundaki yerleşik kuralara göre, “Menfaat sağlayan her borç ribâdir”.⁵⁰ Dolayısıyla, 1.000 TL borç veren bir kimsenin bunu 1.100 TL olarak talep etmesi caiz görülmemiş ve fazladan istenen 100 TL ribâ/faiz olarak nitelendirilmiştir.⁵¹

Karz akdi faizsiz bir işlem olması sebebiyle, İslami finansın öngördüğü hedeflere katkı sağlayan bir borçlanma yöntemidir. Bu yönüyle hem toplumsal hem de ekonomik açıdan büyük faydalar sağlayan bir uygulama olmasına rağmen, günümüzde daha çok sosyal içerikli projelerin finansmanında kullanılmaktadır. Zira kâr sağlanmaması, işlem maliyeti ve riskler sebebiyle bankacılık sektöründe çok fazla kullanılmadığı görülmektedir.⁵²

İslam hukukçularının çoğunluğuna göre, katılım bankaları bünyesindeki özel cari hesaplar karz akdidir. Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi'nin konuya ilişkin 1995 tarihli

⁴⁸ Bala Shanmugam - Zaha Rina Zahari, *A Primer On Islamic Finance*, (The Research Foundation of CFA Institute, 2009), 20; Çürük, *İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, 45.

⁴⁹ *Kur'ân Yolu Tefsiri* (Erişim 18 Ekim 2023), Bakara 2/245.

⁵⁰ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ty.), 5/349.

⁵¹ Orhan Çeker, *İslam Hukukunda Akidler* (Konya: Tekin Kitabevi, 2019), 220; Döndüren, *Ticaret ve İktisat İlmihi*, 414.

⁵² Hidayet Zahid Gürbüz, “Karzı Hasen'in İktisadi Önemi ve Günümüzdeki Uygulamaları”, *International Journal Of Financial Economics And Banking Practices* 2/2 (2021), 125.

kararında vadesiz ve cari hesaplar fikhî açıdan karz olarak kabul edilmiştir.⁵³ Aynı şekilde, İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu'nun (AAOIFI) “Karz” başlıklı 19 numaralı standardında cari hesapların karz akdi olduğu görüşü benimsenmiştir.⁵⁴ Her ne kadar karz akdinde yardımlaşma amacıyla ihtiyaç sahibi fakir bir kimseye borç verilmesi teşvik edilmişse de, karz hükümlerinin uygulanması için borç alanın fakir olması gerektiği gibi mutlak bir şart bulunmamaktadır. Dolayısıyla zengin fakire borç verebileceği gibi bunun tam aksi de mümkündür.⁵⁵

Hız. Peygamber ve sahabe dönemindeki uygulamalara bakıldığında, özellikle Zübeyir b. Avvam'ın (öl. 36/656) yaptığı muameleler karz akdine örnek gösterilmektedir. Hız. Zübeyir (r.a.) çevresinde dürüstlüğü ve güvenilirliği ile bilinen birisiydi. Dolayısıyla, insanlar ona malını ve kıymetli eşyalarını emanet etmekten çekinmezdi.⁵⁶ Kendisine emaneten para bırakılmak istendiğinde, bu parayı vedia olarak değil de karz olarak kabul ederdi. Bu uygulamanın sebebi ise, emanet olarak paranın kabul edilmesi durumunda, parada meydana gelebilecek eksilmelere karşı emanet bırakanı korumaktır. Zira ihmal ve kasıt olmadıkça emanet malda meydana gelebilecek zararı tazmin sorumluluğu bulunmamaktadır. Ayrıca, kendisine tevdi edilen paraları ticari işlerinde kullanarak paranın muhafazasını kolaylaştırmaktaydı. Mudinin parasını geri talep etmesi halinde ise misliyle parayı iade etmekteydi.⁵⁷

1.2.1.2. Vedia

Sözlükte “*terk etmek*” anlamına gelen vedia kavramı, fikhî literatürde “*bir malı muhafaza gayesiyle başka birisine bırakmayı ve bırakılan malı*” ifade etmek için kullanılan bir terimdir.⁵⁸ Vedia akdinin meşruiyeti Kur’ân-ı Kerîm ile sabittir. Yüce Allah (c.c.) Nisa suresinde; “*Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi emreder.*”⁵⁹ buyurmaktadır.

⁵³ The International Islamic Fiqh Academy (IIFA), “Resolution No. 86 (3/9) Bank Deposits (Bank Accounts)”, (Erişim 25 Ekim 2023).

⁵⁴ Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI), “Shari’ah Standard No.19 Loan (Qard)”, 520, (Erişim 23 Ekim 2023).

⁵⁵ İsmail Halitoğlu, “Katılım Fonlarının Fikhî Niteliği”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-VII* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 305.

⁵⁶ Mehmet Efendioğlu, “Zübeyir b. Avvam”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 44/522.

⁵⁷ İbn Hacer Şihâbüddin Ahmed b. Alî el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, thk. Halil Memun Şima (Beyrut: Dâru’l-Marife, 1425/2004), 1/624.

⁵⁸ Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, 213; Yıldırım, “Vedia”, 596.

⁵⁹ *Kur’ân Yolu Tefsiri* (Erişim 22 Ekim 2023), Nisa 4/58.

Vedia akdinin esasını, emanet bırakılan eşyanın korunması teşkil etmektedir. İslam hukukuna göre emanete konu olan mal misli veya kıyemi olabilmektedir. Dolayısıyla, kıyemi bir malın emanet bırakılan tarafından kullanılması ve değerini düşürecek bir faaliyette bulunulması doğru görülmemiştir. Ancak, misli malın sahibinin rızası alınmak suretiyle kullanılması hususunda farklı görüşler beyan edilmiştir.⁶⁰

Maliki hukukçuların bir kısmı, emanet bırakılan misli bir malın ödeme gücü bulunan emanet alan tarafından tasarruf edilmesini caiz görmektedir. Burada esas olan emanet bırakılan malın sahibine salimen iade edilmesi ve aradaki güven unsurunun zedelenmemesidir. Özellikle nakit paranın harcanması durumunda, aynı miktarda para emanet bırakana teslim edileceği için herhangi bir tarafın zarar durumu söz konusu olmayacaktır.⁶¹

Emanet malın ihmal ve kasıt olmaksızın zarar görmesi durumunda, emanet alanın tazmin sorumluluğu bulunmamaktadır.⁶² Zira burada emanet bırakılan kimsenin iyi niyetli olduğu ve malı koruma hususunda titiz davranacağı düşünülmektedir. Pozitif hukuktaki usulsüz tevdi akdinde ise, misli malın mutlak olarak tazmin edilme yükümlülüğü vardır.

İslam hukukçularının bir kısmına göre, faizsiz bankalarda açılan cari hesaplar vedia akdi kapsamındadır. Hesap açılmasındaki gaye paranın birtakım tehlikelere karşı güvenilir bir yerde korunmasıdır. Dolayısıyla, fon sahibinin buradaki amacı bankaya borç vermek değil malını koruma altına almaktır. Bankanın cari hesaplardaki fonu ticari faaliyetlerinde işletmesi vedia akdine zarar vermeyecektir. Yukarıda belirtildiği üzere, sahibinin izniyle emanet malın kullanılmasında herhangi bir sakınca görülmemiştir.

1.2.1.3. Yeni Bir Akit

Banka ile fon sahibi arasında her iki tarafa da menfaat sağlayan bir ilişki kurulmaktadır. Banka elde ettiği fonu birtakım ticari faaliyetlerde kullanarak reel ekonomiye aktarmakta, bir nevi konvansiyonel bankaları tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Faiz hassasiyeti bulunan fon sahipleri ise paralarını muhafaza etmek amacıyla katılım bankalarında cari hesap açmaktadır. Ayrıca, banka tarafından sunulan hizmet ve imkânlardan da istifade etmektedir.

⁶⁰ Turan, “İslam Hukuku Açısından Usulsüz Vedia Akdi”, 416.

⁶¹ Yıldırım, “Vedia”, 596.

⁶² Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-l-muhtâr*, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2012), 2/351.

Çağdaş hukukçu ve iktisatçıların bir kısmı, özel cari hesapların hukuki niteliği konusunda fıkıh kaynaklarında ismi zikredilmeyen yeni bir akit olduğu görüşünü benimsemektedir. Burada, banka ve fon sahiplerinin eşit derecede fayda sağladığı, iki tarafın da menfaatlerinin korunduğu, yardımlaşma temelli bir akit yapıldığı savunulmaktadır.⁶³ Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de “*Ey iman edenler! İyilik ve takva hususunda yardımlaşın, günah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın.*”⁶⁴ buyurulmaktadır.

Günümüzde, maaş ödemeleri, elektrik/su/doğalgaz gibi her ay sabit olan giderlerin tahsilatı, anlık para transferi, ATM'den para yatırma-çekme gibi günlük hayatımızı kolaylaştıran pek çok işlem bankalar üzerinden yapılmaktadır. Bankalar aracılığıyla yapılan bu işlemlerden istifade edebilmek için ilgili bankada vadesiz veya cari hesap açılması gereklidir. Dolayısıyla, bankalar hem finansal sistem hem de bireyler açısından hayatımızın vazgeçilmez bir parçası ve ihtiyaç haline gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında, özel cari hesaplar ihtiyaçtan doğan ve dayandığı ilkeler itibari ile meşru bir temeli olan yeni bir akit olarak değerlendirilmektedir.⁶⁵

1.2.2. Katılma Hesabı

Bankacılık Kanunu'na göre katılma hesapları; “*Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplar*” olarak tanımlanmaktadır.⁶⁶ Banka ile hesap sahibi arasında emek-sermaye ortaklığı kapsamında getiri veya zarar önceden belirlenen oranlarda paylaşılmaktadır.

Katılma hesapları 1/3/6 ay veya 1 yıl ve daha uzun süreli vadelerle açılabilmektedir.⁶⁷ Katılma hesaplarında biriken fonlar, İslami prensipler doğrultusunda üretim, ticaret veya bir yatırımın finansmanı gibi meşru faaliyetlerde kullanılmaktadır. Dolayısıyla buradan elde edilen gelir faiz getirisi şeklinde olmayıp, ortaklık esasına göre paylaşılan kâr veya zarar şeklinde değerlendirilmektedir. Burada kâr edilebileceği gibi zarar etme durumu da ihtimal dâhilindedir. Bu sebeple, hesap sahibine akit öncesinde belirlenen miktarda bir kâr payı

⁶³ Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 53-54.

⁶⁴ *Kur'ân Yolu Tefsiri* (Erişim 23 Ekim 2023), Maide 5/2.

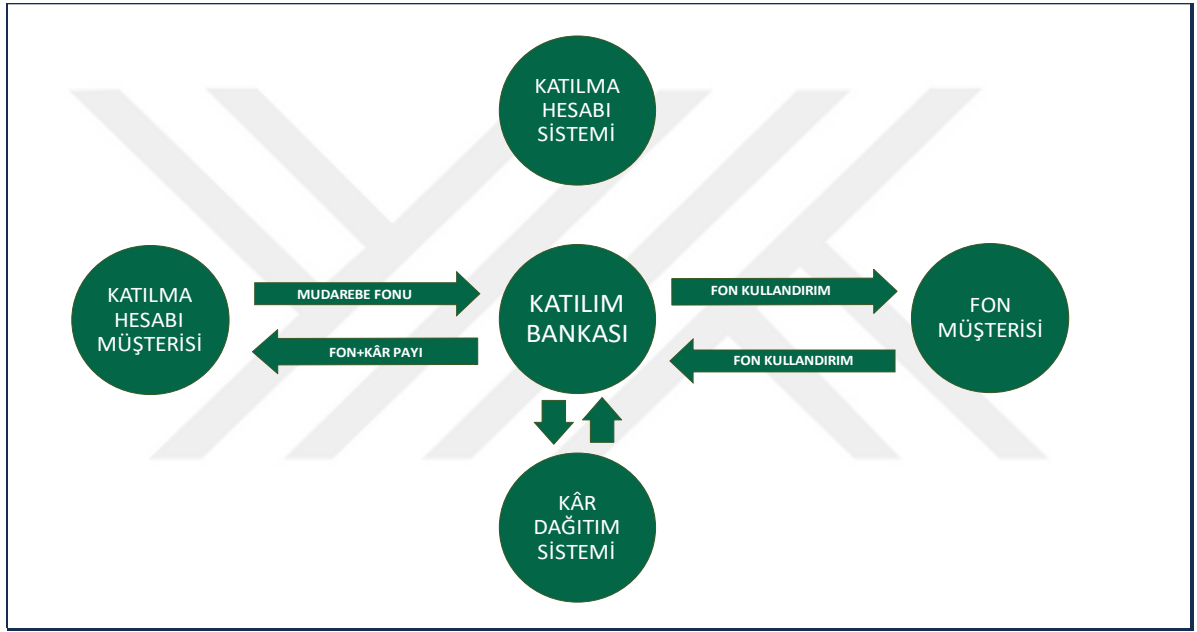
⁶⁵ Soner Duman, “Katılım Fonlarının Fikhî Yapısı Adlı Tebliğin Müzakeresi”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-VII* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 329.

⁶⁶ BK, md.3.

⁶⁷ Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ, md. 4/1-b.

ödeneceği taahhüt edilmemektedir. Öte yandan zarar edilmesi durumunda anaparanın kısmen veya tamamen kaybedilmesi de söz konusu olabilmektedir.⁶⁸

Bankalar katılım hesaplarında biriken meblağı fon havuzlarında toplayarak bir bütün haline getirmektedir. Havuzdaki fonların işletilmesinden elde edilen kâr veya zarar, teknik detayları ilgili Yönetmelikte belirtilen Günlük Birim Değeri Hesaplama yöntemine göre, vade ve fon miktarının havuz içindeki ağırlığı esas alınarak hesaplanmaktadır. Vade bitiminde söz konusu birim değer hesabına göre ortaya çıkan anapara ve kâr payı ödemesi hesap sahibine aktarılmaktadır.⁶⁹ Katılma hesabı sistemini aşağıda yer alan tablodaki gibi gösterebiliriz:

Tablo 1: Katılma Hesabı Sistemi⁷⁰

Yasal mevzuatta yapılan son değişikliğe göre, katılım bankaları net gelire katılma oranlarını veya tahmini kâr oranını serbestçe belirleyebilmektedir.⁷¹ Uygulamada, ülkemizde faaliyet gösteren katılım bankalarının genellikle %90 fon sahibi %10 banka şeklinde bir paylaşımda bulunduğu görülmektedir.⁷² Bankalarla yapılacak anlaşmaya göre bu oranlar

⁶⁸ Uçar, *Türkiye'de-Dünya'da Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri*, 69; Kuveyttürk, "Katılma Hesabı" (Erişim 23 Ekim 2023); Türkiye Finans, "Katılma Hesabı" (Erişim 18 Ekim 2023).

⁶⁹ Cemal Kalkan, "Katılma Hesabı Kârının Dağıtımı ve Fıkhî Değerlendirmesi", *İlahiyat Akademi Dergisi* 13 (Haziran 2021), 129. 123-140

⁷⁰ Temel Hazıroğlu vd., "Katılım Bankacılığı İş Modeli" (Erişim 18 Aralık 2023).

⁷¹ Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, *Resmî Gazete* 30569 (18 Ekim 2018), md. 6/6.

⁷² Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), "Kâr Paylaşım Oranları" (Erişim 24 Ekim 2023).

değişebilmekte, hatta aynı fon havuzunda bulunan farklı fon sahipleri birbirleri ile çok farklı oranlarda havuza ortak olabilmektedir. Diğer önemli bir husus, mevzuata göre zarara katılma oranı fon sahipleri için yüzde yüz olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla, tüm zarar katılma havuzlarına yansıtılarak banka yalnızca kâra ortak olmaktadır.⁷³

İslam hukukçularına göre, katılım hesapları fikhî literatürde mudarebe olarak adlandırılan bir ortaklık çeşididir. Zira faizsiz finans kurumlarının temel felsefesi, ortaklığa dayalı bir şekilde mali aracılık yapmaktır. Fon sahibi katılma hesabına parasını yatırırken bankadaki katılma fonu havuzlarına ortak olduğunu bilmekte, vade sonunda elde edilecek kâr veya zararı üstlenmektedir. Banka da fon kabul ederken borç olarak değil, taraflar arasında yapılacak sözleşme ile ortaklık sermayesi olarak kabul etmektedir.⁷⁴

İslam hukuku kaynaklarında kendisine geniş bir yer bulan mudarebe akdi, peygamberimiz ve sahabe döneminde de sıklıkla uygulanan, meşruiyeti Kur'ân, Sünnet ve icma-ı ümmetle sabit olan bir ortaklık yöntemidir. Akdin esasını, ortaklardan birinin sermaye, diğerinin ise uzmanlık bilgisi ve emeğini koyarak birleştirmeleri, elde edilen kârın da önceden belirlenen şartlara göre dağıtılması oluşturmaktadır. Sermaye sahibi rabbü'l-mal, işleyen taraf ise mudârib olarak isimlendirilmektedir. Katılım bankaları ile yapılan işlemde, sermayedar, banka ve girişimci olmak üzere üç taraf bulunmaktadır. Burada sermaye sahibi rabbü'l-mal, banka birinci mudarib, girişimci ise ikinci mudarib konumundadır. Bazı durumlarda, banka da özsermayesini veya cari hesaplardaki fonları havuza dâhil edebilmekte ve rabbü'l-mal konumuna geçmektedir.⁷⁵

Mudarebe ortaklığı kısa ve uzun vadeli finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla tarih boyunca kullanılan verimli bir yöntemdir. Fon fazlası bulunan ama bu kaynağı kullanamayan kesimler ile sermaye yetersizliği olan şirket veya bireyler bu sayede bir araya gelmektedir. Dolayısıyla, atıl kalan sermaye reel ekonomiye kazandırılmakta ve her iki tarafın da ihtiyacını karşılayacak bir ortaklık tesis edilmektedir.⁷⁶

⁷³ Turgay Geçer, “Katılım Bankalarında Havuz Problemi”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 25/1 (Haziran 2023), 81.

⁷⁴ Kalkan, “Katılma Hesabı Kârının Dağıtımı ve Fikhî Değerlendirmesi”, 128; Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 70.

⁷⁵ Muhammed Ayub, *Understanding Islamic Finance* (England: John Wiley & Sons Ltd, 2007), 321. (AAOIFI), “Shari’ah Standard No.13 Mudarabah”, 370. (Erişim 23 Ekim 2023); Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 2/336; Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, 163.

⁷⁶ Usmani, *An Introduction To Islamic Finance*, 31; Döndüren, *Ticaret ve İktisat İlmihali*, 437.

1.2.3. Katılım Fonunun İslam Hukukundaki Yerine İlişkin Değerlendirme

Katılım fonu, gerçek veya tüzel kişiler tarafından katılım bankaları bünyesinde açılan özel cari hesap ve katılma hesaplarındaki meblağı ifade eden bir terim olarak kullanılmaktadır.⁷⁷ Katılma fonu bünyesinde vadeli olarak ortaklık esasına dayalı şekilde açılan katılma hesapları, İslam hukukçularının çoğunluğuna göre mudarebe akdi olarak değerlendirilmektedir.⁷⁸

Özel cari hesapların İslam hukukundaki yerine ilişkin ise karz, vedia ve yeni bir akit olmak üzere üç görüş ileri sürülmektedir. Bu görüşlerin temel dayanağını, tarafların söz konusu sözleşme ile güttükleri gaye ve sözleşmenin içeriği oluşturmaktadır. Bu çerçevede, cari hesapların karz akdi olduğu yönündeki görüş daha ağır basmakla birlikte, birebir karz veya vedia akdinin hükümlerini taşıdığını söylemek zordur.

Mevduat sahiplerinin hesap açtırma niyeti dikkate alındığında, bu hesapların tam manasıyla karz olarak görülmesi mümkün değildir. Karz akdinde amaç, ihtiyaç sahibi durumundaki borç isteyene yardımcı olmaktır. Borç isteyen kimsenin amacı ise aldığı borcu kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmaktır. Banka ile mudi arasındaki cari hesap sözleşmesinde ise bankanın menfaatleri gerçekleştirilmiş olsa da, mudinin amacı karz akdi bağlamında yerine gelmiş gözükmemektedir. Zira mudinin amacı parasını muhafaza etmek ve birtakım bankacılık işlemlerinden istifade etmektir. Dolayısıyla, burada bankaya yardımcı olmak amacıyla borç verme amacı bulunmamakta, bilakis bireysel menfaatler söz konusu olmaktadır. Bu kapsamda, özel cari hesapların karz ve vedia akdine benzer bazı özellikler barındırmakla birlikte, karma nitelikli müstakil bir akit olarak değerlendirilmesi daha uygun görülmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığınca 2017 yılında gerçekleştirilen Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı'nda, "*Katılım Fonlarının Fıkhî Yapısı*" adlı bir tebliğ sunulmuş ve tebliğin müzakere bölümünde, akademisyenlerin bir kısmı özel cari hesapların karma yapıda yeni bir akit olduğu görüşünü savunmuştur.⁷⁹

⁷⁷ BK, md.3.

⁷⁸ Bayındır, "Banka Mevduat Hesaplarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", 20.

⁷⁹ Halitoğlu, *Katılım Fonlarının Fıkhî Niteliği*, 303-351.

Konunun yeni bir mesele olması sebebiyle teorik olarak daha detaylı incelenmesine ve bu incelemeler neticesinde ulaşılan verilere göre, konvansiyonel finans sisteminden ayrıştırılmış zgn hukuki düzenlemeler yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu baēlamda, yasal altyapısı oluşturulmak suretiyle, özel cari hesap bünyesinde alt hesap şeklinde veya tamamen baēımsız halde karz ve emanet hesaplarının oluşturulması, İslam hukuku hükümlerine göre bu hesapların işletilmesinin temini ve fon sahiplerinin buna göre banka ile akitleşmesinin daha doēru bir yöntem olacaēı dşnlmektedir. Ayrıca, zel cari hesapların şer'i kurallara uygun bir şekilde kapsamı ve sınırlılıkları belirli yeni bir akit olarak uygulamaya konulması da mümkündür.

İKİNCİ BÖLÜM

PROMOSYON KAVRAMI VE GÜNÜMÜZ UYGULAMALARI

2.1. Promosyonun Tanımı

Promosyon kelimesi köken olarak Fransızca olup, Türkçe karşılığı özendirme anlamına gelmektedir. Özü itibari ile bir tanıtım aracı olan promosyon, işletmelerin potansiyel müşterilerine kendilerini ve sunmuş olduğu ürünleri tanıtmak ve hizmetlerinin devamlılığını sağlamak amacıyla yaptıkları çalışmalar olarak tanımlanmaktadır.⁸⁰ Günümüzde, firmalar ürün ve hizmetlerin satış hedefini artırmak amacıyla, müşterilerine esas hizmete ilave olarak promosyon adıyla birtakım ayrıcalıklar veya ürünler sunmaktadır.

İşletmecilikte yaygın bir şekilde kullanılan promosyon kavramı, McCarthy tarafından kavramsallaştırılan ve 4P olarak bilinen pazarlama karması elemanlarından bir tanesidir. Hedef pazara ürün hakkında bilgi vermek ve müşteriyi satın almaya teşvik etmek promosyonun konusunu oluşturmaktadır. Bu amaca yönelik olarak, tutundurma stratejileri belirlenerek reklam, kişisel satış, satış geliştirme ve halkla ilişkiler faaliyetleri yürütülmektedir.⁸¹

Piyasadaki yoğun rekabet ortamında, işletmeler rakiplerine karşı öne geçebilmek, yenilikçi çözümler geliştirerek müşteri sayısını artırmak ve bu konuda sürekliliği sağlamak için büyük bir çaba göstermektedir. Promosyon çalışmaları, tüketici davranışlarını anlık olarak etkileyerek hızlı bir şekilde satın alma isteği oluşturan ve kısa süreli kurgulanan faaliyetlerdir. Dolayısıyla, hem müşteri memnuniyeti hem de kısa zamanda sonuç alınması açısından işletmelerin en sık kullandığı tanıtım yöntemlerinden birisi haline gelmiştir.⁸² Bu kapsamda, işletmeler promosyon faaliyetleri için özel bir bütçe ayırmakta ve müstakil birimler oluşturarak konuya ilişkin strateji ve politikalar belirlemek üzere profesyonel pazarlamacılar istihdam etmektedir.

⁸⁰ *Türk Dil Kurumu*, "Promosyon" (Erişim 26 Ekim 2023).

⁸¹ Selay Ilgaz Sümer - Zeliha Eser, "Pazarlama Karması Elemanlarının Evrimi", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8 / 1 (Haziran 2006), 167-168.

⁸² Philip Kotler, *Pazarlama Yönetimi*, çev. Nejat Muallimoğlu (İstanbul: Beta Basım Yayım, 2000), 597; Necati Söker, *E-Ticarette Uygulanan Promosyon Çalışmalarının Tüketici Davranışlarına Etkisi* (Yalova: Yalova Üniversitesi, İletişim ve Tasarım Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 40.

Promosyonun son dönemlerde öneminin artması ve yaygınlık kazanmasına sebep olan unsurlar:

- Pazarlardaki tüketici sayısının nüfusa bağlı olarak artması,
- Nüfus yapısının değişimi,
- Gelir artışı sonucu pazarların büyümesi ve yeni pazarlar oluşması,
- Müşterilerin beklenti ve ihtiyaçlarının farklılaşması,
- Marka benzerliği ve fiyat duyarlılığının artması, buna mukabil markalara olan bağımlılığın azalması,
- Dijitalleşmeyle birlikte bilginin hedef kitleye iletilmesi konusunda yaşanan değişimler olarak sıralanabilir.⁸³

Promosyon faaliyetleri neticesinde şu amaçlara ulaşılması istenmektedir:

- Kurum ve ürün hakkında farkındalık oluşturmak,
- Satışların artmasını sağlamak,
- Olumlu bir imaj ortaya çıkarmak,
- Sunulan hizmetler konusunda tarafları bilgilendirmek,
- Muhatapların davranış ve tutumlarına etki etmek,
- Hizmetlerin faydası ön plana çıkartılarak marka sadakati/bağımlılığı oluşturmak ve hatırlatmada bulunmak.⁸⁴

2.2. Maaş Promosyonu

Bankacılık sektöründe, sunulan ürün ve hizmetlerin tanıtımının yapılması, farkındalık oluşturularak diğer bankalara göre tercih edilebilir bir konuma gelinmesi ve sektördeki pazar

⁸³ Gülnihal Tarhan, *Bankacılık Hizmetlerinde Promosyon Uygulamaları ve Muhasebesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 36.

⁸⁴ Aziz Öztürk - Ömer Faruk Güven, *Bankacılık ve Sigortacılıkta Pazarlama* (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2019), 156.

payının artırılması gibi amaçlarla yapılan çalışmaların tümü promosyon kavramı içerisinde değerlendirilmektedir. Bankaların fon kaynaklarının büyük bir kısmı mevduat hesaplarından oluşmaktadır. Dolayısıyla, bankalar mevduat müşterisini artırabilmek amacıyla potansiyel müşterilerine yönelik birtakım promosyon faaliyetleri yürütmektedir.⁸⁵

2000’li yıllardan itibaren yapılan yasal düzenlemelerle birlikte, kamu personeli, işçi ve emeklilerin ücretlerinin bankalar aracılığıyla ödenmesi zorunlu kılınmıştır. Bankalar, ücretlerin kendileri aracılığıyla ödenmesi karşılığında kurum/işveren veya çalışanlara promosyon adı altında birtakım ek mali imkanlar sunmaktadır. Bankaların sunmuş olduğu ek ödemeler, günümüzde maaş promosyonu olarak nitelendirilmektedir.

Kurum/işverenler, güncel mevzuat hükümleri doğrultusunda, bünyesinde çalışan personelin maaş ödeme hizmetlerini gerçekleştirmek üzere çalışacakları bankayı tespit etmek amacıyla ihaleye çıkmaktadır. Kurum tarafından içeriği belirlenen teknik şartnameye göre, ihaleye katılım sağlayan bankalar belirlenen süre zarfında tekliflerini sunmaktadır. Kurumun teklifleri değerlendirmesi neticesinde, şartname hükümlerini sağlayan ve en avantajlı promosyon teklifini veren banka ile kurum/işveren arasında maaş protokolü imzalanmaktadır.⁸⁶

Bankalar büyüme hedef ve stratejileri doğrultusunda, müşteri sayısını artırmak ve bireysel bankacılık ürünlerinin tanıtım ve pazarlama ağını genişletmek için maaş ödeme ihalelerinde daha girişimci davranabilmekte ve yüksek promosyon oranları sunabilmektedir. Özellikle enflasyon oranı ve faizlerin yükselmesiyle, maaş ödeme hizmetlerine olan ilgi daha da artmaktadır. Zira bankalar bu şekilde önemli bir fon kaynağı elde etmekte ve söz konusu fonları finansal işlemlerde kullanarak kazanç sağlamaktadır.

Bankalar, kurumla yapılan anlaşmaya göre çalışanlara maaş hesabı açmakta ve önemli bir müşteri portföyü oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Haziran 2023 verilerine göre; genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ile üniversite ve belediyeler gibi diğer kuruluşlarda farklı unvanlarda görev yapan kamu personeli sayısı 5.098.693’dür.⁸⁷ Türkiye İstatistik Kurumu’nun yayımladığı istatistiklere göre, Ağustos 2023 döneminde

⁸⁵ Ömer Elmas, “Bankacılık Kanunu Açısından Bağış ve Yardımlar İle Promosyonlara İlişkin Değerlendirme”, *Bankacılar Dergisi* 63 (2007), 44.

⁸⁶ Kamuran Çağlar, “Banka Promosyon Ödemelerinin Vergisel Boyutu”, *Vergi Raporu* 206 (Kasım 2016), 112.

⁸⁷ Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB), *Kamu Sektörü İstihdam Sayıları 2023* (Haziran 2023).

ücretli çalışan sayısı 15 milyon 289 bin 258 kişidir.⁸⁸ 14 milyona yakın da emekli olduğu düşünüldüğünde toplam 29 milyon civarında sigortalı çalışanın ücretleri bankalar aracılığıyla ödenmektedir.⁸⁹ Söz konusu rakamlar dikkate alındığında, finansal kurumlar için hiç de azımsanmayacak düzeyde bir para bankalara yatırılarak çalışanların hesaplarına aktarılmaktadır.

Maaş ödemelerinin önemli bir fon kaynağı olarak görülmesi, bankalar arasında rekabetin artmasına ve maaş promosyonu olarak verilen karşılıkların daha yüksek oranlara çıkmasına sebep olmuştur. Kurumlar da maaş anlaşması yapacağı bankayı seçerken, bankacılık uygulamaları, şube altyapısı ve personel sayısı gibi kriterlerin yanı sıra promosyon miktarını da önemli bir unsur olarak göz önünde bulundurmaya başlamıştır.⁹⁰

Günümüzde bankaların çalışanlara yüksek düzeyde promosyon teklif etmesindeki en önemli etkenlerden birisi, maaş müşterilerinin bireysel bankacılık ürünleri için potansiyel aday olmalarıdır. Kurumlarla yapılan maaş protokolleri çerçevesinde, konut, taşıt, ihtiyaç kredisi, kredi kartı ve sigorta/poliçe gibi bireysel ürünlerin pazarlanması daha kolay hale gelebilmektedir. Özellikle, maaş müşterilerine yönelik birtakım indirim ve muafiyetlerin sunulması ile birlikte bankaların temel kazançlarını oluşturan kredi satışları ve getirileri artmaktadır.⁹¹

Bununla birlikte diğer bir motivasyon unsuru, taraflar arasında yapılan anlaşmaya göre bankalara 2 veya 3 gün öncesinde çalışanlara ait yüklü miktardaki maaş tutarının toplu bir şekilde yatırılması ve bankanın bu tutarı belli bir süre kullanma isteği vardır.⁹² Bankalar, kendilerine yatırılan bu parayı ödeme gününe kadar çeşitli finansal yollarla işleterek faiz veya faiz dışı birtakım gelirler elde etmektedir. Özellikle, enflasyon ve faiz oranlarının yüksek olduğu dönemlerde faiz getirisi artacağından bankalar arasındaki rekabetin kızışması ve daha fazla promosyon verilmesi kaçınılmazdır.

Örneğin, 2022 yılı Eylül ayı içerisinde 5.500 personeli olan bir kurum ile özel bir banka arasında 3 yıllığına yapılan anlaşma neticesinde, her bir personele toplu olarak 41.500

⁸⁸ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Ücretli Çalışan İstatistikleri* (Ağustos 2023).

⁸⁹ Sosyal Sigortalar Kurumu (SGK), *Aylık İstatistik Bültenleri* (Temmuz 2023).

⁹⁰ Mete Akçakın - Yusuf Ceviz, "Banka Promosyon Ödemelerinin Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu", *Vergi Raporu* 184 (Ocak 2015), 45.

⁹¹ Tarhan, *Bankacılık Hizmetlerinde Promosyon Uygulamaları ve Muhasebesi*, 62-63.

⁹² Çağlar, "Banka Promosyon Ödemelerinin Vergisel Boyutu", 112.

TL tutarında promosyon verilmesi konusunda mutabakata varılmıştır.⁹³ Kurumlar ile bankalar arasında yapılan anlaşmalarda, daha önceki yıllarda promosyon olarak teklif edilen meblağın daha düşük olduğu, zamanla enflasyona orantılı bir şekilde maaş tutarlarının artmasıyla birlikte promosyon tekliflerinde de artış olduğu görülmektedir.

Bankaların maaş ödeme ihalelerine katılım sağlamasındaki temel amaçları şu şekilde özetleyebiliriz:

- Kredi kartı ve konut/taşıt/ihtiyaç finansmanı gibi diğer bankacılık ürünlerini pazarlamak,
- Mevduat müşterisini artırmak,
- Hesap sahiplerinin aylık sabit ödemelerinin (elektrik, su, telefon faturası ve kira ödemeleri gibi) banka aracılığıyla yapılmasını sağlamak,
- Maaş tutarının bankanın zimmetinde bulunduğu süre zarfında parayı işleterek faiz veya faiz dışı gelir elde etmek,
- Özellikle enflasyonist dönemlerde paranın zaman değerinden kazanç sağlamak,
- Anlık para transferi ve havale/EFT işlemleri aracılığıyla komisyon geliri elde etmek.⁹⁴

2.3. Maaş Promosyonunun Tarihçesi

Maaş ödeme hizmetlerinin bankalar vasıtasıyla gerçekleştirilmesi ve buna karşılık bankalar tarafından promosyon teklif edilmesinin yirmi beş yıllık bir geçmişinin olduğu söylenebilir. Kanun koyucu tarafından maaş ödeme hizmetleri için bankalar aracı kılınmadan önce, bu hizmetler maaş mutemetleri olarak görev yapan personel tarafından yerine getirilmektedir. Mutemetler ilgili döneme ilişkin kamu personeline tahakkuk eden tüm ayni ve nakdi ödemeleri bordro düzenlemek suretiyle hesaplamaktadır. Bordrolar maaş ödeme günü gelmeden Saymanlıklara gönderilmekte ve buna mukabil mutemetlere görevli olduğu harcama birimindeki maaş ödeme tutarının tamamı imza karşılığında elden teslim

⁹³ Haber7, “Maaş Promosyonunda Yeni Rekor!” (Erişim 08 Eylül 2022).

⁹⁴ Zihni Kartal, “Banka Promosyonlarında Vergi”. *Active Line Dergisi* (Ocak 2009), 2.

edilmektedir. Mutemetlerde aylık ödeme günü geldiğinde, her bir personele tahakkuk eden ücreti, personele imza karşılığında nakit olarak elden vermektedir.

2000’li yılların başından itibaren bankaların ürün ve hizmetlerini geliştirmesi ve bu alana yönelmesiyle kamu kurumlarında maaş ödeme hizmetleri bankalar aracılığıyla yapılmaya başlanmıştır. Konuya ilişkin çıkarılan düzenlemeler ile daha önce mutemetlere yapılan maaş ödemeleri nedeniyle saymanlıklarda meydana gelen izdihama son verilmiştir. Öte yandan, kamu düzeni ve güvenliği açısından mutemetlere karşı yapılan soygun ve gasp olaylarının da önüne geçilmiştir. Özel sektör için bu uygulamanın yaygınlık kazanması ise kamu sektörüne nazaran daha yavaş ilerlemiştir.⁹⁵

Kamu görevinde istihdam edilen personel maaşlarının bankalar aracılığıyla ödenmesine ilişkin 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 164. maddesinde yapılan değişiklik ile Maliye Bakanlığı yetkili kılınmıştır. Bakanlık Muhasebat Genel Müdürlüğü 2004 yılında yayımladığı 6 Sıra No’lu Tebliğ ile ödemelerin bankalar aracılığıyla yapılması esasını getirmiştir. Özel sektörde ise 18.11.2008 tarihinde yayımlanan “Ücret, Prim, İkramiye ve Bu Nitelikteki Her Türü İstihkakın Bankalar Aracılığıyla Ödenmesine Dair Yönetmelik” uyarınca 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren 10’dan fazla işçi çalıştıran özel firmaların maaş ödemelerinin bankalar aracılığı ile yapılması zorunlu hale gelmiştir. Söz konusu mevzuat düzenlemeleri ve tarihleri esas alındığında, kamu kurum ve kuruluşlarında maaş promosyonu kavramının daha erken ortaya çıktığı görülmektedir.

Günümüzde teknolojinin gelişimiyle birlikte, kamu harcama ve muhasebe bilişim sistemlerinde de büyük değişiklikler yaşanmıştır. Maaş hesaplarında e-bordro sisteminin kullanılması, bakanlık ve ilgili birimlerle yapılan resmi yazışmaların elektronik ortamda gerçekleştirilmesi, yapılacak hataların daha basit bir şekilde düzeltilmesine ilişkin sürecin kolaylaştırılması ve ödemelerin bankalar üzerinden yapılması, konunun tüm taraflarına (idare, kamu personeli, harcama birimleri ve çalışanlar) büyük faydalar sağlamıştır.

2.4. Konuya İlişkin Yasal Düzenlemeler

Maaş ödemelerinin bankalar aracılığıyla ödenmesi ve promosyon konusuna ilişkin, kamu görevlileri ve özel sektör çalışanlarına yönelik farklı yasal düzenlemeler yapılmıştır.

⁹⁵ Rekabet Kurulu Kararı (RKK), Rekabet Kurumu Başkanlığı (2011), 13.

Çalışmamızın bu bölümünde her bir çalışan grubuna ilişkin mevzuat düzenlemeleri detaylı olarak incelenecektir.

2.4.1. Aylıkların Ödenmesine Dair Mevzuat

2.4.1.1. Kamu Personeli

Kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan memur, sözleşmeli personel ve işçilerin aylıklarının ödenmesine dair; 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun "*Aylığın Ödeme Zamanı ve Esasları*" başlıklı kısmında; "*...personelin her türlü özlük haklarının ve tahakkuk işlemlerinin belli merkezlerden yapılabilmesi ve ödemelerin bankacılık sistemi aracılığı ile gerçekleştirilmesi için gerekli düzenlemeleri yapmaya ve gerekli tedbirleri almaya Maliye Bakanlığı yetkilidir*" hükmü yer almaktadır.⁹⁶

Bu yetki kapsamında, Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü tarafından çıkarılan Aylık ve Ücret Ödemeleri Hakkındaki 6 Sıra No'lu Tebliğ ile personelin aylıklarının bankalar vasıtasıyla ödenmesinin esas olduğu yönünde bir düzenleme yapılmıştır. Bu durumun istisnası olarak, il ve ilçe merkezlerine uzak olan yerlerde banka şubesi veya otomatik para çekme makinesi bulunmaması durumunda, aylıkların maaş mutemetleri vasıtasıyla ödenebileceğine de yer verilmiştir.

Anılan tebliğ hükümlerine göre maaş mutemetliği kamu görevi olmaktan çıkarılmıştır. İstisnai durumlar dışında, tahakkuk dairelerinin personel aylıklarını mutemetler aracılığıyla ödemesi durumunda, ortaya çıkabilecek tehlike ve sorunlara karşı şahsi sorumluluk hükümlerinin geçerli olacağı belirtilmiştir.⁹⁷

Zaman içerisinde yaşanan değişimlere paralel olarak, merkezi yönetim kapsamında yer alan kamu idarelerinde görevli personelin aylık ödemelerinin bankacılık sistemi aracılığı ile gerçekleştirilmesine ilişkin usul ve esasları belirlemek amacıyla, 2012 yılında "Aylıkların Banka Aracılığıyla Ödenmesi Hakkındaki Genel Tebliğ" çıkarılmış ve 6 Sıra No'lu Tebliğ yürürlükten kaldırılmıştır.⁹⁸

⁹⁶ Devlet Memurları Kanunu (DMK), *Resmî Gazete* 12056 (23 Temmuz 1965), Kanun No. 657, md. 164.

⁹⁷ MGM, Tebliğ (Sıra No. 6), md. II/A

⁹⁸ Muhasebat Genel Müdürlüğü Genel Tebliği (MGM), *Resmî Gazete* 28356 (17 Temmuz 2012), Sıra No. 34, md. 4/1.

2.4.1.2. Özel Sektör Çalışanları

İş Kanunu hükümlerinin uygulandığı iş yerlerinde, “Ücret, Prim, İkramiye ve Bu Nitelikteki Her Türlü İstihkakın Bankalar Aracılığıyla Ödenmesine Dair Yönetmeliğin” 10. maddesine göre, en az beş işçi çalıştıran işverenin işçi nezdindeki her türlü ödemeyi bankalar aracılığıyla yapma yükümlülüğü bulunmaktadır. Aynı Yönetmeliğin 11. maddesinde, işyerinin bulunduğu yerde banka şubesi bulunmaması veya banka aracılığıyla ödeme yapılmasına imkân olmaması gibi zaruri durumlarda, PTT şubeleri aracılığıyla ücretlerin ödenebileceği hüküm altına alınmıştır.

İşverenin, işçiye olan her türlü borcunu banka aracılığıyla ödemesi temel kural kabul edilmektedir. Banka haricinde nakit olarak elden ödeme veya diğer ödeme yöntemlerine teşebbüs edilmesi durumunda ise idari para cezası verilebileceği belirtilmiştir.⁹⁹

Kamu veya özel sektörde görev yapmakta iken emekliye ayrılan personel, emekli aylıklarının bankalar aracılığıyla ödenmesi konusunda yukarıda belirtilen mevzuat hükümlerine tabidir.

2.4.2. Promosyona Dair Mevzuat

İlk dönemlerde bankalarca promosyon adı altında sunulan mali imkanların hangi oranda ve ne şekilde ödeneceği veya kurumlar tarafından ne şekilde kullanılması gerektiği yönünde mer’i mevzuatta herhangi bir hüküm bulunmamaktaydı. Bu sebeple, promosyonun tasarrufuna dair uygulamada farklı miktar ve ödeme şekilleri ortaya çıkmıştır. Bunlar, nakdi bir ödeme olabildiği gibi, kurumun veya işverenin ihtiyacı olan bilgisayar, fotokopi makinesi, telefon gibi büro malzemeleri veya bankanın zimmetinde bulunan araçların bir kısmının işverenin kullanımına tahsisi, hatta birtakım dekorasyon ve tadilat işlerinin bankalara fatura edilerek yaptırılması gibi maddi menfaatler de olabilmekteydi.¹⁰⁰

Kurum yöneticileri/işverenler ile banka arasında yapılan anlaşmaya göre, kurum/işverenin ihtiyaçları ve yöneticilerin yaklaşımları doğrultusunda promosyon konusu belirlenmekteydi. Kurum ve işverenler bahse konu promosyonları kısmen veya tamamen kendi bünyelerindeki faaliyetleri ve ihtiyaçları doğrultusunda kullanabilme veya çalışanlarına

⁹⁹ Ücret, Prim, İkramiye ve Bu Nitelikteki Her Türlü İstihkakın Bankalar Aracılığıyla Ödenmesine Dair Yönetmelik, *Resmî Gazete* 27058 (18 Kasım 2008), md.16.

¹⁰⁰ Elmas, “Bağış ve Yardımlar İle Promosyonlara İlişkin Değerlendirme”, 44.

aktarma konusunda tasarruf hakkına sahip bulunmaktaydı. Bu durum, kurumların banka seçiminde yöneticilerin kararlarının etkili olmasına, uygulamada birtakım şaibeli durumların ortaya çıkmasına ve huzursuzlukların yaşanmasına sebep olmuştur.¹⁰¹

Konuya ilişkin bir örnek verecek olursak, 2006 yılında bir kamu kurumu ile banka arasında maaş ödemeleri konusunda promosyon anlaşması yapılmış ve promosyon olarak verilen meblağın tamamı kurumun ihtiyaçları için kullanılmıştır. Bilgisayar işletmeni olarak görev yapan bir personel, promosyonun kanuni ölçüler doğrultusunda tarafına verilmesini talep etmiş, ancak bu talebi promosyonun tümünün kurumun ihtiyaçlarına ve giderlerine harcandığı belirtilerek reddedilmiştir. Konu İdare Mahkemesine taşınmış ve mahkeme kararında; bankalara maaş tutarı olarak belirli bir süre önce yatırılan ve bankalar tarafından değerlendirilen bu paranın kamu görevlilerine ait olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda, bankalar tarafından ödenmesi öngörülen mali imkânlardan kamu personelinin faydalandırılmasının hakkaniyet ilkelerine daha uygun olacağı değerlendirilmiştir. Netice itibariyle, promosyonun kurumlar tarafından nasıl kullanılacağına dair herhangi bir hukuki düzenleme bulunmadığından uyuşmazlığın hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde çözümlenmesine karar verilmiştir.¹⁰²

Mahkeme kararında, özellikle konuya ilişkin hukuki bir düzenleme bulunmamasına vurgu yapılmıştır. Bu gibi şikâyetlerin çoğalması sonucunda, ferdi birtakım uygulamaların önüne geçilmesi ve mevzuattaki boşluğun giderilmesi amacıyla, Başbakanlık tarafından genelgeler çıkarılmıştır.

Bu bölümde, kamu personeli, işçiler ve emeklilere yönelik farklı düzenlemeler yapıldığından ayrı başlıklar altında inceleme yapılacaktır.

2.4.2.1. Kamu Görevlileri

Bankalar tarafından sunulan ek mali imkânların tasarrufuna ilişkin olarak kamu kurum ve kuruluşlarında uygulama birliğinin sağlanması amacıyla, 2007 yılında temel ilkelerin belirlendiği 2007/21 sayılı Başbakanlık Genelgesi çıkarılmıştır. Bu düzenleme ile bankalarla yapılacak protokollerin genel çerçevesi ve sınırları belirlenmiş, promosyon ödemeleri bağlamındaki tereddütler büyük bir ölçüde giderilmiştir. Ancak, zaman içerisinde değişen

¹⁰¹ Kartal, "Banka Promosyonlarında Vergi", 2.

¹⁰² Konya 2. İdare Mahkemesi, K. 2007/154 (14.02.2007).

şartlara göre, Genelge'nin bazı maddelerinin güncellenmesine ihtiyaç hâsıl olmuş ve bu doğrultuda mezkûr Genelge'de 2008/18 ve 2010/17 sayılı Başbakanlık Genelgeleri ile yeniden düzenleme yapılmıştır.

2007/21 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nin ilk haline göre:

- Kamu personelinin aylık ve ücretleri Maliye Bakanlığınca yayımlanan Tebliğ hükümleri doğrultusunda bankalar vasıtasıyla ödenecektir.
- Aylık ve ücretlerin hangi banka aracılığı ile ödeneceği, üç kişiden müteşekkil bir komisyon tarafından istekli bankalardan teklif alınmak suretiyle tespit edilecektir. Komisyon, kurumun ilgili harcama biriminin yetkilisinin başkanlığında toplanacak ve protokol anlaşılan banka ile harcama yetkilisi tarafından imzalanacaktır.
- Personelin en az %10'unun sendikalı olması halinde yetkili sendika temsilcisi de komisyon üyesi olarak görev alacaktır.
- Bankalar ile yapılacak protokollerin süresi iki yıldan az beş yıldan çok olmayacaktır.
- Promosyon, banka tarafından personel adına açılan hesaplara, eşit tutarda ve altı aylık periyotlarla ödenecektir.
- Promosyon miktarının tamamının personele dağıtılması genel ilke olarak benimsenmekle birlikte, toplam miktarın üçte birini geçmemek üzere komisyonca belirlenecek tutar, birim personelinin ihtiyaçları doğrultusunda kullanılmak üzere ayrılabilir.
- Genelge kapsamında yapılacak uygulamalar, kurum personelinin rahatlıkla bilgi edinebileceği ilan panoları ve internet sitesi aracılığıyla duyurulacak, aleniyet ilkesine riayet edilecektir.¹⁰³

Genelgenin 4. maddesinde, promosyon tutarının üçte birini geçmeyecek bir meblağın, kurumun faaliyetlerini sürdürmesi için gerekli ve zaruri harcamaları içermesi kaydıyla ortak kullanım alanlarına sarf edilmesine müsaade edilmiştir. Kurum için ayrılacak tutarın başka amaçlarla kullanılmasına izin verilmeyeceği ve denetime tabi tutulacağı da ifade edilmiştir.

¹⁰³ Başbakanlık Genelgesi (BG), *Resmî Gazete* 26588 (20 Temmuz 2017), Sıra No. 21.

2008/18 sayılı Genelge ile daha önce yayımlanan 21 sayılı Genelgenin 5. maddesinde yeniden düzenlemeye gidilmiştir. Buna göre, yapılacak ödemelerin personelin banka hesaplarına aktarılacağı yönünde genel bir ifade kullanılmış, altı aylık periyotlarla ve eşit tutarda ödenmesi yönündeki hüküm ortadan kaldırılmıştır.¹⁰⁴ Bu değişiklikle, kurumların promosyon ödemelerini hangi oranda ve ne kadar sürede yapacaklarına dair kısıtlayıcı bir unsur kalmamıştır. Böylelikle, her kurumun kendi şartlarına göre ödeme kriterini belirlemesine olanak verilmiştir.

Bu bağlamda, Kamu Denetçiliği Kurumu'na ulaşan bir başvuru ve neticesini örnek olarak gösterebiliriz. Kurum ile banka arasında imzalanan protokol karşılığında, kurum personeline kişi başı peşin 25.200-TL, 15.01.2023 tarihinden itibaren 1.800-TL, ilk ödmeden 6 (altı) ay sonra 1.000-TL ve ikinci ödmeden 6 (altı) ay sonra 1.000-TL bankkart lira (para puan) olarak ödeneceği kararlaştırılmıştır. Çalışanlardan birisi nakit olarak anlaşılan promosyon tutarını aldığını, ancak para puan ve bankkart lira olarak belirtilen meblağı kredi kartı çıkartmadığından dolayı alamadığını belirterek kurumuna başvuruda bulunmuştur. Kurum dostane çözüm kapsamında bankaya resmi yazı göndermesine rağmen geri dönüş yapılmamıştır. Bunun üzere çalışan iç hukuk yolları tüketildiği için konuyu Kamu Denetçiliği Kurumu'na taşımıştır.¹⁰⁵

KDK, maaş ödeme protokollerinin kapsam ve amaca yönelik hükümlerinin mümkün olduğunca personel lehine olması, idarelerce sonradan gelebilecek personelin gözetilmesi ve mevcut personel açısından eşitlik ve çalışma barışını bozmayacak protokoller üzerinde anlaşmaya varılması gerektiği değerlendirmesinde bulunmuştur. Ayrıca, bankkart lira ödemelerinin kredi kartlarına yapılması yönünde bir uygulamanın, kredi kartı kullanmayan veya herhangi bir sebeple kredi kartı edinmeyen personelin kredi kartı kullanan personele nazaran daha az promosyon ödemesi alacağı, dolayısıyla eşitlik ilkesine aykırılık teşkil edeceği vurgulanmıştır.

Banka para puan olarak kararlaştırılan promosyon tutarını çalışanların hesap kartlarına yükleme olanağı bulunmasına rağmen, çalışanların kredi kartı çıkartmasını zorunlu tutmaktadır. Bu durum, banka tarafından hukuki bir gerekçe olmadan hak sahiplerinin bu tutarlardan yararlanmalarının engellenmesine sebebiyet vermektedir. Öte yandan, KDK

¹⁰⁴ Başbakanlık Genelgesi (BG), *Resmî Gazete* 26958 (05 Ağustos 2008), Sıra No. 18.

¹⁰⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK/Ombudsmanlık), K. 2023/13798-S.23.21802 (27/10/2023).

tarafından promosyon bedelinin bir bölümü olan ve personelin maaşının tamamlayıcı bir parçası olarak kabul edilen bankkart lira tutarının ilgili personele ödenmemesi durumunun, mülkiyet hakkının ihlaline sebebiyet vereceği ifade edilmiştir. Netice olarak, söz konusu işlemin ilgili mevzuat doğrultusunda, hukuka, hakkaniyete ve eşitlik ilkesine uygun olmadığı sonuç ve kanaatine varıldığı belirtilmiştir.¹⁰⁶

Bahse konu olayda görüldüğü üzere, kurum ile banka arasında promosyonun bir kısmının kredi kartları üzerinden para puan olarak ödenmesi şeklinde farklı bir uygulama öngörülmüştür. Ancak, kredi kartı çıkartamayan personel bu tutardan yararlanamadığı için, uygulama hukuka ve eşitlik ilkelerine aykırı olarak değerlendirilmiştir.

2010/17 sayılı Genelge ile 21 sayılı Genelgenin promosyonun dağıtımına ilişkin 4. maddesi tümüyle kaldırılmış, banka tarafından verilecek promosyon miktarının tamamının personele dağıtılacağı belirtilmiştir.¹⁰⁷ Kamu Denetçiliği Kurumu'nun promosyon konusuna ilişkin vermiş olduğu bir tavsiye kararında, son yapılan bu değişikliğin promosyon olarak verilen ek ödemenin doğrudan personel ücretinin tamamlayıcı parçası olarak kabul gördüğünün işareti olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁸

Başbakanlık Genelgesi ile promosyonun tasarrufu, ödenmesi ve dağıtımına ilişkin genel çerçeve belirlenmiş ve uygulamadaki hukuki boşluk büyük oranda giderilmiştir. Bu bağlamda, kurum yöneticilerinin inisiyatifi ve tasarrufunda bulunan şahsi ve denetimsiz birtakım uygulamaların önüne geçilerek kamu görevlilerinin lehine olacak şekilde düzenlemeler yapılmıştır.

Genelgelerden sonra ihalelerin zorunlu tutulması, komisyonda kamu görevlilerini temsilen sendika yetkilisinin yer alması ve promosyonun tamamının personele dağıtılması gibi hususlar, daha şeffaf ve rekabetçi bir ortamın oluşmasını sağlamıştır. Bu durum, maaş ödeme ihalelerine katılım gösteren bankaların daha istekli olmasına ve kamu görevlilerinin de konuyu yakından takip etmesine vesile olmuştur.

¹⁰⁶ KDK, K. 2023/13798-S.23.21802 (27/10/2023).

¹⁰⁷ Başbakanlık Genelgesi (BG), *Resmî Gazete* 27668 (10 Ağustos 2010), Sıra No. 17.

¹⁰⁸ KDK, K. 2021/1580-S.21.2652 (27/01/2021)

2.4.2.2. İşçiler

İş Kanunu'na tabi beş veya üzerinde işçi çalıştıran işverenlerin, işçilerin her türlü alacaklarını bankalar aracılığıyla yapma yükümlülüğü bulunmaktadır. Buna ilişkin daha önce bahsedildiği üzere Yönetmelik çıkarılmıştır. Ancak, özel sektör çalışanlarının promosyon almasına dair İş Kanunu'nda ve diğer mevzuat kapsamında herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Dolayısıyla, işveren banka ile yapacağı anlaşma çerçevesinde, promosyonun konusu, miktarı ve kullanım şeklini serbest bir şekilde belirleme imkânına sahip olmaktadır.¹⁰⁹

İşveren promosyonun tamamını şirketin ihtiyaçları ve menfaatleri doğrultusunda kullanabileceği gibi, çalıştırdığı işçilere eşit bir şekilde dağıtma hakkına da sahiptir. Promosyonun nasıl kullanılacağı ve tasarrufu konusu tümüyle işverenin takdirine bırakılmıştır. Bazı işletmelerde işçilere promosyon adı altında ek mali imkanlar ödenirken bazılarında ödenmemekte ve bu durum uygulamada sorunlar çıkmasına ve işçilerin tepkisine yol açmaktadır.¹¹⁰

Konuya ilişkin Yargıtay Kararlarına göre, işveren tarafından bankaya ücretlerin ödeme gününden birkaç gün önce yatırılmış olması sonucu bankanın verdiği promosyondan işçinin istifade etme hakkı bulunmamaktadır. Banka tarafından promosyon olarak verilen meblağın işverene ait olduğu, işveren, banka ve işçi arasında promosyon paralarının işçilere dağıtılacağına dair sözleşme bulunmadığı, dolayısıyla işçinin bu konuda herhangi bir hak talep edemeyeceği karara bağlanmıştır.¹¹¹

Bankalar genellikle işverenle yapmış oldukları protokollerde kendi gelir ve menfaatlerini garanti altına almaktadır. Tahmini maaş ödeme tutarı, protokolün süresi ve işçi sayısı gibi kriterlere göre promosyon teklifleri belirlenmektedir. Protokolde belirtilen hükümlerin dışına çıkılması veya taahhüt edilen ücret tutarının eksik yatırılması gibi durumlarda birtakım cezai müeyyideler uygulanmaktadır. Bu tür bir cezai şart ödemesiyle karşılaşmak istemeyen işveren, promosyon miktarının tamamını kendi hesabında tutmayı tercih edebilmektedir.¹¹²

¹⁰⁹ MuhasebeTr, "İşçilere Banka Promosyonu Ödeme Zorunluluğu Var mı?" (Erişim 29 Ekim 2023).

¹¹⁰ Evrensel.net, "Promosyon ödemesi işçinin hakkıdır" (Erişim 29 Ekim 2023).

¹¹¹ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu (Yargıtay), K. 2007/36387 (5 Kasım 2007).

¹¹² Pekgenç Hukuk Bürosu, "Ücret Hesaplarına İlişkin Banka Promosyonu, Çalışanlara mı Ödenir?" (Erişim 28 Ekim 2023).

İşçi sirkülasyonunun fazla olduğu işletmelerde, promosyon anlaşmasının yapılmasını takiben işçi promosyon ödemesini aldıktan sonra istifa ederek işten ayrılabilir. Yeni gelen işçi ise anlaşmadan sonra işe başladığı için promosyon ödemesi alamamaktadır. İşverenler, bu gibi durumlar sebebiyle promosyonun tamamının işçiye dağıtılmasına sıcak bakmamakta, en azından bir kısmını kendi hesaplarında tutmaktadır.¹¹³

Yukarıda bahsedilen ve işveren açısından risk gibi gözüken durumlar, anlaşma metnine konulacak birtakım hükümlerle kolaylıkla çözüme kavuşturulabilecek hususlardır. Nitekim, işçi sirkülasyonunun fazla olduğu iş yerlerinde promosyon ödemesi aylık veya üç aylık gibi dönemler halinde ödenebilir. Bu durumda hem işverenin hem de işe yeni başlayan personelin mağduriyeti önlenmiş olacaktır. Öte yandan, promosyon konusunda bankalar arasında büyük bir yarış olması sebebiyle, işverenin alternatifinin fazla olması pazarlık gücünü artıracaktır. Dolayısıyla, her türlü kazançlı olan bankalar cezai şartlar noktasında esnek davranabilecektir.

Konuya özel sektör çalışanları tarafından bakıldığında, kamu görevlileri ve emeklilere ilişkin düzenlemeler bulunmasına karşı, işçilere yönelik alanın tamamen işverenin inisiyatifine bırakılması büyük bir tepki ortaya çıkarmaktadır. İşçi sendikaları da konuya hassasiyetle yaklaşmakta, işçinin promosyon alacağı yasal düzenlemeyle garanti altına alınmasını ve ücret düzeylerine göre alt limitler belirlenerek mağduriyetlerin önlenmesini talep etmektedir.¹¹⁴

2.4.2.2. Emekliler

Emeklilik, devlet tarafından belirlenen sigortalılık süresi, prim gün sayısı ve yaş şartlarını tamamlayan çalışanların, çalışma hayatından ayrılması ile başlayan süreci ifade etmektedir. Kamu veya özel sektörde çalışanların ücretlerinden her maaş döneminde belirli bir tutar prim ve emekli ödeneği kesintisi yapılmaktadır. Emekli olunmasıyla birlikte, çalışanlara geçmişte yapmış oldukları hizmetlere karşılık, çalışma hayatı süresince bu amaçla ayrılan kesenek ve primlerden karşılanmak üzere emekli aylığı bağlanmaktadır.¹¹⁵

¹¹³ Finans.mynet, “Promosyonda yeni adım! Özel sektör çalışanı nasıl promosyon alır? Banka ve yasal düzenleme detayına dikkat...” (Erişim 29 Ekim 2023).

¹¹⁴ Sözcü, “Özel sektör çalışanları promosyon bekliyor” (Erişim 29 Ekim 2023).

¹¹⁵ Sadullah Hayri Durmaz, “Emeklilik Yaşının Belirlenmesi”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Güz 2022), 79-80.

Emeklilik süreci çalışanların hayatlarında büyük bir değişim dönemi olarak görülmektedir. Emekli olan kişi çalışma hayatının yoğun temposundan ayrılarak, yıllarca uyguladığı günlük rutinlerini değiştirmekte ve yeni bir sosyalleşme sürecine girmektedir.¹¹⁶ Bununla birlikte, iş gücü hayatından ayrılmasıyla gelir kaybına uğrama durumu da söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla, çalışanların emeklilik döneminde mağduriyet yaşamamaları, hayatlarının geri kalan kısmında nitelikli bir yaşam sürdürebilmeleri için sosyal devlet olmanın bir gereği olarak sosyal güvenlik sistemleri oluşturulmuş ve emeklilik hakkı Anayasa ile güvence altına alınmıştır.¹¹⁷

Ülkemizde; kamu, özel sektör, serbest meslek mensupları ve çiftçilere yönelik olmak üzere Emekli Sandığı, SSK ve Bağ-Kur gibi farklı sosyal güvenlik sistemleri uygulanmıştır.¹¹⁸ Ancak zaman içerisinde sosyal güvenlik sistemlerinde yaşanan finansal ve yapısal sorunlar sebebiyle, 2006 yılında kapsamlı bir reform yapılmıştır. Bu bağlamda, farklı ilke ve standartlara göre hizmet sunan sistemler tek çatı altında birleştirilmiş ve sistemin eşit, katılımcı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasının temelleri atılmıştır.¹¹⁹

Kamu veya özel sektör ayrımı olmaksızın sosyal güvenlik sistemine dair iş ve işlemlerin tümü Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yürütülmektedir. Dolayısıyla, emeklilik hakkı elde eden çalışanların emekli aylığı, ikramiye ve prim ödemeleri tek bir birim tarafından yerine getirilmektedir. SGK kendisine kanuni olarak tevdi edilen yetki ve sorumluluklar bağlamında, emekli aylıklarının bankalar aracılığıyla ödenmesi ve ortaya çıkacak promosyon hususuna dair hükümleri de belirlemektedir.

Emeklilerin maaş ödeme anlaşmaları ve promosyon konusunda, kamu personeli ve işçilere nazaran farklı bir yöntem uygulanmaktadır. SGK, emeklilerin promosyonuna ilişkin yayımladığı basın duyurusunda, 2020/Mart ayında imzalanan emekli ve hak sahiplerine promosyon ödenmesine ilişkin protokolün 01.11.2022 tarihi itibari ile güncelleneceğini belirterek şartları şu şekilde belirtmiştir:¹²⁰

¹¹⁶ Cemalettin İpek, “Emeklilik Hayatında Uyum Sorunu ve Emeklilik Eğitimi”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* 3/1 (2017), 61-62.

¹¹⁷ bk. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, *Resmî Gazete* 17863 (9 Kasım 1982), Kanun No. 2709, md. 60. “Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.”

¹¹⁸ Hüseyin İleri, “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Değerlendirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* 1/1 (1998), 173.

¹¹⁹ SGK, “Hakkımızda” (Erişim 30 Ekim 2023).

¹²⁰ Sosyal Sigortalar Kurumu (SGK), *Emekli Promosyonu İle İlgili Basın Duyurusu* (10.10.2022).

- SGK tek bir banka ile anlaşma yapma cihetine gitmemiş ve ülkemizde faaliyet gösteren 14 konvansiyonel ve 5 katılım bankası olmak üzere toplam 19 banka ile genel bir protokol yapmıştır.

Emekli ve hak sahipleri emekli maaşlarını ve promosyon ödemesini alabilmek için tek bir bankaya bağlı kalmamakta ve yukarıda belirtilen bankalardan birisini tercih etme hakkına sahip olmaktadır. Bu kapsamda, emeklilerin tercih ettikleri banka nezdinde maaş hesabı açılması için talepte bulunmaları ve ücretlerini 3 yıl süre ile ilgili bankadan alacağını taahhüt etmeleri gerekmektedir.

- Kurumdan gelir/aylık alan emekli ve hak sahiplerinden gelir/aylıkları;
 - 3.500 TL'ye kadar olanlara 3.000 TL,
 - 3.500 TL – 7.500 TL arası olanlara 3.500 TL,
 - 7.500 TL – 10.000 TL arası olanlara 4.500 TL,
 - 10.000 TL'den fazla olanlara 5.000 TL.

Üç yıllığına peşin olarak ödeneceği belirtilmiştir. Yukarıda belirtilen tutarların asgari meblağlar olduğu, bankaların kendi uygulamaları doğrultusunda söz konusu rakamlardan daha az olmamak üzere daha yüksek miktarlarda promosyon teklif edebileceği de ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere, farklı oranlarda emekli aylığı alanlara göre ücret skalası belirlenmiş ve bu doğrultuda asgari promosyon miktarları tespit edilmiştir.

Kamu ve özel sektördeki promosyon uygulamalarına göre, emekliliklerin promosyon anlaşmalarında iki önemli husus ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi; konvansiyonel ve faizsiz bankalardan istediğini tercih etme hakkına sahip olunmasıdır. Bu kapsamda, emeklilerin promosyonla ilgili her türlü hukuki ve dini sorumluluğun kendilerine ait olduğunu bilmeleri gerekmektedir. İkincisi ise; emekli aylığı miktarlarına göre promosyon tutarının asgari oranlarda kategorize edilmesi ve bankanın daha yüksek promosyon vermesi konusunda herhangi bir sınırlandırıcı hüküm getirilmemesidir. Promosyonun, maaş tutarının önceden bankaya yatırılması neticesinde elde edilen kazançta göre hesap edildiği varsayıldığında, düşük aylık alana az, yüksek ücret alana ise fazla promosyon verilmesi öngörülmektedir. Ayrıca emekli aylığı düşük olanlara asgari 3.000 TL promosyon belirlenmesi, daha az ücret alanları korumaya yönelik bir düzenlemedir.

Sosyal güvenlik sistemimiz bünyesinde 14 milyona yakın emekli bulunmaktadır. Bu sayı kamu görevlilerinin neredeyse üç katına yakındır.¹²¹ Dolayısıyla, bankalar emeklilerin sayısı ve maaş tutarını göz önüne alarak, emeklilere yönelik çok ciddi pazarlama kampanyaları yürütmektedir. Promosyon anlaşmalarında emeklilerin seçim hakkı ve sorumluluğun kendilerine ait olması durumu da, bankalar arasındaki rekabetin artmasına ve konunun büyük bir kesim tarafından güncel olarak takip edilmesine sebep olmaktadır.¹²²

2.5. Örnek Olay ve Mahkeme Kararları

Çalışmamızın bu bölümünde, merkezi yönetim kapsamında yer alan bir devlet kurumunda promosyona dair yaşanan güncel olay ve konuya ilişkin mahkeme kararları, araştırmamızı ilgilendiren yönü itibarı ile ele alınacaktır.

Bir devlet kurumu merkez teşkilatının tamamı ve taşra teşkilatının bir kısmında görev yapan personelinin maaş ödeme hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla, Başbakanlık Genelgesi hükümleri doğrultusunda yetkili sendika temsilcisinin de aralarında bulunduğu bir komisyon oluşturmuş ve 02.03.2022 tarihinde yapılmak üzere ihaleye çıkmıştır. İhale şartnamesini içeren davet mektubu, yalnızca faizsiz finans ilkelerine göre faaliyet gösteren altı katılım bankasına (Ziraat Katılım Bankası, Vakıf Katılım Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası, Türkiye Finans Bankası, Emlak Katılım Bankası ve Albaraka Türk Katılım Bankası) gönderilmiştir. Ayrıca, ihalenin 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'na tabi olmayan kapalı zarf ve açık artırma usulü ile yapılacağı bildirilmiştir.

Komisyonun ilk toplantısında, ihaleye katılım sağlayan bankaların teklifi görüşülmüş, ancak şartnameye uygun teklif verilmediğinden istekli bankaların tamamının teklifi değerlendirme dışı bırakılarak, ihale ileri bir tarihe ertelenmiştir. İkinci toplantıda, yine katılım bankalarından teklif alınmış, fakat merkez ve taşra teşkilatı personeli arasında eşitlik gözetilmediğinden ihale iptal edilmiştir. Zira bankalar merkez teşkilatı personeli için daha yüksek promosyon teklif ederken taşra personeline neredeyse üçte bir oranında daha az promosyon teklifinde bulunmuştur. Kurum yöneticileri, bu durumun merkez-taşra personeli arasında ayrımcılığa ve huzursuzluğa sebebiyet verebileceği kanısıyla şartnamenin revize edilerek yeni bir ihale yapılmasına karar vermiştir.

¹²¹ Anadolu Ajansı (AA), “Türkiye'nin emekli haritası çıkartıldı” (Erişim 30 Ekim 2023).

¹²² ING, “Emekli maaşını ING'ye taşıyanlara, 12.500 TL'ye varan nakit promosyon” (Erişim 30 Ekim 2023); Türkiye Finans, “Maaşlar Türkiye Finans'a Taşınıyor, Emekliler Kazanıyor” (Erişim 30 Ekim 2023); Akbank, “SGK Emekli Maaş Ödemeleri” (Erişim 30 Ekim 2023).

İhale kapsamında yapılacak maaş ödeme hizmeti anlaşması, Kurumun merkez teşkilatında yaklaşık 1.500, taşra teşkilatı ile birlikte toplamda 65.000 kişilik personelini kapsamaktadır. Dolayısıyla, ulusal düzeyde bankacılık altyapısını tesis etmiş, şube ve personel sayısı ile bu işi yapabilecek düzeyde bir bankanın bu hizmeti üstlenmesi gerekmektedir. Katılım bankalarından herhangi birinin bu hizmeti tek başına yürütmesi mümkün olmadığından, taşra teşkilatı ek listeler halinde bölümlere ayrılmış ve bankaların her bir listeye ayrı teklif vermesine imkân tanınmıştır.

21.02.2022 tarihinde yapılan yeni ihaleye, idare tarafından hazırlanan listelere göre dört adet katılım bankası iştirak etmiş, ihalenin ikinci teklif alımına yalnızca iki banka katılım sağlamıştır. Listelerin bir kısmına en avantajlı teklifi aylık 80.00 TL bedelle Ziraat Katılım Bankası, diğer kısma ise yine aynı miktarda teklifi Kuveyt Türk Katılım Bankası sunmuştur. Komisyon, en uygun ve avantajlı teklifi değerlendirdikten sonra ihalenin anılan bankalara verilmesine oy çokluğu ile karar vermiştir.

Kurum ile katılım bankaları arasında yapılan maaş protokolüne göre verilecek promosyon miktarı (3 yıllık 2.880 TL), personel sayısı itibariyle benzer kurumların yaptıkları anlaşmalara nazaran çok düşük kalmıştır. Ayrıca, katılım bankalarının bankacılık hizmetleri noktasında konvansiyonel bankaların gerisinde kalması, şube ve personel yetersizliği uygulamada birtakım sorunlara yol açmış ve personelin tepkisine sebep olmuştur.

Sendikalar, ihale komisyonu kararının hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle konuyu yargıya taşımıştır. Davacı sendika gerekçe olarak; sadece altı katılım bankasına ihale davet mektubu gönderilerek diğer bankaların katılımının sınırlandırılmasının yeterli rekabet şartlarını oluşturmadığını ve ihaleye katılım sağlayan bankalardan yalnızca ikisinin teklif sunması sebebiyle promosyon miktarının düşük kaldığını ileri sürmüştür. Diğer taraftan, katılım bankalarının her yerde şubelerinin bulunmadığı, dolayısıyla taşrada görev yapan personelin bankacılık hizmetleri noktasında sorunlar yaşayabileceği öne sürülerek yürütmenin durdurulmasına ve iptaline karar verilmesi talebinde bulunmuştur.

Uyuşmazlığı esastan görüşen Ankara 4. İdare Mahkemesi, davacı sendikanın talebini haklı bulmuş ve ihale komisyonu kararında hukuka uygunluk bulunmadığı sonucuna varmıştır. Kararın gerekçesinde özetle; Başbakanlık Genelgesi'nde yapılan düzenlemeler çerçevesinde promosyon ihalelerine bazı bankaların katılımının sınırlandırılmasına ilişkin bir kurala yer verilmediği belirtilmiştir. Ayrıca, ihtiyaçların en uygun ve avantajlı şartlarla

karşılanmasının ve ihalede açıklık ve rekabetin sağlanması esas olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla, mahkeme yeterli rekabet şartlarının oluşmadığı yönünde değerlendirmede bulunarak mezkûr kararın iptaline karar vermiştir.¹²³

Kurum, İdare Mahkemesi'nin kararını bir üst mahkeme olan Danıştay'a temyize götürmüştür. Kurum savunmasında; ihale komisyonunun Genelge'ye uygun şekilde teşkil edildiğini, ilgili mevzuatta davet edilen bankaların katılımını sınırlayan bir düzenlemeye yer verilmediğini, dolayısıyla idarenin takdir yetkisinin bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, ihaleye rekabet oluşacak sayıda bankanın katılım sağladığını, merkez ve taşra personelinin menfaatlerinin korunmasına ise özellikle hassasiyet gösterildiğini vurgulamıştır.

Danıştay Onüçüncü Dairesince; davalı idare tarafından ihale komisyonunun usulüne uygun olarak oluşturulduğu, merkez ve taşra birimlerinde uygulanacak şekilde tek sözleşme yapılabileceği, ihaleye altı katılım bankasının davet edildiği, bu haliyle rekabetin sağlandığı ve ihalenin Genelge hükümlerine uygun bir şekilde en avantajlı teklif sahiplerinin belirlenmesiyle sonuçlandırıldığı belirtilmiştir. Ayrıca, komisyonun takdir yetkisini hizmet gerekleri ve kamu menfaatlerine uygun kullanmadığına dair bir tespit olmadığı ifade edilmiştir. Bu çerçevede, yeterli katılım sağlanarak gerçekleştirilen ihale sonucunda alınan komisyon kararında hukuka aykırılık bulunmadığı, dava konusu işlemin iptali yönündeki İdare Mahkemesi kararında hukuki isabet olmadığı sonucuna varılmıştır.¹²⁴

Danıştay ve İdare Mahkemesi kararlarına bakıldığında, Başbakanlık Genelgesi'nde maaş promosyonu ihalesine bazı bankaların katılımını sınırlayan bir düzenlemenin bulunmaması ortak bir şekilde vurgulanmaktadır. Her iki kararın esas itibari ile bu konuya dayandığı görülmekte, rekabet şartlarının sağlanıp sağlanmadığı hususu bu çerçevede değerlendirilmektedir. İdare Mahkemesi ihaleye sınırlı bankalar katılım sağladığı için rekabetin ve şeffaflığın oluşmadığını savunurken, Danıştay aksine mevzuatta sınırlandırıcı bir hüküm bulunmadığından İdarenin hizmet gerekleri ve kamu menfaati gereği takdir yetkisini kullandığı sonucuna varmaktadır.

Danıştay'ın bu yöndeki kararı emsal niteliğinde olup, diğer kurumların da ihale davet mektuplarını çalışmak istedikleri sınırlı sayıdaki bankaya göndermesinin önü açılmıştır. Bu durum, uygulamada birtakım sorunların yaşanmasına ve personelin lehine olmayacak

¹²³ Ankara 4. İdare Mahkemesi, K.2022/1063 (18 Mayıs 2022).

¹²⁴ Danıştay Onüçüncü Dairesi (Danıştay), K. 2022/3013 (5 Temmuz 2022).

işlemlerin yapılmasına sebebiyet verebilecektir. Dolayısıyla, konuya ilişkin Başbakanlık Genelgesi'nde yeniden bir düzenleme yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Mevcut durumda, Danıştay'ın kararı doğrultusunda hareket edilmektedir. Ancak, kurumda görev yapan personel ve ilgili sendika temsilcileri tarafından mezkûr karar, hukuka uygun olmadığı ve çalışanların lehine olmayacak şekilde işlem tesis edildiği gerekçesiyle, bireysel başvuru hakkı kapsamında Anayasa Mahkemesi'ne götürülmüştür. Nihai karar merci olan Anayasa Mahkemesi ise konu hakkındaki kararını henüz vermemiştir.

2.6. Promosyonun Hukuki Niteliği

Kurum/işverenler ile bankalar arasında yapılan maaş ödeme protokolü neticesinde ortaya çıkan promosyon konusu, sözleşme metinlerinde bağış, hediye/hibe, ek mali kazanım veyahut doğrudan promosyon kavramı ile ifade edilmektedir. Özellikle borçlar hukuku ve Bankacılık Kanunu açısından promosyonun hukuki olarak bağış olarak değerlendirilmesi konusu tartışmalıdır.

Türk Borçlar Kanununda bağışlama sözleşmesi; *“sağlığında hüküm doğurmak üzere bağışlayanın bağışlanana, mal varlığından karşılıksız kazandırmada bulunmayı yüklediği sözleşme”* olarak tanımlanmaktadır.¹²⁵ Bankacılık Kanunu'na dayanılarak çıkarılan Bankalar ve Konsolide Denetime Tabi Kuruluşlarca Yapılabilecek Bağış ve Yardımlara İlişkin Yönetmeliğin “Tanımlar” bölümünde bağış kavramı; *“bankalar ve konsolide denetime tabi kuruluşlarca, ivazsız olarak, mülkiyetlerinde bulunan mal veya hakların tamamının veya belirli bir kısmının diğer kişi veya kurumlara temlik veya devredilmesi”* olarak ifade edilmiştir.¹²⁶

Yukarıda belirtilen tanımlara göre bağışlamanın önemli unsurlarını şu şekilde belirtilebiliriz:

- Banka veya kişilerin mülkiyetinde bulunan mal veya hakların tamamını yahut bir kısmını herhangi bir karşılık beklemeksizin yani teberru kastı ile bağışlanana temlik veya devretmesi,
- Bağışlananın mal varlığında artışa sebep olan kazandırıcı bir işlem olması,

¹²⁵ TBK, md. 285.

¹²⁶ Bankalar ve Konsolide Denetime Tabi Kuruluşlarca Yapılabilecek Bağış ve Yardımlara İlişkin Yönetmelik, *Resmî Gazete* 26333 (1 Kasım 2006), md. 3/1-a.

- Tek tarafa borç yükleyen ivazsız bir sözleşmenin özelliklerini ihtiva etmesi.

Bağışlama temel olarak karşılıksız yapılmakla birlikte, yüklemeli (mükellefiyetli) bağışlama da söz konusu olabilmektedir. Bu tür bir bağışlamada, bağışlayan bağışlanan tarafından yerine getirilmek üzere bir mükellefiyet talebinde bulunabilir. Ancak, bu mükellefiyet bir karşı edim elde etmek gayesiyle öngörülmemektedir. Örneğin; bir şahsın arazisini belli bir kısmı üzerine çocuk parkı yapılması kaydı ile belediyeye bağışlaması bu duruma misal verilebilir. Bağışlayan şahsın bu durumda belediyeden kendi menfaatleri doğrultusunda beklediği bir karşılık bulunmamaktadır.¹²⁷

Promosyonun hukuki olarak bağış kapsamında değerlendirilebilmesi için bir karşılık bulunup bulunmadığına bakmak gerekmektedir. Protokole göre, bankanın teberru kastı ile herhangi bir karşılık beklemeksizin kuruma veya çalışanlara promosyon ödemesi durumunda bağış olarak değerlendirilmesi mümkündür. Ancak, yukarıda detaylı bir şekilde açıklandığı üzere, maaş ödeme anlaşmasında her iki tarafın da birtakım menfaat ve sorumluluklarının olduğu görülmektedir. Banka, şartnamede yer alan kurumun istek ve taleplerini yerine getireceğini taahhüt etmekte ve sorumluluk üstlenmektedir. Dolayısıyla, bankanın bu sorumluluğu almasındaki temel unsur ödeme gününden önce bankaya yatırılacak meblağ üzerinden elde edilecek gelir beklentisi ve diğer bankacılık ürünlerinin pazarlanmasından sağlayacağı faydadır. Nitekim buna yönelik kurum ve banka yöneticileri arasında çetin pazarlıklar yapılmakta ve promosyon miktarı getirinin ne kadarından vazgeçebileceğine göre belirlenmektedir. Bankanın elde edeceği kazanımlar ne kadar fazla ise promosyon teklifi de o oranda yüksek olmaktadır. Bankanın bu yöndeki talep beklentisi, mükellefiyetli bağış şartlarının sağlanmadığını açıkça göstermektedir.¹²⁸

Sözleşme metninde promosyonun bağış olarak ifade edilmesi, bu ilişkinin hukuken de bağışlama olarak nitelendirilmesini zorunlu kılmamaktadır. Nitekim TBK'da; *“Bir sözleşmenin türünün ve içeriğinin belirlenmesinde ve yorumlanmasında, tarafların yanlışlıkla veya gerçek amaçlarını gizlemek için kullandıkları sözcüklere bakılmaksızın, gerçek ve ortak iradeleri esas alınır”* hükmü yer almaktadır.¹²⁹ Bu hüküm uyarınca, sözleşmenin hukuki mahiyetinin belirlenmesi konusunda tarafların ortak ve gerçek iradeleri esas alınacaktır.

¹²⁷ Meltem Demiral, *Şartlı Bağışlama* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 75; Akıntürk - Ateş, *Borçlar Hukuku*, 258.

¹²⁸ Elmas, “Bağış ve Yardımlar İle Promosyonlara İlişkin Değerlendirme”, 44.

¹²⁹ TBK, md. 19.

Bu bilgiler doğrultusunda, bankanın bağışlama yönünde bir iradesinin bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Şayet bağış kastının bulunduğu iddia edilse dahi, bu durumda bankanın bir kuruma bağışta bulunması için ihaleye katılım sağlayıp pazarlık yapmasına gerek yoktur. Dolayısıyla, pozitif hukuk açısından meseleye bakıldığında, promosyonun bağış kapsamında değerlendirilmemesi, iki tarafa da borç yükleyen ivazlı bir sözleşme niteliğinde görülmesi daha isabetli olacaktır.

2.7. Genel Değerlendirme

Çalışmamızın bu bölümünde, aylık ve ücretlerin bankalar aracılığıyla ödenmesi, maaş ödeme anlaşmasından doğan promosyona ilişkin usul ve esaslar, promosyonun hukuki niteliği ve konuya ilişkin mahkeme kararlarına yer verilmiştir. Ülkemizdeki personel istihdamı ve çeşitliliğinden kaynaklı olarak farklı çalışan gruplarının olduğu, bu gruplara yönelik muhtelif sosyal güvenlik sistemlerinin oluşturulduğu ve bu doğrultuda hukuki düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Özellikle, uygulamada ortaya çıkan durum ve ihtiyaca göre konuya ilişkin mahkeme kararları göz önünde bulundurularak, söz konusu hukuki boşluğu ve sorunları gidermek amacıyla yeni bir yasal düzenleme veya mevcut düzenlemelerin revizyonuna gidilmektedir.

Bu bağlamda, mevcut düzenlemeler göz önünde bulundurularak Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından emeklilerin maaş promosyonlarına ilişkin belirlenen usul ve yöntemin daha uygun olduğu görülmektedir. Özellikle, ülkemizde faaliyet gösteren faizli ve faizsiz finans kurumlarının büyük bir çoğunluğu ile anlaşma yapılması ve bu konuda emeklilerin istedikleri bankayı seçmelerine imkân tanınması hukuki ve dini sorumluluk açısından da önem arz etmektedir. Öte yandan, farklı ücret gruplarının kategorize edilerek asgari meblağların belirlenmesi de düşük ücret alan emeklileri koruyan bir yöntem olarak öne çıkmaktadır.

Kamu görevlilerine promosyon ödenmesine ilişkin Başbakanlık Genelgesi çıkarılmış ve kurum tarafından teşkil edilecek komisyon yetkili kılınmıştır. Söz konusu Genelgeler ile ilk dönemdeki uygulamalara göre büyük bir mesafe kat edilse de uygulamada birtakım sorunlar yaşandığı yukarıda bahsettiğimiz örnek olayda açıkça müşahede edilmektedir. Kurumun istediği bankalara davet mektubu gönderebilmesi ve diğer bankaların katılımını takdir hakkını kullanarak sınırlandırabilmesi hususu yeniden düzenleme yapılmasına ihtiyaç duyulan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, kamu görevlilerinin

çalışmak istedikleri bankayı seçememesi, bu konuda kurumun takdir hakkının bulunması ve yöneticilerin kararlarının etkili olması, şeffaflık, rekabet ve personelin memnuniyeti açısından gözden geçirilmesi gereken bir yöntem olarak değerlendirilmektedir.

Başbakanlık Genelgesi'nde maaş ödeme anlaşmalarının iki yıldan beş yıla kadar yapılabileceği belirtilmiştir. SGK'nın emeklilere yönelik yapmış olduğu maaş anlaşma süresi üç yıl olarak belirlenmiştir. Kurumların maaş anlaşmalarına bakıldığında da genel itibari ile üç yıllığına protokol yapıldığı görülmektedir. Özellikle, olağan dışı fiyat artışlarının yaşandığı enflasyonist dönemlerde, çalışanların ücret ve diğer ödemelerinde de öngörülemez artışlar meydana gelmektedir. Nitekim ekonomide yaşanan dalgalanmalar ve yüksek enflasyon rakamları, çalışanlar adına bankaya yatırılan maaş tutarının hacmini de artırmaktadır. Dolayısıyla, promosyon olarak belirlenen tutar altı ay veya bir yıl sonra ücretlerdeki artışa oranla çok düşük seviyelerde kalabilmekte ve çalışanlar lehine promosyonu güncelleme ihtiyacı ortaya çıkabilmektedir. Gerek çalışanlar gerekse sendikalar bu durum göz önünde bulundurularak, maaş ödeme anlaşmalarının süresinin daha kısa tutulması veyahut çalışanlar adına toplu olarak yatırılan parasal tutarın belirli limitleri aşması durumunda promosyonun yukarı yönlü revize edilmesi yönünde protokolün düzenlenmesini talep etmektedir. Aksi durumda, uygulamada görüldüğü üzere protokol süresi dolmadan promosyonların güncellenmesi veya yeniden ihaleye çıkılması hususunda yoğun bir istek gelebilecektir. Yeniden ihaleye çıkılması durumunda ise banka ile yapılan anlaşma tek taraflı olarak feshedilecek ve sözleşmeden kaynaklanan birtakım cezai yükümlülükler ortaya çıkacaktır.¹³⁰

Özel sektörde görev yapan işçilere promosyon ödenmesine dair İş Kanunu ve diğer mevzuatta herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Konuya ilişkin uygulamada herhangi bir usul ve esasın bulunmaması, işverene geniş bir takdir yetkisi sunmaktadır. Bu sebeple, özel sektöre yönelik hukuki bir boşluk olduğu ve buna yönelik düzenleme yapılması konusunda işçi sendikalarından yoğun bir talep geldiği görülmektedir.

¹³⁰ Memur-Sen, "Kamu Görevlilerine Ödenen Banka Promosyonları Güncellenmeli" (Erişim 10 Kasım 2023); Memurlar.net, "Adalet Bakanlığı promosyon sözleşmesi güncellenmelidir" (Erişim 13 Kasım 2023); gazetememur.com, "Erciyes Üniversitesinden rekor promosyon güncellemesi" (Erişim 13 Kasım 2023).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAAŞ PROMOSYONUNUN İSLAM HUKUKU AÇISINDAN DURUMU

Kamu, özel sektör ve emeklilere yönelik yapılan yasal düzenlemelerle, çalışanların maaş, ikramiye, prim gibi tüm mali haklarının elden nakit olarak ödenmesi uygulamasına son verilerek, bu işlemler için bankalar aracılık etmeye başlamıştır. Çalışanların büyük bir yekûn tutan maaş tutarının toplu bir halde ve belirli bir süre önce bankaya yatırılması ve diğer bankacılık hizmetlerinin pazarlanmasına karşılık olarak, maaş promosyonu ile ifade edilen birtakım ek mali menfaatler ortaya çıkmıştır. Kurum/işveren ile bankalar arasında yapılacak maaş promosyonu anlaşmalarının sınırlılık ve kapsamı, her bir çalışan grubuna göre farklılık arz edecek şekilde belirlenmiştir. Buna ilişkin hukuki düzenlemeler, uygulamada ortaya çıkan sorunlar ve mahkeme kararlarına bir önceki bölümde detaylı olarak değinilmiştir.

Maaş promosyonu kavramı bankacılık sektörünün gelişimine paralel olarak 2000’li yıllardan itibaren gündeme gelmeye başlamış ve konuya ilişkin yapılan yasal düzenlemelerle birlikte popülerliği her geçen gün artmıştır. Konunun yeni bir mesele olması sebebiyle, daha öncesine dair herhangi bir yasal düzenleme veyahut klasik fıkıh kaynaklarında konuya ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte, konunun çalışanlar açısından önemine binaen hem yasal mevzuat hem de dini bakımdan incelenmesi zaruri hale gelmiştir. Bu bağlamda, mevzuattaki boşluğu gidermek amacıyla promosyon anlaşmalarının genel çerçevesini belirleyen usul ve esaslar yürürlüğe konulmuştur. Söz konusu düzenlemeler yeterli düzeyde olmasa da uygulamada yaşanan sorunları büyük ölçüde gidermiştir.

Diğer taraftan, maaş promosyonunun dini açıdan mahiyetinin ne olduğu hususu da sıkça gündeme gelmektedir. Özellikle, İslami hassasiyetlere sahip çalışanlar promosyonun caiz olup olmadığı ve tasarrufu konusunda şüpheye düşmektedir. Bu şüpheleri gidermek amacıyla, dini konulardaki en yüksek resmi karar merci olan Din İşleri Yüksek Kurulu ve ülkemizin önde gelen İslam hukukçuları konuyu farklı açılardan ele almıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde detaylı olarak bahsettiğimiz banka hesaplarının mahiyeti, promosyonun dini hükmünü belirlemede önemli bir kıstas olarak görülmektedir. Buna göre vadesiz ve özel cari hesapların karz akdi olduğu görüşünü savunanlar, promosyonu borç ilişkisinden kaynaklanan bir fazlalık olarak değerlendirmekte ve fikhî açıdan faizli bir işlem olarak görmektedir.

Diğer taraftan, banka hesaplarını emanet akdi olarak değerlendirenler ise promosyonu bankanın hediyesi olarak kabul etmektedir. Bununla birlikte, promosyonu işleyiş bakımından tam anlamıyla faizli bir işlem olarak görmemekle birlikte, faiz şüphesi barındırdığını ifade edenler de bulunmaktadır.

Konvansiyonel bankaların faaliyetleri faiz temelli kredi sistemi; faizsiz bankaların işleyişi ise ortaklık sistemi üzerine inşa edilmiştir. Buna göre, bankalar faizli işlemler veya İslam'a göre meşru sayılan ticari faaliyetlerden elde ettiği gelirin bir bölümünü çalışanlara promosyon olarak vermektedir. Dolayısıyla, İslam hukukçularının bir kısmı promosyonu kaynağı itibari ile meşru olan veya dinen sakıncalı bulunan işlerden elde edilen kazançtan verilmesine göre ayrı olarak değerlendirmiş ve bu doğrultuda dini hükmün değişeceğini beyan etmiştir.

Maaş promosyonunu dini açıdan değerlendirenlerin görüşlerine bakıldığında, temelde promosyonun caiz olmadığı ve caizliği yönünde iki farklı yaklaşımın bulunduğu ve bu çerçevede promosyonun ribâ/faiz veya faiz şüphesi barındırdığı ve hibe/hediye kavramları ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu bölümde, maaş promosyonunu faiz, faize benzeyen bir işlem ve bankanın hediyesi olarak değerlendirenlerin görüşleri ve dayanak noktaları belirtilecektir.

Ayrıca, kurumsal olarak yapılan anlaşmaların çalışanlara ne oranda sorumluluk yüklediği, konvansiyonel bankalar ile katılım bankalarının aynı kategoride değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ve farklı çalışan gruplarına yönelik uygulamaların durumu gibi konular ayrı başlıklar altında izah edilecektir.

3.1. Maaş Promosyonunu Faiz Olarak Görenler

Kurum/işverenler personelinin maaşını ödemek üzere bankalarla anlaşma yapmakta ve bu amaçla çalışanlar tarafından ilgili bankalar nezdinde vadesiz veya özel cari hesap adı altında maaş hesabı açılmaktadır. Hayrettin Karaman ve Faruk Beşer gibi İslam hukukçularının çoğunluğuna göre, bankalar nezdinde açılan vadesiz ve özel cari hesapların karz hükmünde olduğu, banka ile maaş sahibi arasında bir borç ilişkisinin ortaya çıktığı

savunulmaktadır. Öte yandan, maaş olarak bankaya yatırılan bu para emanet olarak kabul edilse, bankanın bu parayı kullanma imkânının olmaması gerektiği belirtilmektedir.¹³¹

Bankaya ödeme gününden önce yatırılan maaş tutarının karz olarak verildiği, dolayısıyla bankanın bu parayı işletmesi karşılığında elde edilen gelirin bir kısmını maaş sahiplerine promosyon olarak verdiği ifade edilmektedir. Promosyon tutarı; personel sayısı, protokol süresi ve maaş hacmi gibi unsurlar göz önünde bulundurularak tahmini olarak hesap edilmekte ve buna göre belirlenen miktar dönemsel olarak veya toplu bir şekilde çalışanların hesabına yatırılmaktadır. Dolayısıyla, banka gelir beklentisi ve diğer bankacılık ürünlerinin pazarlanmasından sağlayacağı menfaat karşılığında promosyon vermekte ve elde edeceği kazançta göre promosyon teklifini artırmaktadır.

İslam hukukçularının bir kısmı, taraflar arasındaki ödünç ilişkisine bağlı bir fazlalığı, “Menfaat sağlayan her borç ribâdır” ilkesine göre faizli bir işlem olarak değerlendirmişlerdir. Bahse konu kaide her ne kadar senedindeki zayıflık sebebiyle sahih olarak görülme de, fikhî literatürde genel kabul görmesinden dolayı yerleşik bir kural haline gelmiştir.¹³² İslam’a göre de faizli muameleler kesin olarak yasaklanmış ve haram kılınmıştır.

Bununla birlikte, promosyonun bankanın hediyesi olarak kabul edilmesi durumunda dahi, Hanefilere göre karz akdinde şarta bağlı olarak verilen hediye menfaat getiren ribâ olarak değerlendirilmiştir. Şart koşulmaması durumunda bu hediyeyi almakta herhangi bir sakınca olmasa da, hediye borç sebebiyle olduğu biliniyor ise bu hediyeyi kabul etmemek evlâ görülmüştür.¹³³ Diğer mezheplere göre de, bir şarta bağlı olarak borçlunun alacaklıya hediye vermesi, taraflar arasında geçmişe dayalı bir teamül bulunması dışında, akdi fasit kılan bir unsur olarak değerlendirilmiş ve bu duruma cevaz verilmemiştir.¹³⁴

¹³¹ AAOIFI, “Shari’ah Standard No.19 Loan (Qard)”, 520; IIFA, “Resolution No. 86 (3/9) Bank Deposits (Bank Accounts)”; karaman.net. “Bankaların verdiği promosyon” (Erişim 15 Kasım 2023); Faruk Beşer, “Banka Promosyonunu Kullanmak Caiz midir?”, *YouTube* (23 Eylül 2022), 16:39:00-16:42:09; Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, 53.

¹³² Ozat Shamsiyev - Mahmut Samar, “Menfaat Celbeden Her Karz Ribâdır Kaidesinin Kaynağı, Uygulama Esasları ve Günümüz Finansal İşlemlerinde Tatbiki Üzerine bir İnceleme”, *İslam Tetkikleri Dergisi* 13/2 (2023), 520.

¹³³ Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 13/16-18.

¹³⁴ Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme el-Makdisî el-Hanbelî, *el-Muğni*, thk. Abdullah Abdülmuhsin et-Türki - Abdülfettah Muhammed Cad (Riyad: Dâr'u Âlemi'l-Kütüb, 2007), 6/436-437; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbîni el-Kahirî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni el-fâzi'l-minhâc*, thk. Ali Muhammed Mu'avviz - Adil Ahmed (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 3/33-34; İbn Rüşd Ebû Velid Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, çev. Ahmed Meylani (İstanbul: Arslan Yayınları, 1976), 2/427.

Bu bağlamda, banka kendisine önceden yatırılan maaş tutarını meşru işlerde kullansa bile, buradan elde edeceği kazanımların karşılığı olarak çalışanlara hediye vermesi caiz değildir. Nitekim özellikle konvansiyonel bankalar bu parayı İslam'a göre meşru olmayan faizli finansal faaliyetlerde kullanmakta ve çalışanlara promosyon vermektedir.¹³⁵

Konuyla ilgili olarak, sahabe-i kiramin borcun karşılığı olduğunu düşündükleri hediyeleri almaktan imtina ettiklerine ve bu duruma hassasiyetle yaklaştıklarına dair rivayetler de bulunmaktadır. Örneğin Ebu Bürde Âmir b. Ebi Musa el-Eşari'den şöyle bir rivayet nakledilmektedir:¹³⁶

“Medine’ye geldiğimde Abdullah b. Selam ile karşılaştım. Bana dedi ki:

- Gelip içeri girmez misin? Sana kavut ve hurma ikram edeyim.

Sonra şöyle devam etti:

- Sen ribânın yaygın olduğu bir beldede bulunuyorsun. Birisinde alacağın varsa, o adam sana bir yük saman veya arpa ya da yonca hediye etse sakın kabul etme. Çünkü bu hediye faiz olur.”

AAOIFI finans kurumlarının cari hesap sahiplerine, bu hesapların açılması karşılığında para yatırma ve çekme ile ilgili olmayan maddi hediyeler, mali teşvikler, hizmetler veya faydalar sunmasını uygun görmemiştir. Kredi kartı ücreti, kasa, havale ücreti, teminat mektubu ve akreditif muafiyeti gibi ücretlerden kısmen veya tamamen muafiyetler bunlar arasında yer almaktadır. Ancak, cari hesaplara özel olmayan ayrıcalık ve teşviklerin bu kurala tabi olmadığı özellikle belirtilmiştir.¹³⁷

Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı, maaş promosyonunun faizli bir işlem olduğu, dolayısıyla çalışanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde ise promosyon parasını kullanmalarının caiz olmadığı belirtilmiştir. Bununla birlikte, çalışanların iradesi dışında kurum/işveren tarafından yapılan anlaşma neticesinde hesaba yatırılan promosyonun bankaya

¹³⁵ Hayrettin Karaman, “Faizci Bankaların Promosyonları”, *Yeni Şafak* (14 Aralık 2018).

¹³⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahih* (Beyrüt: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1432/2011), “Menâkıbü'l-Ensar”, 19 (No. 3814).

¹³⁷ AAOIFI, “Shari’ah Standard No.19-10/2 Perquisites for Qard”, 521.

birakılmaması, bu paranın bankadan alınarak ihtiyaç sahibi fakir kimselere veya hayır kuruluşlarına verilmesinin daha uygun olacağı vurgulanmıştır.¹³⁸

Konuyla ilgisi bakımından, ribâ/faiz kavramını açıklamakta fayda bulunmaktadır.

3.1.1. Ribâ/Faiz

Faiz ortaya çıktığı ilk dönemden itibaren başta din adamları, düşünürler ve iktisatçıların inceleme konularından birisi olmuştur. Günümüz iktisadi hayatı ve literatüründe yaygın olarak kullanılan faiz kavramına karşılık olarak, İslam hukuku kaynaklarında ribâ terimi kullanılmıştır. Ribâ, özellikle sahabe döneminden itibaren üzerinde önemle durulan ve fıkıh tarihi boyunca kapsam ve mahiyeti itibari ile sıkça tartışılan bir konudur. Geçmişte mezhepler arasında yaşanan ihtilafların yanı sıra günümüzde iktisadi hayatta yaşanan değişimlerle birlikte faiz kavramı daha karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Özellikle, çalışmamızın temelini oluşturan maaş promosyonu örneğinde olduğu gibi, son zamanlarda ortaya çıkan pek çok yeni meselede, hangi tasarruf ve akitlerin faiz kapsamında değerlendirileceği hususunun anlaşılması güç bir hale gelmiştir.¹³⁹

Ribâ/faiz sözlükte; “*fazlalık, nema, artma, çoğalma, gelişme*”¹⁴⁰ gibi anlamlara gelmekte, terim olarak ise “*mübadeleli akitlerde taraflardan biri lehine şart koşulan karşılıksız fazlalık*”¹⁴¹ olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, faiz konusunda günümüz iktisatçıları tarafından; “*paranın belirli bir süre için kullanım bedeli, borç verilen paranın kirası, sermaye getirisi, mal ve hizmet kullanımını ertelemenin karşılığı*” gibi pek çok tanımlama yapılmıştır.¹⁴²

¹³⁸ Faruk Beşer, “Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fıkıhî Durumuna İlişkin Değerlendirmelerin Müzakeresi”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-III Afyonkarahisar 2010* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), 89; Karaman, “Faizci Bankaların Promosyonları”; Şükrü Çağrı Çelik, “Promosyon Üzerine Bir Öneri”, *İslam İktisadi Araştırma Merkezi* (Erişim 15 Kasım 2023).

¹³⁹ Sami Uslu, *İslam’da Faiz Yasağı ve Çağdaş Finans* (İstanbul: Zafer Yayınları, 2005), 31-36; Süleyman Uludağ, *İslam’da Faiz Meselesine Yeni bir Bakış* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010), 11-20; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2009), 2/200-206.

¹⁴⁰ Cemâleddin Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, thk. Âmir Ahmed Haydar (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003), 1/101; Nâsır Seyyid Ahmed vd., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, haz. İbrahim Mustafa (Beyrut: Dâr'u İhya et-Turâsü'l-Arabî, 2008), 233.

¹⁴¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/412; Abdülaziz Bayındır, “İslam’da Faiz Mefhumi ve Unsurları”, *Para, Faiz ve İslam*, haz. Sabri Orman - İsmail Kurt (İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1987), 117; İsmail Özsoy, “Faiz”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 12/110.

¹⁴² Zeynel Dinler, *Mikro Ekonomi* (Bursa: Ekin Kitabevi, 2009), 502-505; Uslu, *İslam’da Faiz Yasağı ve Çağdaş Finans*, 36.

Faiz ilk çağlardan beri, dini ve ahlaki yönden toplumu ve ekonomiyi ifsat eden bir uygulama olarak görülmüştür. Eflatun ve Aristo gibi düşünürler, faiz aracılığı ile zengin olmayı tabiata aykırı bulmuş ve faizin haksız bir gelir olduğunu belirterek, toplumda eşitsizliğe, ahlaksızlığa ve çekişmelere yol açan faizin yasaklanmasını istemiştir. Faiz yasağı semavi dinlerin tümünde ortak bir şekilde yasaklanmıştır. Ancak, Ortaçağ'ın sonlarına doğru Protestanlığın da etkisiyle faiz meşru olarak kabul edilmiştir. Bunda, özellikle endüstriyel devrimle beraber sermayeye olan gereksinimin artması ve o dönemin ekonomik hayatındaki değişimler etkili olmuş, böylece faiz yasağına ilişkin tutumlar giderek gevşemeye başlamıştır. Sonraki dönemlerde ise gerek kapitalist gerekse liberal iktisatçılar, faizin haklı ve meşru bir gelir olduğunu iddia etmişler ve ekonominin vazgeçilmez temel bir müessesesi olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹⁴³

İslam'a göre faiz, diğer semavi dinlerde olduğu gibi kesin bir ifade ile sert bir biçimde yasaklanmış ve büyük bir günah olduğu belirtilmiştir. Faizle ilgili ayetlerin bir bölümü şunlardır:

- *“Faiz yiyenler ancak şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalkarlar. Bunun sebebi onların, “Alım satım da ancak faiz gibidir” demeleridir. Hâlbuki Allah alım satımı helâl, faizi ise haram kılmıştır. Artık kime Allah'tan bir öğüt erişir de faizciliği bırakırsa geçmişteki kendisininindir, durumunun takdiri Allah'a aittir. Kim de yine faizciliğe dönerse işte bunlar orada devamlı kalmak üzere cehennemliklerdir.”¹⁴⁴*
- *“Allah faizi tüketir, sadakaları ise arttırır ve Allah hiçbir inkârcı günahkârı sevmez.”¹⁴⁵*
- *“Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve gerçekten iman etmiş iseniz faizden kalanı bırakın. Bunu yapmazsanız Allah ve resulü tarafından size bir savaş açıldığını bilin. Eğer tövbe ederseniz, haksızlık etmemek ve haksızlığa uğramamak üzere anaparanız sizindir.”¹⁴⁶*

¹⁴³ Erol Zeytinoğlu, “İslam'da ve Diğer Sistemlerde Faiz”, *Para, Faiz ve İslam*, haz. Sabri Orman - İsmail Kurt (İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1987), 91-101; Dinler, *Mikro Ekonomi*, 504; Uslu, *İslam'da Faiz Yasağı ve Çağdaş Finans*, 31-36.

¹⁴⁴ el-Bakara 2/275.

¹⁴⁵ el-Bakara 2/276.

¹⁴⁶ el-Bakara 2/278-279.

➤ *“İnsanların mallarında artış olsun diye faizli ödünç verdikleriniz Allah katında artmaz. Allah’ın hoşnutluğunu isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte (mânevî kârlarını) kat kat arttıranlar onu verenlerdir.”¹⁴⁷*

Yukarıda belirtilen ayetlerde açık bir şekilde ifade buyrulduğu üzere, faiz yiyenlerin “Helal olan alışveriş de faiz gibidir” demelerinden dolayı çetin bir azaba çarptırılacağı ve devamlı kalmak üzere cehennemliklerden olacağı bildirilmiştir. Faizcilik, Allah’a ve Resul’üne savaş ilan etmek kadar vahim bir durum olarak görülmüştür. Ayrıca, faizin gerçek manada malları artırmayacağı ve onun Allah tarafından eksiltip yok edileceği belirtilmiştir.

Konuya dair Peygamberimizden rivayet edilen önemli hadisleri şu şekilde aktarabiliriz:

➤ *“Yedi helak edici günahdan kaçının. Sahabe: Ey Allah’ın elçisi bunlar nelerdir diye sordular. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Allah’a eş koşmak, büyü yapmak, Allah’ın dokunulmaz kıldığı kişiyi öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaş günü cepheden kaçmak, hiçbir şeyden haberi olmayan müslüman ve iffetli kadınlara iftira atmaktır.”¹⁴⁸*

➤ *“Abdullah b. Mesud dedi ki: Resulullah; dövme yapana-yaptırana, saçına ek yapana-yaptırana, faiz yiyene-yedirene, hülle yapana ve kendisine hülle yapılan lanet etmiştir.”¹⁴⁹*

➤ *“Miraç gecesi karınları evler gibi büyük bir topluluğun yanına geldim. Onların karınlarında dışarıdan görünen yılanlar vardı. ‘Bunlar kimdir Ey! Cebrail’ diye sorduğumda, onlar faiz yiyenlerdir cevabını verdi.”¹⁵⁰*

Peygamberimizin yukarıda zikredilen ve buna benzer farklı lafızlarla aktarılan hadis-i şeriflerinde, faizin helak edici yedi büyük günahtan biri olduğuna, faiz yiyen kimsenin lanetlendiğine ve hem bu dünyada musibetlere hem de ahirette büyük bir azaba uğratılacağına dair ikazlar bulunmaktadır. Gerek ayetlerde gerekse hadislerde, toplumun bir kesiminin

¹⁴⁷ er-Rûm 30/39.

¹⁴⁸ Buhârî, “Vesâyâ”, 23 (No. 2766); Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1412/1991), “İman”, 145.

¹⁴⁹ Müslim, “Müsâkât”, 105-106.

¹⁵⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd er-Rebeî el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünen-ü İbn Mâce* (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1418/1997), “Ticarât”, 58 (No.2273)

diğerini istismar etmesine neden olan ve haksız bir gelir kaynağı olarak görülen faizin haram kılındığı, faizle ilgisi olanların da en ağır cezalara muhatap olacağı açık bir şekilde belirtilmektedir.¹⁵¹

İslam hukukçuları faizin haram olduğu konusunda tam bir görüş birliği içerisindedirler. Diğer taraftan, ne gibi fazlalıklar ve tasarrufların faiz kapsamında değerlendirileceği naslarda net bir biçimde ifade edilmediğinden, faizin mahiyeti, illeti ve şümulü konusunda ihtilaflar yaşanmıştır.¹⁵²

Geçmişten günümüze kadar faiz konusunda yapılan tanımlara bakıldığında, bir taraf lehine karşılıksız fazlalık sağlandığı, zarar ve riskin tamamen borçluya yüklendiği görülmektedir. Bu karşılıksız fazlalık ise borç ve alışveriş işlemlerinde olmak üzere iki farklı şekilde görülmektedir.¹⁵³

3.1.1.1. Borç Faizi

Borç faizi, borçlunun alacaklısına ödemek zorunda olduğu karşılıksız fazlalığa veya borcun ertelenmesinden dolayı ortaya çıkan faize denmektedir. Bu faiz türü Cahiliye dönemindeki Araplar arasında yaygın bir şekilde uygulanmaktaydı. Alacaklı, borcun vadesi geldiğinde ya borcunu öde ya da artır şeklinde teklifte bulunur veyahut borçlu borcunu vadesinde ödeyemediğinde ek süreye karşılık anaparaya ilaveten fazla bir meblağ ödemeyi taahhüt ederdi. Bu sebeple borç faizine Ribe'l-Cahiliye veya vade sebebiyle anapara üzerine fazlalık eklenmesinden dolayı Ribe'n-Nesie denilmektedir. Ayrıca, Kur'ân-ı Kerîm'de yasaklanan faiz türü olduğundan dolayı Ribe'l-Kur'ân olarak da adlandırılmaktadır.¹⁵⁴

3.1.1.2. Alışveriş Faizi

İslam'dan önce bilinmeyen ve Peygamberimizin genel prensiplerini belirleyerek alışveriş işlemlerinde uygulamış olduğu faiz çeşididir. Bu faiz çeşidinden Kur'ân'da bahsedilmemiş olup hadislerle sabittir.¹⁵⁵ Ubâde b. Sâmit'in rivayet ettiği; "*Altına karşılık*

¹⁵¹ Selman Başaran, *Bütün Yönleriyle Faiz Hadisleri* (Bursa: İlim ve Kültür Yayınları, 1986), 25-50.

¹⁵² Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/204; Bayındır, *İslam'da Faiz Mefhumu ve Unsurları*, 117.

¹⁵³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, 2/172; İsmail Özsoy, "Fıkıh Doktrininde Para ve Faiz", *Fikhî Açıldan Finans ve Altın İşlemleri* (Konya: Konevî Kültür Merkezi, 2012), 80.

¹⁵⁴ Selim Çimen, *İslam Hukukunda Faizin İletisi İlgili İhtilaflar* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 13-14; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, 2/172.

¹⁵⁵ Özsoy, *Faiz*, 113; Zeytinoglu, *İslam'da ve Diğer Sistemlerde Faiz*, 105.

altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday, arpaya karşılık arpa, hurmaya karşılık hurma, tuza karşılık tuz, misli misline birbirine eşit ve peşin olarak satılırlar. Malların sınıfları değişirse, peşin olmak şartıyla istediğiniz gibi satın"¹⁵⁶ hadisi bu konudaki en meşhur ve bütünlük arz eden delildir.

Bu bağlamda, alışveriş faizinde peşin ve vadeli işlemlerde olmak üzere iki tür faizden bahsedilmektedir;¹⁵⁷

3.1.1.2.1. Fazlalık Faizi

Aralarında cins ve ölçü birliği bulunan iki mal veya paranın birbirleri ile peşin mübadelesinde eşitlik olması şarttır.¹⁵⁸ Eğer eşitlik bulunmazsa ortaya çıkan bu fazlalık faiz olarak nitelendirilir. Örneğin; 22 ayar 100 gram altının 120 gr 18 ayar altınla mübadelesinde fazlalık faizi ortaya çıkmaktadır. Ayarları farklı da olsa cins birliği bulunduğundan dolayı gramların aynı olması gerekmektedir. Eğer ayar farklılığından dolayı altının piyasa fiyatında bir farklılık bulunuyorsa, bu şekilde bir değiş tokuş işleminde faizden kurtulabilmek için altın Türk Lirasına çevrildikten sonra ikinci bir işlem yapılmalıdır.

Fazlalık faizine örnek olarak Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hureyre'den rivayet edilen şu hadisi gösterebiliriz:

“Resûlullah, bir zatı Hayber’e vali göndermiş, o da kaliteli bir hurma getirmişti.

Resulullah: Hayber’in bütün hurmaları böyle midir diye sordular. O zat:

- Hayır, vallahi ey Allah’ın Resûlü! Biz bunun bir ölçüğünü iki ölçüğe, iki ölçüğünü üç ölçüğe alıyoruz, dedi. Bunun üzerine Resulullah:

- Öyle yapma. Adi hurmayı para ile sat. Sonra bu para ile kaliteli hurmayı al, buyurdular.”¹⁵⁹

3.1.1.2.2. Veresiye Faizi

Aralarında cins veya ölçü birliğinden en az birisinin bulunduğu iki malın birbirleriyle vadeli olarak değiştirilmesi durumunda meydana gelen faizdir. Fazlalık faizinde ölçü ve cins birliği bulunan şeylerde eşitliğin bozulmasından dolayı, veresiye faizinde ise aralarında cins

¹⁵⁶ Buhârî, “Büyû”, 75 - 82 (No. 2171, 2172, 2185, 2186, 2187); Müslim, “Müsâkât”, 81.

¹⁵⁷ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 207; Çimen, *Faizin İletisi İlgili İhtilaflar*, 16.

¹⁵⁸ Özsoy, *Fıkıh Doktrininde Para ve Faiz*, 90; Bayındır, *İslam’da Faiz Mefhumu ve Unsurları*, 126.

¹⁵⁹ Müslim, “Müsâkât”, 81.

veya ölçü birliğinden herhangi birisi bulunan şeylerin vadeli olarak mübadelesinden dolayı faizli işlem ortaya çıkmaktadır.¹⁶⁰ Örneğin; peşin 15 teneke buğdayın, 2 ay sonra 20 teneke arpa ile değişiminde veresiye faizi ortaya çıkar. Bu örnekte 15 teneke buğday ile 20 teneke arpa peşin olarak değiştirilmiş olsa, aralarında cins birliği bulunmadığından faiz cereyan etmemiş olurdu. Ancak aralarında ölçü birliği olduğundan dolayı bu mübadelenin peşin olması gerekmektedir.

3.2. Faiz Şüphesi Bulunduğunu İfade Edenler

Bu görüş sahiplerine göre, bankalar ile hesap sahipleri arasında maaş promosyonu konusunda açık bir faiz sözleşmesi yapılmadığından, promosyon doğrudan faizli bir işlem olarak nitelendirilmemiştir. Ancak, taraflar arasındaki ilişkiden doğan fazlalığın mahiyeti itibari ile faiz şüphesini barındırdığı, dolayısıyla promosyonun helal ve meşru olduğunu söylemenin zor olduğu ifade edilerek şüpheli bir işlem olarak değerlendirilmiştir.¹⁶¹

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun konuya ilişkin kararında, promosyonun fikhî kaynaklarda yer alan faiz kavramının şartlarını tam anlamıyla sağlamadığı, ancak işleyiş bakımından faiz şüphesinden de tümüyle uzak bir uygulama olmadığı belirtilmiştir. Bu sebeple, kişi kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda ise, promosyon parasını kullanması caiz görülmemiştir. Promosyonun muhtaç durumdaki fakirlere verilmesinin daha uygun olacağı değerlendirilmesinde bulunulmuştur.¹⁶²

Özellikle konvansiyonel bankaların faize dayalı işlemlerden sağladığı kazancın bir kısmı promosyon olarak müşterilerle paylaşılmaktadır. Burada, promosyonun kaynağı itibari ile meşru olmadığı, İslam'a göre haram olarak görülen faaliyetlerden temin edildiği görülmektedir. Her ne kadar çalışanların doğrudan banka ile faiz anlaşması yapmadıkları varsayılsa da, gelirlerinin büyük bir bölümü faizden oluşan bir kurumdan hediye kabul edilmektedir. Üstelik bu hediye tek taraflı verilen bir hibe niteliğinde olmayıp, tarafların karşılıklı çıkar ve menfaatlerine dayanmaktadır.¹⁶³

¹⁶⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 207.

¹⁶¹ Nurettin Yıldız, "Banka Promosyonunu Nasıl Değerlendirmeliyiz?", *YouTube* (2 Eylül 2016), 12:25:00-12:26:02.

¹⁶² Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Banka Promosyonu Caiz midir?" (Erişim 20 Kasım 2023)

¹⁶³ Süleyman Kaya, "Bankadan alınan, bankanın verdiği promosyon caiz midir?". *YouTube* (10 Temmuz 2020), 15:15:30-15:19:55.

Diğer taraftan, İslami prensipler doğrultusunda hareket eden faizsiz finans kurumlarının hediye olarak verdiği promosyon da şüpheli görülmektedir. Zira, bir önceki başlıkta örnekleriyle açıklandığı üzere, gerek sahabe dönemindeki uygulamalar da gerekse AAOIFI'nın konuya ilişkin görüşünde, cari hesap açılması karşılığında veya bir borca mukabil verilen hediyeler sakıncalı bulunmakta ve bu hediyelerin kabul edilmesinin uygun olmadığı ifade edilmektedir.¹⁶⁴

Konuya ilişkin başka bir örnek olarak şu hadisi zikredebiliriz;

“-Yahyâ b. Ebî İshak şöyle demiştir: Enes b. Mâlik'e şunu sordum. Bizden birisi, kardeşine mal borç verse, sonra malı alan kişi, borç verene bir hediye verebilir mi?”

-Enes dedi ki: Resulullah (a.s.) şöyle buyurmuştur; Biriniz bir mal borç verip sonra malı alan şahıs borç verene bir hediye verdiği veya onu bineğine bindirmek istediği zaman sakın o bineğe binmesin ve o hediyeyi kabul etmesin. Ancak borç verme işinden önce bu türden bir iş cereyan etmiş ise bunları yapabilir.”¹⁶⁵

İslam hukuku kaynaklarında helal ve haramın belli olduğu, bunlar arasındaki şüpheli şeylerden ise sakınılması gerektiği genel ilke olarak kabul görmüştür. Peygamberimiz bir hadis-i şerifinde; *“Helâl de bellidir, haram da bellidir. İkisinin arasında birtakım şüpheli hususlar vardır ki insanların çoğu bunları bilmezler. Kim şüpheli şeylerden sakınırsa, dinini ve haysiyetini korumuş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse, harama düşmüş olur”¹⁶⁶* buyurmaktadır.

Şüpheli konulardan uzak durulması umumi bir kaide olarak belirlenmekle birlikte, özeldir ise ribâ şüphesi bulunan işlemlerin terk edilmesi gerektiği alt bir kaide olarak fıkhîta kendisine yer edinmiştir. Bu konuda, ribâ şüphesi ribânın hakikati ile aynı hükümlere tabi tutulmuş ve ribâ konusunda gösterilen hassasiyet ve sert tutum ribâ şüphesi konusunda da gösterilmiştir. Hz. Ömer'e nispet edilen bir rivayette şöyle denilmektedir: *“Kur'ân'dan en son*

¹⁶⁴ AAOIFI, “Shari'ah Standard No.19-10/2 Perquisites for Qard”, 521; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, 2/427; Serahsi, *el-Mebsût*, 13/18; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/436.

¹⁶⁵ İbn Mâce, “Sadakât”, 19 (No.2432).

¹⁶⁶ Müslim, “Müsâkât”, 107.

inen ayet, ribâ ayetidir. Hz. Peygamber bize bu ayeti (tüm detayları ile) açıklamadan vefat etmiştir. Bu sebeple faizi ve faiz şüphesi olan şeyleri terk ediniz."¹⁶⁷

İslam hukukundaki yerleşik ilke ve uygulamalara göre, faiz şüphesinden kaçınma faizin bizatihi kendisinden kaçınmakla eşdeğer tutulmuştur.¹⁶⁸ Bu mülahazalar çerçevesinde maaş promosyonunun faiz şüphesi barındırması sebebiyle, faizli işlem gibi benzer hükümlere tabi tutulduğu görülmektedir. Bu kapsamda, temel ihtiyaçlarını karşılayacak mali yetkinliğe sahip olan kimselerin promosyon parasını şahsi tasarruf ve harcamaları için kullanmamaları gerektiği ifade edilmiştir.¹⁶⁹

3.3. Maaş Promosyonunun Cevazı Yönünde İleri Sürülen Görüşler

Maaş promosyonu konusunda faiz veya faiz şüphesi bulunduğu yönünde değerlendirmede bulunanların yanı sıra, promosyonun helal ve caiz olduğunu ifade eden İslam hukukçuları da bulunmaktadır. Promosyonun caiz olduğunu düşünenler; şekilsel olarak faiz şartlarının tam anlamıyla oluşmadığı, banka hesaplarının hukuki mahiyeti ve kurum ile banka arasında yapılan protokole göre çalışanların tercih hakkının bulunmaması gibi gerekçelere dayanarak görüşlerini temellendirmektedir.

3.3.1. Hibe/Hediye Kapsamında Değerlendirilmesi

Orhan Çeker ve Mehmet Talu gibi İslam hukukçularına göre, maaş promosyonu bankanın hediyesi olarak kabul edilmekte ve hibe hükümlerinin tatbik edileceği dile getirilmektedir. Bu düşüncede olanlara göre, promosyonun faizle bir ilgisi bulunmamaktadır.¹⁷⁰

Türkiye Katılım Bankaları Birliği Danışma Kurulu 31.10.2019 tarih ve 19 sayılı kararında, katılım bankalarının maaş ödemelerine aracılık yapmaları ve bu bağlamda promosyon ödemelerinin meşruiyeti konusunda görüşünü şu şekilde bildirmiştir:

“Katılım bankalarının, katılım bankacılığı ilke ve standartlarına aykırı olmayan alanlarda faaliyet yürüten kurumların çalışanlarına ait maaşların/ücretlerin

¹⁶⁷ İbn Mâce, “Ticarât”, 58 (No. 2276).

¹⁶⁸ Huzeyfe Çeker, “Hanefî Fıkıh Kitaplarında Ribâ Şüphesi Kavramının Kullanımı”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (Haziran 2021): 78.

¹⁶⁹ DİB, “Banka Promosyonu Caiz midir?”.

¹⁷⁰ Orhan Çeker, *Fetvalarım-1* (Konya: Damla Ofset, 2014), 239-240; Mehmet Talu, “Bankaların Maaşlar İçin Başlattığı Promosyon Parası Caiz midir?”, *Youtube* (20 Eylül 2022), 21:00:00-21:12:06.

dağıtılmasına aracılık yapmalarında ve kurum çalışanlarına promosyon ödemelerinde bir sakınca yoktur. Ancak katılım bankası ile maaş dağıtan kurum veya çalışanları arasında yatırılan maaşın belli bir süre bankada kalmasına dair bir şart ileri sürülemez.”¹⁷¹

TKBB Danışma Kurulu Kararı'nın gerekçe bölümünde, promosyon şeklinde yapılan ödemelerin hibe kapsamında değerlendirileceği ve katılım bankacılığı ilke ve standartlarına aykırılık teşkil etmeyeceği ifade edilmiştir. Öte yandan, sözleşmede yatırılan maaşın belirli bir süre bankada kalmasına ilişkin bir hükme yer verilmesi durumunda, promosyonun paranın bankada bekleme süresinin karşılığı olacağı değerlendirildiğinden, böyle bir şartın ileri sürülmesi uygun görülmemiştir.

Maaş olarak yatırılan paranın bankada bekletilmesine yönelik, çalışanların maaşlarını hak ettiği tarihten itibaren fazladan yapılacak bekleme süresinin kastedildiği ifade edilmektedir. Örneğin, memurlar ayın 15'i itibari ile maaşının tamamını almaya hak kazanmaktadır. Bu tarihten itibaren olacak şekilde, maaşın bankadan daha geç çekilmesi durumunda verilecek promosyon tutarının da artırılacağı yönünde bir seçenek sunulması ve bu biçimde yapılacak bir anlaşma doğru bulunmamıştır. Böyle yapılması durumunda, promosyon çalışanın kendi parasını fazladan bankada tutmasının karşılığı olur ve faizli bir işlem olarak değerlendirilir. Hâlbuki devlet/işveren maaş tutarını bankaya belirli bir süre önce yatırmakta ve para ödeme günü gelmeden çalışanların hesabına aktarılmamaktadır. Dolayısıyla, söz konusu tutar çalışanların daha almayı hak etmediği devletin/işverenin parası olarak görülmektedir.¹⁷²

Diğer yandan, bazı hukukçulara göre kurum/işveren ile banka arasında yapılacak anlaşmada, maaş olarak yatırılacak meblağın maaş gününden 2-3 gün önce bankaya yatırılması ve bu konuda sözleşmeye hüküm konulması katılım finans ilkelerine aykırı bir durum olarak değerlendirilmektedir. TKBB'nin kararında bahsedilen süre şartının herhangi bir şekilde kayıtlandırılmadığı, dolayısıyla buna riayet edilmemesi durumunda karşılıksız

¹⁷¹ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), “Katılım Bankaları Tarafından Maaş Promosyonu Ödenmesi” (Erişim 23 Kasım 2023).

¹⁷² Muhlis Akar, “Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fıkhî Durumuna İlişkin Değerlendirmelerin Müzakeresi”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-III Afyonkarahisar 2010* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), 89-90.

verilen bir hibeden ziyade önceden verileceği bilinen ücretlerin mukabilinde fazladan bir ödeme yapılması şüphesinin ortaya çıkacağı dile getirilmektedir.¹⁷³

Promosyonu bankanın hediyesi olarak görenler hibe hükümlerine göre hareket edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Hibe konusunda ise kimlerin hediyesinin kabul edileceği hususu önem arz etmektedir. Bu bağlamda hibe meselesi kısaca anlatılarak, akabinde bazı ihtilafli hususlara değinilecektir.

3.3.1.1. Hibe Tanımı

Hibe kavramı, sosyal bir varlık olan insanın özünde taşıdığı yardımseverlik ve cömertlik duygularından kaynaklanan bir iyilik müessesesi olarak vücut bulmuştur. Karşılıksız olarak bağışlamada bulunma, insanlar arasındaki kin ve nefret duygularını yok eden sevgi ve ülfetin var olmasını sağlayan bir uygulamadır. Bu yönüyle İslam öncesi toplumlarda da yaygın bir adet olan hibe kültürü, İslam'ın dayanışma ve karşılığını yalnızca Allah'tan bekleyerek vermeyi teşvik eden öğretileri ile daha kapsamlı ve kurumsal bir hale gelmiştir.¹⁷⁴

Sözlükte “*bağışlama*”¹⁷⁵ anlamına gelen hibe, hukuk dilinde “*ivaz şart koşulmaksızın bir malın hayatta iken temliki*”¹⁷⁶ olarak tanımlanmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de hibe kelimesi hukuki dildeki anlamına karşılık olacak şekilde kullanılmamakla birlikte, bu kelimenin farklı kalıpları sözlük anlamına uygun olarak bağışlama, verme ve lütfetme anlamlarında zikredilmiştir.¹⁷⁷ Genellikle Allah’ın kullarına maddi ve manevi lütuf ve ihsanını, karşılıksız bağışlamasını ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁷⁸

Diğer yandan hadis kaynaklarında “Kitâbü’l-Hibe” başlığı altında pek çok rivayet yer almakta ve müstakil bir bölüm teşkil etmektedir. Bu bölümde, başkalarına yardımda bulunmayı, bağışlamayı ve hediyeleşmeyi teşvik eden ve hibeden dönmeyi kınayan hadisler ile hibenin hukuki boyutuna ilişkin hükümler ihtiva eden hadisler bulunmaktadır.¹⁷⁹

İslam hukukuna göre hibenin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

¹⁷³ Münir Yaşar Kaya - Doğan Öztürk, “Fıkhi Açıdan Maaş Promosyonları ve Katılım Finans Sistemi İçin Alternatif Ürün Önerisi: Karz Limiti”, *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 6/2 (Aralık 2023), 379-380.

¹⁷⁴ Abdulkadir Şener, *İslam Hukukunda Hibe* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1984), 12-16.

¹⁷⁵ *Türk Dil Kurumu*, “Hibe” (Erişim 20 Kasım 2023).

¹⁷⁶ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 2/409.

¹⁷⁷ Ali Bardakoğlu, “Hibe”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 17/421.

¹⁷⁸ Âl-i İmrân 3/8; el-En’âm 6/84; Meryem 19/49-50; eş-Şûrâ 42/49.

¹⁷⁹ Bardakoğlu, “Hibe”, 422.

- Taraflar arasında icap ve kabul ile kurulan ve kabz ile tamam olan bir akittir.
- Tek taraflı kazandırıcı bir muameledir.
- Hibede esas olan, bir mal veya ekonomik değeri olan bir şeyin karşılıksız ve meccanen temlikidir.
- Bağışlayanın kendi rızasıyla teberru etme niyeti, hibenin hukuki sebebini oluşturmaktadır.
- Hibe hayatta olanlar arasında cari olan bir akittir. Bağışlayanın ölümünden sonra uygulanmak üzere yapılan bağış vasiyet hükümlerine tabidir.¹⁸⁰

Yukarıda da belirtildiği üzere hibenin şartsız ve ivazsız olması esastır. Zahiriler ve Şafii mezhebindeki bir görüşe göre ivaz şartı akdin yapısına aykırı olduğundan caiz değildir. Buna karşılık, bağışlanan tarafa herhangi bir mükellefiyet yükleyen ivazlı hibe fakihlerin çoğunluğuna göre caiz görülmüştür. İvaz akit esnasında şart koşulduğunda ivaz şartlı hibe, akit sonrasında bağışlanan tarafından gönüllü olarak verildiğinde ise ivazlı hibe söz konusu olmaktadır. İvazlı hibe, birbirinden bağımsız iki ayrı hibe akdi olarak değerlendirilmekte ve bu karşılık akdin mahiyetine tesir eden bir unsur olarak görülmemektedir. Hatta hibeye hibe ile mukabele etme şeklinde düşünülerek olumlu bir durum olarak karşılanmaktadır. Ancak, ivaz şartlı hibe fakihlerin çoğunluğuna göre satım hükmünde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, bu tür ivaz şartı akdi iki taraflı hale getirdiğinden bağışlayanın akdi sorumluluğuna ve rücu hakkına da olumsuz yönde etki etmektedir.¹⁸¹

3.3.1.2. Hibeden Rücu

Hibeden rücu konusunda rivayet edilen hadisler, dönemin sosyal şartları ve gerçekliğine göre farklı yönlerden ele alınmıştır. İslam hukukçularının rivayetleri yorumlama biçimine göre de, tatbikatta değişik uygulamalar tezahür etmiş ve mezhepler arasında konuya ilişkin farklı görüşler ortaya çıkmıştır.

Hanefi mezhebi ve bu ekolün hâkim olduğu dönemde hazırlanan Mecelle’de, hibeden rücu edilmesi genel kaide olarak kabul edilmiş, hibeden dönülememesi ise istisnai bir hal olarak görülmüştür. Hibede bulunan kimse kabz işlemi gerçekleşmediği sürece hibesinden

¹⁸⁰ Şener, *İslam Hukukunda Hibe*, 27-32.

¹⁸¹ Bardakoğlu, “Hibe”, 422.

geri dönebilir. Ancak kabz işlemi vuku buldu ise hibede bulunanın kendi başına hibesinden dönmesi mümkün değildir. Kabzdan sonra bağışlanan rıza gösterirse veya konu mahkemeye intikal ettiği takdirde hâkimin hükmü ile rücu gerçekleşebilir. Hâkim de rücu manileri olarak kabul edilen sebeplerden birinin varlığı veya makul bir mazeret olması durumunda hibeyi feshedebilir.¹⁸² Bu görüşün dayanağı olarak; “*Hibe eden karşılığında bir bedel almamışsa hibesinden rücu edebilir*”¹⁸³ hadisi ileri sürülmektedir.

Hanefilere göre hibeden rücu edilmesine mani olan sebepler şunlardır:

- Kan ve nikah bağı: Buna göre bir kimse usul ve fûrûna veya eşine bir malı hibe ettikten sonra geri dönemez. Hibeden maksat, akrabalık bağlarının sağlamlaştırılması ve eşler arasında sevgi ve ülfet bağının güçlendirilmesidir. Aksi durumda, taraflar arasında nefret ve sevgisizlik meydana gelecektir ki bu durum caiz görülmemiştir.
- İvaz verilmiş olması: Hibeyi alan kimse hibe konusu şeye karşılık hibe edene bir bedel verse ve hibe eden bunu teslim alsın hibeden dönme hakkı düşer.
- Hibenin kendisinde bitişik bir fazlalık meydana gelmesi: Hibe edilen şeyin bizatihi kendisinde ayrılamaz bir biçimde fazlalık ve değişme olursa, hibe akdi bu fazlalığın üzerine yapılmadığından rücu edilmesi caiz görülmemiştir. Ancak, artma bağışlanan maldan ayrılır bir biçimde ise hibeden rücu edilmesine engel bir durum oluşturmaz. Ayrıca, hibe edilen malda bir eksilme meydana gelmesi veya değer düşüklüğü hibeden dönüşe mani değildir.
- Hibenin bağışlananın mülkiyetinden çıkmış olması: Bağışlanan malın satılması veya başkasına hediye edilmesi gibi sebeplerle mülkiyetinden çıkması durumunda, hibeden geri dönülemez. Zira hibe eden, mal üzerinde tasarruf etme yetkisini bağışlanana bırakmıştır.
- Taraflardan birinin ölümü: Hibe eden öldüğü takdirde mirasçıları hibeyi geri alamaz. Mirasçılar bu akdin taraflarından biri değildir. Bağışlananın ölmesi durumunda da hüküm aynı şekildedir. Hibe edilen mal, bağışta bulunulan kimsenin mirasçılarına tevarüs eder.

¹⁸² Bardakoğlu, “Hibe”, 424.

¹⁸³ İbn Mâce, “Hibât”, 6 (No. 2387).

- Helak veya istihlak: Hibe edilen şey bağışlanan tarafından tüketilir veya herhangi bir sebeple telef olursa, hibe edenin rücu hakkı ortadan kalkar. Hâkimin hibeden dönülebilir yönünde hüküm vermesi durumunda dahi, mal telef olmuşsa emanet hükümlerine göre bağışlananın tazmin sorumluluğu bulunmayacaktır.
- Hayır niyetinin bulunması: Allah'ın rızası gözetilerek sadaka olarak verilen hibeden geri dönülemeyeceği konusunda bütün mezhepler ittifak halindedir.¹⁸⁴

Diğer mezheplere göre, bazı istisnai durumlarda farklı görüşler bulunmakla birlikte, hibeden geri dönülmesi caiz görülmemiştir. Bunun delili olarak şu hadisleri zikredebiliriz;

“Hibesinden geri dönen kimse, kustuğu şeyi geri yiyen köpek gibidir.”, “Kişinin hibesinden dönmesi caiz değildir, ancak çocuğuna bir şey hibe eden baba bundan müstesnadır.”¹⁸⁵

Hanefiler bu hadislerin doğruluğuna itirazda bulunmazlar. Öte yandan, bu hadisleri tarafların karşılıklı rızası olmadan veya hâkimin hükmü bulunmaksızın hibeden rücu konusuna hamlederler. Bununla birlikte, hibesinden dönen kimsenin kusmuğunu yiyen köpeğe benzetilmesi, hibeden dönülmesinin hüküm bakımından değil, ahlaki açıdan kınanmış kötü bir davranış olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Hibeden rücu edilmesi konusunun promosyon ile bağlantısını şu şekilde açıklayabiliriz. Konvansiyonel veya katılım bankalarının vermiş olduğu promosyonun hediye veya bağışlama olarak kabul edilmesi durumunda, İslam hukuku açısından hibe hükümleri pozitif hukuk açısından ise Borçlar Kanunu'nda yer alan hükümler geçerli olacaktır.

İslam hukukuna göre, hibeden rücu edilmesinin birtakım sebeplere bağlı olduğu ve hibeden dönülmesinin caiz olmadığı ifade edilmiştir. Bu durumda, promosyon olarak verilen tutar, çalışanlar tarafından teslim alınmış ve tasarruf edilmişse, hakim kararı ile dahi olsa fikhî hükümlere göre tüketilen malın tazmin edilme sorumluluğu yoktur. Zira hediye edilen tutar çalışanların mülkiyetine geçmekte ve bunu istedikleri gibi tasarruf etme hakları

¹⁸⁴ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 2/417-422; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, 2/429-431; Şener, *İslam Hukukunda Hibe*, 102-108.

¹⁸⁵ Müslim, “Hibat”, 7-8; İbn Mâce, “Hibât”, 2 (No. 2377).

bulunmaktadır. Dolayısıyla, promosyon konusunda hibeden rücu edilmesi durumu istisnai haller dışında söz konusu olmayacaktır.

Pozitif hukukta, bazı durumların gerçekleşmesi halinde bağışlama sözü geri alınabilir veya bağışa konu olan şey geri istenebilir. Bunlar:

- Bağışlanan, bağışlayana veya yakınlarından birine karşı ağır bir suç işlemişse,
- Bağışlanan, bağışlayana veya onun ailesinden bir kimseye karşı kanundan doğan yükümlülüklerine önemli ölçüde aykırı davranmışsa,
- Bağışlanan, yüklemeli bağışlamada haklı bir sebep olmaksızın yüklemeyi yerine getirmemişse.¹⁸⁶

Uygulamada yaşanan bir durumu buna örnek olarak gösterebiliriz. 2022 yılı içerisinde Muş İl Müftülüğü personelinin maaş ödeme işlemlerini yürüten bir katılım bankası, kurum çalışanlarına promosyon olarak anlaşılan miktarı açıklama kısmına hediye yazmak suretiyle ödemiştir. Ancak, banka ile kurum arasında akdedilen süreden önce protokol mahkeme kararı ile feshedilmiştir. Bunun üzerine banka, protokolün yürürlüğü süresince üzerine düşen tüm yükümlülükleri eksiksiz bir şekilde yerine getirdiğini ileri sürerek, protokolün kurum tarafından tek taraflı bir şekilde haksız olarak feshedildiğini iddia etmiştir. Bu sebeple, anlaşmanın başında ve tek seferde çalışanların hesabına hediye şeklinde yatırdığı promosyonun enflasyon oranına göre güncel bedelini ve ödenen damga vergisini cezai şart olarak kurumun tazmin etmesini talep etmiştir.

Kurum promosyonun geri iadesine yönelik bütçede herhangi bir tertip ve ödenek olmadığından, söz konusu meblağın yeni anlaşılacak banka tarafından ödenmesini, eksik tutar kalması halinde çalışanların bu kısmı tamamlamasını istemiştir. Kurumun talebi üzerine çalışanların bir kısmı bu meblağı geri yatırmış, bir kısmı ise harcamada bulunduğu ve veyahut başka sebeplerle söz konusu parayı iade etmemiş ve konuyu yargıya taşımıştır.

Bu kapsamda, TKBB Danışma Kurulu'nun faizsiz finans kurumlarının hediye olarak verdikleri promosyondan rücu etmelerine yönelik görüş beyan etmesi ve katılım bankalarına bu konuda yol göstermesi faydalı olacaktır.

¹⁸⁶ TBK, md. 295.

3.3.1.3. Kazancının Çoğunluğu Haram Olan Kimselerden Hediye Kabulü

İslam'a göre nehyedilen yollarla elde edilen bir mal üzerinde tasarrufta bulunma, kazancını helal-haram karışık şekilde temin eden kimselerle muamele ve bu kimselerin hediyesinin kabulü ihtilafli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği üzere, haram mallar aslı ve vasfı itibari ile haram oluşu bakımından ikiye ayrılmaktadır. Domuz, leş, içki gibi aslından dolayı haram olan malların, yapısından kaynaklı bir haramlık söz konusu olmaktadır. Diğerinde ise faiz ve kumar gibi meşru olmayan yollarla elde edilen mal ve paralar işlemin vasfından dolayı haram olarak kabul edilmektedir.¹⁸⁷

Birinci türden aslı itibari ile haram olan malların tasarrufu ve ticarete konu olması caiz görülmemiştir. Vasfından dolayı haram sayılan mal ve paralarla ilgili ise farklı görüşler ileri sürülmüştür.¹⁸⁸

İslam hukukçularının geneli, kazancının tümünü haram yollarla elde eden kurum veya şahıslarla ticari muamelede bulunmayı ve hediyesinin kabulünü caiz görmemişlerdir. Böyle bir işlemde bulunmak, dinin haram olarak gördüğü bir eylemi onaylama ve buna doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlama anlamı taşımaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de “...İyilik ve takvâ hususunda yardımlaşın, günah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın. Allah'tan korkun, çünkü Allah'ın cezası çetindir”¹⁸⁹ buyurulmaktadır.

Bununla birlikte, gelirin belirli bir kısmı helal veya haram olan kurum ve şahıslarla muamele hususunda farklı görüşler beyan edilmiştir. İslam hukukçuları, kazancının çoğunluğu haram olan bir kurum veya şahısla muamelenin, muameleye konu olan malın bizzat haram olduğu bilinmediği için doğrudan haram olmayacağı, ancak şüphe ve harama bulaşma tehlikesi olduğundan en azından kerahet hükmünün bulunacağı yönünde görüş beyan etmişlerdir. Maldaki haramın azlığı ve çokluğuna göre kerahet derecesi de değişiklik gösterecektir. Bununla birlikte, özellikle iktisadi faaliyetlerde kazanç veya malların haramdan tümüyle uzak olması zor bir durum olarak gözükmektedir. Dolayısıyla, hediyein bizzat haram yolla kazanılan maldan verildiği bilinmediği sürece kabul edilmesi caiz görülmüştür.

¹⁸⁷ Abbas Ahmed Muhammed el-Baz, *Ahkâmü'l-mal el-haram* (Amman: Dârü'n-Nefâis, 2004), 43; Abdülaziz Bayındır, “Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fikhî Durumuna İlişkin Değerlendirmelerin Müzakeresi”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-III Afyonkarahisar 2010* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), 84.

¹⁸⁸ Yunus Keleş, “Haram Karışık Mal ve Kazançla İlgili Tasarruflar”, *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi* 6/2 (2020), 215.

¹⁸⁹ el-Mâide 5/2.

Bu hususta sakınmayı teşvik eden görüşler, hüküm cihetinden değil takva yönünden öne sürülmüş ve ahlaki açıdan güzel bir davranış olduğu ifade edilmiştir.¹⁹⁰

Faizli işlemlerde, para aslı itibari ile temiz bir maldır, ancak faizli işleme konu olması ve kazanma şekli sebebiyle haramlık ortaya çıkmaktadır. Böyle bir işlemde bizzat faizli işlemi yapan kişi fikhî yönden sorumlu olmaktadır. Buna göre, paranın kaynağını sormak ve araştırmak çözümü imkânsız bir mesele olacağından, paranın üçüncü şahıslara intikali eğer helal yollardan yapılmış ise bu paranın kullanımı uygun görülmüştür.¹⁹¹

Bazı hukukçular, maaş promosyonunun hediye olarak alınması ve tasarrufu konusunda bankanın gelirlerini ne şekilde elde ettiğine bakmaktadır. Ayrıca, kamu ve özel banka ayrımı da yapılmaktadır. Özel bankaların kazancının büyük bir kısmı faizli işlemlerden oluşuyor ise, bu bankaların verdiği promosyonu kullanmanın caiz olmadığı belirtilmektedir.¹⁹²

Orhan Çeker kamu bankası ile anlaşılması durumunda, bankanın devlet memurlarına verdiği promosyonun maaşa yapılan bir zam veya ikramiye gibi olduğunu söylemektedir. Buna gerekçe olarak, hem promosyonu veren bankanın hem de çalışanlara maaş veren kurumun tepe noktada devletin birimleri olmasını göstermektedir. Benzer şekilde, özel sektörde çalışan işçilerin işverenin sahibi olduğu bankadan promosyon alması durumunda da aynı hükmün geçerli olacağını ifade etmektedir.¹⁹³

3.3.2. Banka Hesaplarının Emanet (Vedia) Olarak Görülmesi

Banka hesaplarının hukuki mahiyetine dair doktrinde farklı görüşlerin ileri sürüldüğü ve bu konudaki tartışmaların halen güncelliğini koruduğu çalışmamızın ilk bölümünde belirtilmiştir. Buna göre, akdin mahiyetini belirleyen objektif bir ölçütün bulunmadığı, tarafların hesap açılmasındaki gaye ve amaçlarının sözleşmenin niteliğine etki edeceği benimsenmiştir.¹⁹⁴ Nitekim Yargıtay banka hesaplarını ödünç (karz) ile usulsüz tevdi sözleşmelerinin niteliklerini taşıyan kendine özgü bir sözleşme olarak tanımlamış ve

¹⁹⁰ Keleş, “Haram Karışık Mal ve Kazançla İlgili Tasarruflar”, 222-223.

¹⁹¹ Bayındır, *Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fikhî Durumuna İlişkin Değerlendirmeler*, 84

¹⁹² Çeker, *Fetvalarım-1*, 240.

¹⁹³ Çeker, *Fetvalarım-1*, 240.

¹⁹⁴ İmre, “Usulsüz Vedia Akdi”, 216; Akıntürk - Ateş, *Borçlar Hukuku*, 282.

niteliğine uygun düştüğü oranda karz veya usulsüz tevdi hükümlerinin kıyasen uygulanması gerektiğine yer vermiştir.¹⁹⁵

Kurum/işveren ile banka arasında yapılan protokol çerçevesinde, ilgili mevzuat hükümleri doğrultusunda çalışanların ücretlerini alabilmek için bankada hesap açmaları zorunlu tutulmaktadır. Burada gerek kurum/işveren gerekse çalışanlar tarafından bankada hesap açılmasındaki gaye bankaya borç vermek değil, bilakis bankaların güvenilir kurumlar olması sebebiyle sunmuş oldukları bankacılık hizmetlerinden istifade etmektir. Dolayısıyla, paranın birtakım tehlikelere karşı muhafazasının yanı sıra kurumsal olarak sunulan hizmet ve avantajlardan dolayı, maaş ödeme hizmetleri noktasında bankalar aracı kılınmaktadır.

İslam hukukçularının bir kısmı bu gibi sebeplerden dolayı, maaşların yatırıldığı vadesiz veya özel cari hesapları vedia akdi kapsamında değerlendirmektedir. Bu hesaplara kurum/işveren tarafından yatırılan paralar, ilgili banka nezdinde maaş günü geldiğinde hesap sahiplerine ödenmek üzere emaneten bırakılmaktadır. Dolayısıyla, taraflar arasında karz akdine bağlı olarak ortaya çıkan bir fazlalık bulunmamakta ve bankalar borç ilişkisine dayalı bir kazançtan promosyon vermemektedir. Buna göre, bankanın öz kaynakları meşru ve helal ise promosyon olarak verdiği hediyesini kabul etmek de herhangi bir sakınca görülmemektedir.¹⁹⁶

Bu görüşte olanlara karşı şu şekilde bir eleştiri getirilmektedir. Emanet akitlerinde asıl olan emanet bırakılan eşyanın korunması olduğundan, bu malın kullanılması veya değerini düşürecek bir tasarrufta bulunulması uygun görülmemiştir. Kapalı zarf içerisinde teslim edilen para, standart bir emanet sözleşmesine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Öte yandan, bankaya yatırılan meblağın kullanımına müsaade edilmesi ve bankanın bu para üzerinde tasarrufta bulunması, mevduat hesaplarının adi vedia sözleşmesi olmadığı yönünde değerlendirilmektedir.¹⁹⁷

Bununla birlikte, fikhî kaynaklarda yer alan emanet hükümlerine göre, emanet malın ihmal ve kasıt olmaksızın zarar görmesi durumunda, emanet alanın tazmin sorumluluğu bulunmamaktadır. Burada emanet bırakılan kimsenin kendisine güvenilen, iyi niyetli ve malı koruma hususunda titiz davranacağı düşünülmektedir. Ülkemizde yürürlükte olan yasal

¹⁹⁵ Yargıtay, K. 2012/550 (29 Şubat 2012).

¹⁹⁶ İshak Emin Aktepe, *Sorularla Katılım Bankacılığı* (İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, 2013), 61.

¹⁹⁷ Turan, “İslam Hukuku Açısından Usulsüz Vedia Akdi”, 416.

mevzuata göre ise, mevduat hesaplarındaki paranın belli bir limite kadar olan kısmı, hak sahiplerinin maruz kalabileceği kayıplara karşı devletin güvencesi altındadır.¹⁹⁸ Hem güvence altında olan kısım, hem de bundan fazla olan miktar ilke olarak bankanın sorumluluğunda olup ihmal veya kasıt olmadan zarar görse bile banka veya garantörü olan devlet tarafından hesap sahibine tazmin edilmektedir. Dolayısıyla, banka hesapları emanet akdinin şartlarını tam olarak sağlamadığından bu kapsamda değerlendirilmesinin doğru olmadığı ifade edilmiştir.¹⁹⁹

Diğer yandan, İslam hukukunda yer almayan diğer hukuk sistemlerinden pozitif hukukumuzda da geçen usulsüz tevdi akdi, banka hesaplarının hukuki mahiyeti konusunda öne çıkmaktadır. Burada şunu özellikle belirtmek gerekir ki, İslam hukukunda yer alan karz akdi ile pozitif hukukta bunun karşılığı gibi görünen tüketim ödücü sözleşmesi, mahiyeti ve özellikleri bakımından birbirlerinden ayrı akitlerdir. Ayrıca, usulsüz tevdi akdi her ne kadar karz akdine benzer hükümler ihtiva etse de, tam manasıyla bu akdin mukabili olduğunu söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla, bazı hukukçular bu anlayış doğrultusunda, banka hesaplarını fikhî kaynaklarda yer almayan isimsiz yeni bir akit olarak değerlendirmektedir.²⁰⁰

3.3.3. Promosyon Anlaşmalarının Kurum/İşveren Tarafından Gerçekleştirilmesi

Kurum/işveren ile banka arasında ilgili mevzuat hükümleri doğrultusunda, çalışanların maaş ödeme hizmetlerinin finans kurumları aracılığıyla gerçekleştirilmesi konusunda anlaşma yapılmakta ve buna dair protokol imzalanmaktadır. Bazı İslam hukukçuları, banka ile yapılan anlaşmada çalışanların sözleşmenin herhangi bir tarafını oluşturmadığını ifade etmektedir. Çalışanlar banka ile anlaşma yapılırsa da yapılmazsa da, maaş ödeme günü geldiğinde kendilerine tahakkuk eden ücreti almaktadır. Burada, çalışanların maaşlarını almak istedikleri bankayı veyahut ödeme yöntemini seçme imkânı bulunmamaktadır.²⁰¹ Nitekim kanun koyucu aylıkların bankalar aracılığıyla ödenmesini zorunlu tutmakta ve buna dair usulleri çıkardığı Yönetmelik ve Genelgelerle belirlemektedir. Dolayısıyla, maaş ödeme protokolünün kurum ile banka arasında yapılan bir akit olduğu söylenmektedir. Akitlerde ise tarafların karşılıklı rızası ile icap ve kabulün gerçekleşmesi beklenmektedir. Ancak, özellikle kamu personeli ve

¹⁹⁸ TMSF, “Sıkça Sorulan Sorular” (Erişim 28 Kasım 2023).

¹⁹⁹ karaman.net. “Bankaların verdiği promosyon”.

²⁰⁰ Duman, *Katılım Fonlarının Fikhî Yapısı Adlı Tebliğin Müzakeresi*, 329.

²⁰¹ Abdülaziz Bayındır, “Bankaların memurlara verdiği promosyon parası helal midir?”, *YouTube* (19 Kasım 2016, 15:09:00-15:10:15).

işçiler için rızaya dayalı bir akit söz konusu değildir.²⁰² Banka ile kurum/işveren arasında şartları mevzuatta belirlenen bir şekilde anlaşma yapılmakta, anlaşma sonucuna göre ilgili banka tarafından çalışanların hesabına promosyon olarak kararlaştırılan meblağ aktarılmaktadır.

Bu bağlamda, çalışanların maaş ödeme hizmetleri noktasında imzalanan protokolün tarafı olmaması ve tercih hakkının bulunmaması sebebiyle, mutlak anlamda bir sorumluluğunun olmadığı belirtilmektedir. Burada, paranın önceden bankaya yatırılması neticesinde elde edilen getiriden çalışanlara promosyon verilmesini öngören ve buna ilişkin hukuki düzenlemeleri yapan devlettir. Dolayısıyla, faiz hükmünün devlet açısından ortaya çıktığı dile getirilmektedir. Diğer yandan, söz konusu gelirin devlet açısından faiz olmadığını beyan eden hukukçular da bulunmaktadır.²⁰³

Bununla birlikte, maaş ödeme gününden önce bankaya yatırılan meblağ, henüz çalışanların mülkiyeti ve tasarrufuna geçmeyen bir paradır. Çalışanlar maaş ödeme günü itibari ile bu ücreti almaya hak kazanmaktadır. Bu sebeple, para her ne kadar çalışanlar adına bankaya yatırılrsa da, söz konusu tutar maaş günü gelene kadar hukuken devletin parası olarak görülmektedir. Bundan elde edilecek bir getiri veya kazanç da devlet namına tahakkuk etmektedir.²⁰⁴

Maaş alan kişilerin bankaya borç vermesi ve bunun karşılığında faiz elde etmeleri söz konusu olmadığından, promosyonun çalışanlar açısından bizzat faiz olduğunu söylemek uygun görülmemiştir. Öte yandan, faizli bir uygulamanın desteklenmesi ve onaylanması bakımından kerahet hükmünün bulunacağı ifade edilmektedir.²⁰⁵

Emeklilerin maaş ödeme yöntemleri ve promosyon konusunda, bu konuda yetkili kurum olan SGK tarafından kamu personeli ve işçilere göre farklı bir usul izlenmektedir. SGK maaş ödeme anlaşmasını tek bir banka ile yapmak yerine ülkemizde faaliyet gösteren konvansiyonel ve katılım bankalarının büyük bir çoğunluğunu kapsayacak şekilde gerçekleştirmektedir. Emekliler ise anlaşma yapılan bankalar arasından istediği bankayı tercih etme imkânına sahip olmaktadır. Dolayısıyla, kamu personeli ve işçilerde olduğu gibi kurum/işverenin tespit ettiği banka ile çalışmak gibi bir zorunlulukları yoktur. Bu itibarla,

²⁰² Çeker, *Fetvalarım-1*, 240.

²⁰³ Aktepe, *Sorularla Katılım Bankacılığı*, 61.

²⁰⁴ Akar, *Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fıkhî Durumuna İlişkin Değerlendirmeler*, 89-90.

²⁰⁵ Bayındır, *Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fıkhî Durumuna İlişkin Değerlendirmeler*, 84-85.

emeklilerin çalışmak istedikleri bankayı seçme iradesine sahip olmasından dolayı, promosyon konusundaki dini sorumluluğun tamamen kendilerine ait olduğu ifade edilmiş ve faizsiz finans kurumları yerine daha fazla promosyon vermeleri sebebiyle konvansiyonel bankaların tercih edilmesi uygun görülmemiştir.²⁰⁶

Yukarıda belirtilen görüşe karşı bir tez olarak, kurumun çalışanları temsilen maaş ödeme ihalesine çıktığı ve banka ile anlaşma yaptığı belirtilmektedir. 2017/21 sayılı Başbakanlık Genelgesine göre, kamuda görev yapanların aylık ve ücretlerinin hangi banka aracılığı ile ödeneceği, üç kişiden müteşekkil bir komisyon tarafından istekli bankalardan teklif alınmak suretiyle tespit edilmektedir. Mezkûr komisyonunda birimde görev yapan toplam personelin en az % 10'unun sendikalı olması halinde yetkili sendika temsilcisinin de üye olarak görev alacağı hükmüne yer verilmektedir.²⁰⁷ Buna göre, sendikanın personelin hak ve menfaatlerini korumak için çalışanları temsil etmek üzere komisyonunda görev aldığı yönünde bir değerlendirmede bulunulmaktadır.

Yetkili sendikanın çalışanların tümünü temsil etmesi konusu ise uygulamada tartışmalıdır. Zira çalışanların bir kısmı yetkili sendikanın görüş ve düşüncelerini paylaşırken, diğer bir kısmı başka sendikalara üye olmakta veyahut sendikalara üye olmamayı tercih etmektedir. Dolayısıyla, sendika temsilcisinin promosyon konusunda çalışanların vekili ve temsilcisi olmadığı da beyan edilmektedir.

Buna ilave olarak, çalışanlar her ne kadar kurumlarına kendi adına sözleşme yapması konusunda yetki vermeseler de, kurum kanuni yetkilerine dayanarak çalışanlar adına hareket etmekte ve sözleşme yapmaktadır. Bu sözleşme uyarınca çalışanlar anlaşılan banka nezdinde hesap açmakta ve birçok işleme imza atmaktadır. Dolayısıyla, baştan sözleşme yapılmasına yetki verilmesi de -fuzulinin akdine icazet verir gibi- daha sonra yapılan işlemler ile fiilen sözleşme kabul edilmektedir. Bu sebeple promosyon konusundaki sorumluluğun yalnızca kuruma ve yetkililere ait olduğu yaklaşımı doğru olmadığını söyleyebiliriz.

3.3.2. Hizmet Bedeli Olarak Görülmesi

Mevduat hesapları, bankaların kaynakları içerisinde en büyük yeri teşkil eden temel fon kaynağı durumundadır. Bu hesaplarda bulunan paranın hacmi ve hesaplarda durma süresi

²⁰⁶ Memet Zeki Uyanık, "Bankaların Memur, İşçi ve Emeklilere Verdiği Maaş Promosyonlarının Fıkhi Durumu", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18/2 (Aralık 2018), 645.

²⁰⁷ BG, Resmî Gazete, Sayı 2017/21, md.2.

artıkça da bankanın sağlayacağı fayda ve kazanımlar farklılaşmakta ve çoğalmaktadır. Bu sebeple, maaş ödemelerinin gerçekleştirilmesi konusunda bankalar müşteri portföyünü genişletmek ve fon elde etmek amacıyla daha istekli davranmaktadır.

Uygulamaya baktığımızda, bankalar kurumların ihale şartnamesinde yer alan hizmetleri etkin ve sorunsuz bir şekilde sunabilmek için bankacılık alt yapılarını geliştirmekte, personel/şube sayısını artırmakta ve buna yönelik birtakım harcamalar yapmaktadır. Bankalar sunmuş olduğu bu hizmetler ve yapılan harcamalar karşılığında kurumdan ücret talep etmesi gerekirken kendisi promosyon adı altında ek ödemelerde bulunmaktadır. Bunun en büyük sebebi, bankaların sağlayacağı avantaj ve kazanımların yaptığı harcamalardan çok daha fazla olmasıdır.

Maaş dağıtımına aracılık yapılması ile bankanın farklı menfaatleri söz konusu olacağından kurum/işverene sunduğu promosyon teklifinin hizmet bedeli olduğu belirtilmektedir. Bankanın hem hizmet sunup hem de bedel ödemesi şu şekilde örneklendirilmektedir. Normal şartlar altında bir avukat vermiş olduğu hizmete karşılık müvekkilinden ücret almaktadır. Ancak, avukat ünlü bir şirketin hukuk işlerini reklam ve prestij amacıyla ücretsiz veya kendisi ücret ödeyerek üstlenebilmektedir. İslami açıdan ise buna engel teşkil eden bir hüküm bulunmamaktadır.²⁰⁸

Promosyona ilişkin görüşler arasında hizmet bedeli değerlendirmesine çok fazla yer verilmediği ve konunun bu yönüyle ele alınmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, bahse konu görüş hizmet bedeli denilince akla icare akdi geldiği, buna göre hizmet ve ücretin farklı taraflarca verilmesi gerektiği, dolayısıyla her iki bedelin tek bir tarafça verildiği bir akdin söz konusu olamayacağı gibi gerekçelerle yanlış bir değerlendirme olarak tenkit edilmiştir.²⁰⁹

3.4. Konvansiyonel ve Katılım Bankalarının Durumu

Son dönemde bankalar arasındaki rekabetin kızışmasıyla birlikte, konvansiyonel bankaların yanı sıra katılım bankaları da promosyon yarışına dahil olmuştur. Katılım bankaları konvansiyonel bankalara nispeten daha düşük miktarda promosyon teklifinde bulunsa da, bazı kurum, işveren ve emekliler dini hassasiyetlerle faizsiz finans kurumlarını

²⁰⁸ Aktepe, *Sorularla Katılım Bankacılığı*, 61.

²⁰⁹ Çeker, *Fetvalarım-1*, 239.

tercih edebilmektedir. Faizsiz finans kurumları da maaş müşterilerine belli şartlar dahilinde promosyon olarak nitelendirmeseler de fazladan nakdi ödeme yapmaktadır.

Konvansiyonel bankaların gelir tabloları incelendiğinde, temel gelir kaleminin faizli finansal faaliyetlerden oluştuğu görülmekle birlikte, diğer bankacılık işlemleri ve ticari faaliyetlerinden elde ettiği gelirler de bulunmaktadır. Bankalar genel itibari ile fon sahiplerinden mevduat olarak topladıkları kaynakları risksiz getiri sağlayan alanlara kanalize etmekte veya faizli kredi kullandırmaktadır. Dolayısıyla, çalışanlara da bu faaliyetlerden sağladığı kârın bir bölümünü promosyon olarak vermektedir.

Konvansiyonel bankalara maaşların yatırılması durumunda iki büyük sakıncanın olduğu ifade edilmektedir:

- Bankaya çalışanların maaşı üzerinden faizli işlem yapma imkânı verilmektedir.
- Gelirlerinin büyük bir kısmı faizden oluşan bir müesseseden hediye kabul edilmektedir.²¹⁰

Katılım bankalarının çalışma prensipleri açısından en önemli özelliği ise, fon sahiplerinin faiz kazancı yerine fikhî açıdan meşru görülen ticari faaliyetlerden elde edilen kâr veya zararı ortaklık esasına göre paylaşmalarıdır. Burada kredi sisteminde olduğu gibi paradan faizli işlemlerle para kazanmak yerine, risk paylaşımı, şeffaflık ve işlemlerin gerçek bir varlığa dayalı olması gibi temel ilke ve kurallar çerçevesinde hareket edilmektedir.

Bu kapsamda, bankaların vermiş olduğu promosyonun hükmü ve tasarrufu konusunda, konvansiyonel bankalar ve katılım bankalarını aynı kategoride değerlendirenler olduğu gibi, söz konusu bankaların gelir kaynakları ve çalışma sistemi birbirinden farklı olduğu için promosyon hükmünün de buna göre değişeceğini söyleyenler olmuştur.

Katılım bankalarının gelirlerinin faiz, garar, kumar ve İslam'da haram kılınan fiillerden oluşmaması ve dini prensipler doğrultusunda çalışmalarını sebebiyle, TKBB ve bazı hukukçular faizsiz finans kurumlarının maaş ödeme hizmetlerine aracılık yapması ve çalışanlara hediye adı altında promosyon vermesini caiz görmektedir. Bu promosyonun hibe

²¹⁰ karaman.net. "Bankaların verdiği promosyon".

hükümlerine tabi olacağı belirtilmektedir.²¹¹ Nitekim ülkemizde katılım finans sisteminin gelişimi ve bankacılık sektörü içerisindeki payının artırılması gibi amaçlarla, katılım bankaları desteklenmekte ve maaş dağıtım hizmetlerine aracılık yaparak fon kaynaklarını genişletmeleri teşvik edilmektedir.

Bununla birlikte, DİYK, Hayrettin Karaman ve Faruk Beşer gibi hukukçular promosyonun hangi banka tarafından verildiği fark etmeksizin, faiz veya faiz şüphesi barındırdığını savunmaktadır. Bu görüşte olanlara göre, bankaların gelir kaynaklarının çoğunluğunun helal yollardan elde edilmesi veya promosyonun hediye olarak çalışanlara aktarılması, promosyonun fikhî açıdan hükmüne etki eden unsurlar değildir. Burada esas olan banka hesaplarının karz akdi olduğu ve taraflar arasındaki borç ilişkisine bağlı bir fazlalığın promosyon olarak verilmesi söz konusudur. Dolayısıyla, İslam hukukundaki yerleşik ilke ve uygulamalara göre, menfaat sağlayan her borç faiz olarak değerlendirilmektedir.²¹²

Abdülaziz Bayındır, herhangi bir banka ayrımı olmaksızın promosyonun çalışanlar açısından caiz olduğunu ifade etmektedir. Buna göre, çalışanlar maaş ödeme hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla yapılan akdin tarafı değildir. Sözleşme kurum/işveren ile banka arasında gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla, çalışanların tercih hakkının bulunmaması sebebiyle sorumluluk devlete aittir. Ancak, faizli bir işlemin desteklenmesi ve onaylanması bakımından kerahet hükmünün söz konusu olabileceği belirtilmektedir.²¹³

Bununla birlikte, bütün hukukçuların ittifakı ile konvansiyonel bankaların yapmış olduğu işlemlerin büyük ölçüde faizli olması sebebiyle, çalışanların maaşlarını faizsiz bankalardan almaları tavsiye edilmektedir.²¹⁴

3.5. Promosyonun Sarf Yerleri

Promosyonun hukuki ve dini açıdan mahiyeti ve hükmüne dair beyan edilen görüşlere paralel olarak, söz konusu meblağın tasarrufu ve harcanma yerlerine ilişkin de farklı

²¹¹ Talu, “Bankaların Maaşlar İçin Başlattığı Promosyon Parası Caiz midir?”, 21:00:00-21:12:06; Çeker, *Fetvalarım-1*, 240; Kaya, “Bankadan alınan, bankanın verdiği promosyon caiz midir?”.

²¹² DİB, “Banka Promosyonu Caiz midir?”; İhsan Şenocak, “Faizli ve Katılım Bankalarının Promosyonu Aynı mı?”, *YouTube* (20 Eylül 2022), 11:38:00-11:44:42; İsmailağa.Net, “Katılım Bankalarının Verdiği Promosyon Caiz midir?”, *YouTube* (18 Ağustos 2022), 11:50:00-11:55:54.

²¹³ Bayındır, *Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fikhî Durumuna İlişkin Değerlendirmeler*, 84-85.

²¹⁴ Karaman, “Faizci Bankaların Promosyonları”; Çeker, *Fetvalarım-1*, 240; Kaya, “Bankadan alınan, bankanın verdiği promosyon caiz midir?”; İsmailağa.Net, “Katılım Bankalarının Verdiği Promosyon Caiz midir?”; Şenocak, “Faizli ve Katılım Bankalarının Promosyonu Aynı mı?”.

değerlendirmeler yapılmıştır. Özellikle çalışanlar nezdinde dini hassasiyetlere sahip olan kimseler, konunun netliğe kavuşmaması sebebiyle promosyona dair çeşitli tasarruflarda bulunmaktadır. Kimisi promosyon parasını bankadan hiç çekmemekte, çekenler ise şüpheli bir para olduğu için kendi ihtiyaçlarında kullanmamayı tercih etmekte veyahut yenmeyen, içilmeyen ve giyilmeyen yerlere harcamaktadır. Kimisi ise fakirlere veya hayır kurumlarına bağışlamaktadır.²¹⁵

İslam hukukçularının ittifakla üzerinde durduğu husus, promosyon olarak verilen paranın bankada bırakılmamasıdır. Bankadan alınmadığı takdirde, bu para faizli sistem içerisine dâhil olacak, dolayısıyla çalışanlar açısından bu sisteme katkı sunma ve iktisadi bir etkisizlik söz konusu olacaktır.²¹⁶

Promosyonu bankanın hediyesi olarak kabul edip caiz görenlere göre hibe hükümlerinin tatbik edileceği, çalışanlar tarafından herhangi bir sınır olmaksızın kullanılabilmesi ifade edilmektedir.²¹⁷ Diğer taraftan, promosyonun faiz, faiz şüphesi barındırdığı veya mekruh olduğunu düşünenler, bu paranın haram bir fiilden gelmesi sebebiyle, kişilerin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak mali yetkinliğe sahip olması durumunda bu parayı kullanmamalarını tavsiye etmektedir.²¹⁸

Bununla birlikte, hayır niyeti ve karşılık beklemeksizin ihtiyaç sahibi kimselere, yetimlere, yolda kalanlara, hayır kuruluşlarına veya yol, köprü, mescit gibi kamu hizmeti sunulan yerlere verilebileceği belirtilmektedir.²¹⁹ Ayrıca, bazı hukukçular evine ekmek götürebilecek düzeyde fakir olan kimselere promosyonun verilmesini uygun görmemekte, yalnızca umumun maslahatına olan yetimhane, abdesthane ve helâ gibi yerlere harcanabileceğini söylemektedir.²²⁰

Bu konudaki diğer bir görüşte, haram yoldan kazanılan malın imha edileceği yönündedir. Buna göre, kişinin şahsı için kullanmayı uygun görmediği bir malın, başkalarına verilmesine de rıza gösterilmeyeceği iddia edilmektedir.²²¹ Ancak, promosyon hususunda

²¹⁵ Çelik, “Promosyon Üzerine Bir Öneri”.

²¹⁶ Beşer, “Banka Promosyonunu Kullanmak Caiz midir?”, 16:39:00-16:42:09.

²¹⁷ Talu, “Bankaların Maaşlar İçin Başlattığı Promosyon Parası Caiz midir?”, 16:35:00-16:47:06.23.

²¹⁸ DİB, “Banka Promosyonu Caiz midir?”; Karaman, “Faizci Bankaların Promosyonları”.

²¹⁹ Fatih Mehmet Aydın, “Haram kazançla hayır yapılır mı?”, *Diyanet TV* (3 Ocak 2021), 16:20:00-16:22:26.

²²⁰ Şenocak, “Faizli ve Katılım Bankalarının Promosyonu Aynı mı?”, 16:28:00-16:34:42.

²²¹ İsmailağa, “Haram Yolla Kazanılan Mal Ne Yapılmalıdır?” (Erişim 30 Kasım 2023).

paranın aslı itibari ile haram ve pis olması söz konusu olmayıp, haramlık faizli işleme nispet edilmektedir. Dolayısıyla, Peygamberimizden rivayet edilen hadisler kapsamında malın zayi edilmesi doğru bir davranış olarak görülmemiştir.²²²

3.6. Promosyona İlişkin Gündeme Gelen Öneri ve Teklifler

Maaş promosyonunu dini açıdan değerlendirenlerin görüşlerine ve bu konuda yayımlanan akademik çalışmalara baktığımızda, promosyonun uygulanma biçimi veyahut promosyona ilişkin alternatif önerilerin sunulduğu görülmektedir. Bu önerileri ve değerlendirmeleri maddeler halinde şu şekilde sunabiliriz:

1. Promosyonun Konvansiyonel Bankalar Yerine Katılım Bankaları Tarafından Verilmesi

Promosyonun ilk ortaya çıktığı dönemlerde maaş ödeme ihalelerine genel itibariyle konvansiyonel bankalar katılmaktaydı. Konvansiyonel bankaların gelirlerinin büyük bir kısmının faizli işlemlerden oluşması sebebiyle, vermiş oldukları promosyon İslam hukukçularının büyük bir çoğunluğuna göre caiz görülmemiş ve katılım bankalarının bu alana yönelmesi gerektiği belirtilmiştir.²²³ Katılım bankaları zaman içerisinde bankacılık altyapılarını geliştirerek konvansiyonel bankalarla rekabet etme ve sektör içerisindeki payını artırma hedefi doğrultusunda, TKBB Danışma Kurulu'nun 2019 yılındaki konuya ilişkin kararına istinaden promosyon ihalelerine girmeye başlamışlardır.²²⁴

Katılım bankalarının halen bazı kurum ve şirketlerin maaş ödeme hizmetlerine aracılık ettiği görülmektedir. Ancak, uygulama olarak mevcut yasal düzenlemeler kapsamında konvansiyonel bankaların sunmuş olduğu promosyondan farklı bir yöntem benimsenmemiştir. Dolayısıyla, katılım bankaları promosyonu hediye adı altında çalışanlara verse de maaş gününden önce bankaya yatırılan ücretin karşılığında bu hediye verildiği bilinmektedir. Bu sebeple, DİYK ve bazı İslam hukukçularına göre katılım bankalarının maaşların ödenmesine

²²² Buhârî, “Zekât”, 24.

²²³ karaman.net. “Bankaların verdiği promosyon”; Kaya, “Bankadan alınan, bankanın verdiği promosyon caiz midir?”.

²²⁴ TKBB, “Katılım Bankaları Tarafından Maaş Promosyonu Ödenmesi”.

karşılık verdiği promosyon “Menfaat sağlayan her borç ribadır”²²⁵ ilkesi gereğince dinen meşru görülmemiştir.²²⁶

2. Maaşın Devlet Bankası Tarafından Verilmesi

Orhan Çeker’e göre, bir devlet bankasının kamu personeline vermiş olduğu promosyon, çalışanların maaşına yapılan zam, prim veya ikramiye niteliğindedir. Benzer şekilde, işverenin sahibi olduğu özel bir bankadan maiyetindeki personeline vereceği promosyonun da aynı mahiyette olduğu belirtilmektedir. Buna gerekçe olarak, promosyon ödemesi yapan banka ve kamu çalışanlarının üst kuruluş olarak tepe noktada devlete bağlı olarak faaliyet yürütmesi gösterilmektedir.²²⁷

Bu görüşe, kamu bankalarının hukuken devletten ayrı bir tüzel kişiliğe ve bütçeye sahip oldukları yönünde bir itirazda bulunmaktadır. Örneğin, 2000 yılında 4603 sayılı Kanun’un yürürlüğe girmesiyle, Ziraat Bankası’nın yapısı değiştirilerek anonim şirket statüsüne alınmış ve özel hukuk hükümlerine tabi olarak personel istihdam etmeye başlamıştır.²²⁸ Dolayısıyla, her ne kadar sermayesi devlete ait bir kamu bankası hüviyetinde olsa da, bağımsız bir tüzel kişiliğe sahip olduğu ifade edilmektedir. Nitekim promosyonu fikhî açıdan meşru görmeyenlere göre, bahsedilen şekilde bir ayırım yapılmaksızın promosyonun faiz veya faiz şüphesi barındırdığı ileri sürülmektedir.²²⁹

3. Bankanın Çalışanların Tercihine Göre Belirlenmesi

Kamu bünyesindeki bir kurumda veya özel bir işletmede çalışan personelin tamamının maaşını tek bir bankadan almak yerine, farklı bankaları tercih etmelerine imkân tanınması önerilmektedir. Bu durum kurumsal olarak yapılan anlaşmalara nazaran bankaların teklif ettiği promosyon miktarının düşmesine sebep olabilecektir. Ancak, emeklilerde olduğu gibi çalışanlar öncelik ve hassasiyetlerine göre kamu-özel veya faizli-faizsiz bankalardan birini özgür iradeleriyle tercih etme hakkına sahip olabilecektir. Nitekim bazı çalışanlar katılım

²²⁵ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 5/349.

²²⁶ DİB, “Banka Promosyonu Caiz midir?”; Karaman, “Faizci Bankaların Promosyonları”; Şenocak, “Faizli ve Katılım Bankalarının Promosyonu Aynı mı?”; İsmailağa.Net, “Katılım Bankalarının Verdiği Promosyon Caiz midir?”.

²²⁷ Çeker, *Fetvalarım-1*, 240.

²²⁸ Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi ve Türkiye Emlak Bankası Anonim Şirketi Hakkında Kanun, *Resmî Gazete* 24241 (25/11/2000), Kanun No. 4603, md. 1-(2).

²²⁹ Beşer, “Banka Promosyonunu Kullanmak Caiz midir?”.

bankalarıyla çalışmak istese de bunun tam aksine konvansiyonel bankalardan maaş ve promosyon ödemesini almak isteyenler de olabilecektir.

Çalışanların istek ve tercihlerine göre bankanın belirlenmesi ve çalışanların maaş ödeme protokolünün taraflarından birisi haline gelmesi, sözleşmenin kurumsal olarak yapılması sebebiyle sorumluluğun devlete ait olacağı yönündeki görüşün dayanağını da ortadan kaldıracaktır.

4. Alternatif Bir Ürün Olarak Karz Limiti Uygulaması

Münir Yaşar Kaya ve Doğan Öztürk tarafından 2023/Aralık ayında yayımlanan makalede, mevcut durumdaki promosyon uygulamalarının fikhî açıdan meşru olmadığı belirtilerek, toplumun bu yöndeki taleplerini karşılamak amacıyla promosyon yerine “Karz Limiti” adı altında alternatif bir öneri sunulmaktadır. Bu önerinin temeli, İslami literatürde kendisine geniş yer bulan ve dünyevi faydalarının yanı sıra uhrevi boyutuyla da teşvik edilen karz-ı hasen uygulamasına dayanmaktadır.

Karz limiti teklifine göre, kurum/işverenler ile katılım bankaları arasında belli bir süreliğine maaş ödeme anlaşmaları yapılacaktır. Maaş müşterilerine promosyon yerine anlaşma süresi boyunca kullandırılmak kaydı ile maaşının belirli bir katına kadar faizsiz borç limiti tanımlanacaktır. Bu sayede finansmana ihtiyaç duyan maaş müşterileri kendilerine tanımlanan karz limiti dâhilinde katılım bankasına borçlanabilecektir.²³⁰

Bu teklife benzer bir durum olarak, Siirt Üniversitesi ile İş bankası arasında yapılan anlaşma gösterilebilir. Buna göre, taraflar arasında çalışanlara 24.500 TL nakit promosyon ödemesi veya promosyon almayacak kişiler için 150.000 TL’ye kadar faizsiz kredi kullandırılması kararlaştırılmıştır. Bu örnekte her ne kadar konvansiyonel bir banka ile anlaşma yapılmış olsa da, dini hassasiyetlerle promosyon almak istemeyen çalışanlara yönelik faizsiz kredi teklifi sunulmuştur.

Bu kapsamda, karz limiti teklifinin hangi banka tarafından verildiği fark etmeksizin şüpheli bir işlem olduğunu düşünmekteyiz. Burada, yalnızca maaş müşterilerine yönelik ve ileride gerçekleşmesi muhtemel olan birtakım gelir ve menfaat beklentisi karşılığında karz teklifi sunulmaktadır. Bankanın herhangi bir menfaati olmadan karşılıksız olarak bu teklifi

²³⁰ Kaya - Öztürk, “Fıkhi Açıdan Maaş Promosyonları ve Katılım Finans Sistemi İçin Alternatif Ürün Önerisi: Karz Limiti”, 380-381.

sunması söz konusu değildir. Aksi durumda, bankanın maaş ihalesine katılmasına ve diğer bankalarla rekabet etmesine gerek kalmadan bu teklifi tüm müşterilerinin istifadesine sunması gerekirdi. Ayrıca, çalışmamızın ilgili bölümlerinde izah edildiği üzere, AAOIFI ilgili banka nezdinde cari hesap açılması karşılığında bu hesap sahiplerine özel birtakım ayrıcalık ve mali teşvikler sunulmasını caiz görmemiştir.²³¹

5. Maaşın Doğrudan Çalışanların Hesabına Aktarılması

Şükrü Çağrı Çelik'in "Promosyon Üzerine Bir Öneri" başlıklı yazısında, maaşların promosyona gerek duyulmadan doğrudan çalışanların IBAN'ına aktarılması önerilmektedir. Her yıl kamu kurumlarının bütçeleri belirlendikten sonra, Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından ilgili kurumların bütçe tertiplerine göre ödenek tahsisi yapılmaktadır. Söz konusu ödenekler Ziraat Bankası üzerinden Hazine Tek Hesabı aracılığıyla ilgili Saymanlıklara aktarılmaktadır. Dolayısıyla, herhangi bir banka ile anlaşma yapmaya gerek duyulmadan ve bankanın bu parayı kullanarak menfaat elde etmesine fırsat vermeden, maaş ödeme günü geldiğinde ücretlerin doğrudan çalışanların IBAN'larına yatırılması teklif edilmektedir.²³²

Bu teklif promosyon uygulamasının dolaylı olarak ortadan kaldırılmasını öngörmektedir. Promosyon iptal edildiğinde dini açıdan da bir meşruiyet sorunu kalmayacaktır. Ancak, uygulamada promosyona ihtiyaç duyan kimselerin veyahut promosyonu meşru gören kesimlerin tepkisine veya başka tartışmalara yol açabilecek bir öneri olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple, mevcut yasal düzenlemeler dikkate alındığında, promosyon çalışanların hakkı olarak görüldüğünden gerek devlet gerekse çalışanlar açısından promosyona mukabil alternatif bir öneri sunulmadan promosyon uygulamasına son verilmesinin karşılık bulmayacağını düşünmekteyiz.

Bununla birlikte, maaşın ödeme gününde doğrudan çalışanların belirleyeceği bir hesaba yatırıldığı varsayıldığında, promosyon uygulamasının tümüyle ortadan kalkması ve bankanın parayı kullanmasının önüne geçilmesi söz konusu olmayacaktır. Çalışanlar maaşın hesaba yattığı ilk gün paranın tamamını kullanmayacak ve bir kısmı hesapta kalmaya devam edecektir. Dolayısıyla, bankalar hem hesapta kalan tutarı kullanarak gelir elde etmek ve diğer bankacılık ürünlerini pazarlamak amacıyla, çalışanlara promosyon tekliflerini sunmaya devam edeceklerdir. Bu durumda, promosyon meselesi gündemden düşmeyecektir.

²³¹ AAOIFI, "Shari'ah Standard No.19-10/2 Perquisites for Qard", 521.

²³² Çelik, "Promosyon Üzerine Bir Öneri".

6. Promosyonun Mudarebe Usulüne Göre Ödenmesi

Hayrettin Karaman'ın "Promosyon dahil birkaç soruya cevap" başlığıyla 2022/Ekim ayında yayımlanan gazete yazısında, promosyon sorununa çözüm olarak katılım bankalarının maaşları ortaklık havuzuna yatırmaları ve havuz toplamı kâr etmiş ise çalışanlara günlük kâr ödemesi yapılması önerilmektedir.²³³ Karaman, mezkûr yazısında detaya girmeden tek bir cümle ile önerisini sunmuş olsa da, fikhî açıdan meşruiyeti ve hukuki düzenlemelere uyum noktasında bu önerinin daha uygulanabilir olduğu kanaatindeyiz. Bu bağlamda, genel hatlarıyla belirtilen bahse konu öneriyi detaylandırmak faydalı olacaktır.

Katılım bankaları ile yapılacak anlaşma şartlarına göre çalışanların maaş tutarı belirli bir süre önce bankaya yatırılacak ve bu tutar cari hesaplar yerine mudarebe usulüne göre ortaklık havuzuna dâhil edilecektir. Örneğin maaş ödeme süresinden 3 gün önce bankaya yatırılan tutar, detayları ilgili Yönetmelikte belirtilen günlük birim değer hesaplama yöntemine göre hesaplanacaktır. Burada katılım bankası ile anlaşılacak dağıtım oranına göre kâr veya zarar, aylık periyotlar halinde maaş ödeme günü geldiğinde ücretler ile birlikte çalışanların hesabına yatırılacaktır. Bu yönetime göre çalışanların maaş tutarı nispetinde kâr payı ödemesi yapılacak ve bu tutar protokolde herhangi bir güncellemeye gerek olmaksızın 6 ayda bir memur maaş zammına orantılı olarak artacaktır. Ayın 15'inden sonra maaşın tümünün çekilmemesi ve belirli bir kısmının katılım hesabında tutulması durumunda, kalan meblağ üzerinden kâr payı hesap edilmeye devam edilecektir. Bu durum, çalışanların daha fazla kâr payı alabilmek için maaşlarını zorunlu haller dışında çekmemesine sebep olacak, böylece hem banka hem de personel daha fazla menfaat elde edecektir.

Bu teklifimize, promosyonun mevcut durumdaki uygulamadan farklı olarak aylık periyotlarla ödenmesi ve bunun neticesinde çalışanları tatmin edecek düzeyde bir paranın ortaya çıkmayacağı yönünde eleştiriler gelebilir. Bahse konu öneri kapsamında, katılım bankası daha önceki yıllarda elde ettiği kâr oranlarına göre hesap edeceği tahmini bir oran üzerinden avans olarak anlaşmanın başında ve tek seferde olmak üzere nakit promosyon ödemesi yapabilir. Burada, kârın baştan belirlenerek garanti edildiği ve çalışanlara peşinen verildiği yönünde bir izlenim ortaya çıkabilecektir. Bunu önlemek adına, protokol süresi sonunda gerçekleşen rakamlar üzerinden mahsuplaşma yapılacağı anlaşma metnine dâhil edilmelidir. Şayet daha fazla kâr edilmişse bu tutar anlaşma süresi sonunda çalışanlara

²³³ Hayrettin Karaman, "Promosyon dâhil birkaç soruya cevap", *Yeni Şafak* (23 Ekim 2022).

aktarılır, aksi durumda ise katılım bankası zararı öz kaynaklarından çalışanlar lehine telafi etme imkânına sahiptir. Bu işlem cari hesaplar yerine katılım hesapları üzerinden yapılacağı için dini açıdan meşru olacağı düşünülmektedir.

Mevcut durumda, Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ (Sayı: 2007/1)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Sayı: 2023/31) ile daha önce en az 1 ay vadeli olarak açılabilen katılma hesaplarının 1 aya kadar vadeli açılabilmesine imkân tanınmıştır. Söz konusu değişiklik sayesinde katılma hesaplarının 1 aydan daha az süre ile yani günlük açılmalarına müsaade edilmiştir. Dolayısıyla, bahsettiğimiz önerinin uygulanması konusunda mevzuat açısından herhangi bir engel bulunmamaktadır. Bu itibarla, katılım bankaları ile bu minvalde bir maaş ödeme anlaşması yapılması halinde, promosyonun katılım finans ilkelerine uygun ve fikhî açıdan meşru olan bir yöntemle (mudarebe/ortaklık) göre uygulanması gündeme gelebilecektir.

SONUÇ

Günümüzde bankacılık sektöründe yaşanan değişim ve dönüşümle birlikte, maaş ödeme hizmetleri konusunda uygulamada birliğin sağlanması ve kamu düzeni/güvenliği açısından, çalışanların maaş, ikramiye ve prim gibi tüm mali haklarının bankalar aracılığıyla ödenmesi, yürürlüğe konulan yasal düzenlemeler uyarınca zorunlu tutulmuştur. Bunun neticesinde çalışanların maaş tutarının toplu bir şekilde ve belirli bir süre önce bankaya yatırılması ve diğer bankacılık hizmetlerinin pazarlanmasına karşılık olarak, maaş promosyonu ile ifade edilen birtakım ek mali menfaatler ortaya çıkmıştır.

Maaş promosyonu olarak teklif edilen ek mali ödemelerin, ne şekilde yapılacağı ve tasarrufu konusunda, zaman içerisinde ortaya çıkan durum ve yaklaşımlara göre, kamu personeli, özel sektör çalışanları ve emekliler gibi farklı kesimlere yönelik çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak yapılan düzenlemeler ve güncellemelere rağmen, halen uygulamada birtakım sorunlar yaşandığı ve bu sorunların büyük çoğunluğunun mahkemelere intikal ettiği görülmektedir. Özellikle, pozitif hukuk ve güncel promosyon uygulamaları açısından meseleye bakıldığında, kamu görevlilerinin kurumun belirleyeceği banka ile çalışma zorunluluğunun bulunması ve banka seçiminde yöneticilerin kararlarının etkili olması, ayrıca işçilere yönelik herhangi bir usul ve esasa yer verilmemesi gibi hususlar pratikte tartışma konusu haline gelmektedir.

Maaş promosyonu konusunun diğer bir boyutu, İslam hukuku açısından promosyonun mahiyetinin ne olduğu ve nasıl tasarrufta bulunulacağı hususudur. Promosyonun güncel bir mesele olması sebebiyle klasik fıkıh kaynaklarında konuya dair doğrudan bir hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla, dini hassasiyetlere sahip çalışanlar açısından promosyonun kullanımına ilişkin birtakım şüphe ve sorular gündeme gelmektedir. Bu şüpheleri gidermek amacıyla, dini konulardaki en yüksek resmi karar merci olan Din İşleri Yüksek Kurulu ve ülkemizin önde gelen İslam hukukçuları konuyu farklı açılardan ele almıştır.

Bu görüşler incelendiğinde, promosyonun caiz olmadığı ve caizliği yönünde iki farklı yaklaşımın bulunduğu ve birinci yaklaşım çerçevesinde promosyonun ribâ/faiz veya faiz şüphesi barındırdığı, diğer bir görüşe göre ise hibe/hediye kavramları ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Görüş ayrılıklarının temelinde, esas itibari ile ilgili banka nezdinde açılan mevduat hesaplarının mahiyetinin doktrinde tartışmalı bir konu olması bulunmaktadır. Buna göre, bazı hukukçular vadesiz ve özel cari hesapların karz akdi olduğu görüşünü savunmakta

ve promosyonu borç ilişkisinden kaynaklanan bir fazlalık olarak değerlendirerek fikhî açıdan faizli bir işlem olarak görmektedir. Ayrıca, promosyonu işleyiş bakımından tam anlamıyla faizli bir işlem olarak görmemekle birlikte, faiz şüphesi barındırdığını öne sürenler de bulunmaktadır.

Diğer bir kısım ise banka hesaplarının emanet veyahut isimsiz yeni bir akit olduğunu ifade etmekte ve promosyonu bankanın hediyesi olarak kabul etmektedir. Ayrıca, İslam hukukçularının bir kısmı promosyonu kaynağı itibari ile meşru olan veya dinen sakıncalı bulunan işlerden elde edilen kazançtan verilmesine göre ayrı olarak değerlendirmiş ve bu doğrultuda dini hükmün değişeceğini beyan etmiştir. Buna göre, konvansiyonel bankalar ile katılım bankalarının verdiği promosyonu aynı kategoride değerlendirenler olduğu gibi farklı gören hukukçular da olmuştur.

Başka bir ihtilaf konusu ise, çalışanların (emekliler hariç) maaş ödeme hizmetleri noktasında ilgili mevzuat doğrultusunda imzalanan protokolün tarafı olmaması ve tercih hakkının bulunmamasıdır. Dolayısıyla, kurum/işveren ile banka arasında yapılan anlaşmada çalışanların herhangi bir sorumluluğunun olmadığı belirtilmektedir. Öte yandan, maaş ödeme gününden önce bankaya yatırılan meblağ, henüz çalışanların mülkiyeti ve tasarrufuna geçmeyen bir paradır. Bu sebeple, para her ne kadar çalışanlar adına bankaya yatırılrsa da, söz konusu tutar maaş günü gelene kadar hukuken devletin parası olarak görülmektedir. Bundan elde edilecek bir getirinin veya kazancın da devlet namına tahakkuk edeceği ileri sürülmektedir.

Promosyonun fikhî hükmüne dair beyan edilen görüşler incelendiğinde, her bir görüşün dayandığı makul ve tutarlı deliller ve gerekçeler bulunmakla birlikte, eksik kalan yönlerinin de olduğu görülmektedir. Özellikle faizsiz finans sistemine münhasır düzenlemelerin yokluğu, konvansiyonel bankacılık içerisindeki birtakım uygulamaların katılım bankacılığına uyarlanması çabalarını beraberinde getirmekte ve bu durum zihinlerdeki problemleri net bir şekilde giderecek sonuçların ortaya çıkmasına engel olmaktadır.

Çalışmamız boyunca edindiğimiz bilgilere göre, şahsi kanaatimiz mevcut durumda uygulanan promosyonun şüpheli bir işlem olduğu yönünde oluşmuştur. Bu kanaatin oluşmasında özellikle banka hesaplarının mahiyetinin doktrinde ihtilafli bir konu olması ve kesin olmayan bir bilgi üzerine somut bir hükmün inşa edilemeyeceği düşüncesi bulunmaktadır. Bu mülahaza çerçevesinde, DİYK kararında belirtilen şekilde kişinin havaic-i

asliye olarak nitelendirilen temel ihtiyaçlarını karşılayacak mali yetkinliğe sahip olması durumunda, promosyon parasını şahsi tasarrufları için kullanmamasının ve ihtiyaç sahibi kimselere veya hayır kuruluşlarına vermesinin daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz görüşümüzün yanı sıra, maaş promosyonunun ilk ortaya çıktığı andan günümüze kadar geçen süre zarfında, gerek çalışanların istek ve talepleri gerekse mahkemeye intikal eden davalar neticesinde verilen kararlar doğrultusunda, belirli aşamalardan geçerek yerleşik bir uygulama haline geldiği genel kabul görmektedir. Nitekim KDK ve diğer mahkeme kararlarında promosyonun çalışanların hakkı ve maaşlarının tamamlayıcı bir parçası olduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir. Dolayısıyla, güncel mevzuatta yer alan kanuni zorunluluklar ve mahkeme kararlarına göre, promosyon uygulamasının alternatif bir öneri getirilmeksizin çalışanların aleyhine olacak şekilde yeniden düzenlenmesi veya sonlandırılması hali hazırda mümkün gözükmemektedir.

Bu itibarla, farklı çalışan grupları ve faizden sakınma yönünde hassasiyet gösteren kesimlerin yaklaşımları dikkate alınarak, her kesimin menfaatini koruyan kapsamlı bir yöntem belirlenmesinin meselenin çözümüne katkı sunacağı düşünölmektedir. Zira, çalışanlar olağan hayatın içerisindeki diğer meselelerde olduğu gibi promosyon konusunda da, değer yargıları, öncelikleri ve dini hassasiyetleri gibi farklı unsurları göz önüne alarak hareket etmektedir. 15 milyon civarında sigortalı çalışanın ücretlerinin bankalar aracılığıyla ödendiği düşünöldüğünde, çok farklı yaklaşım ve önceliklerin söz konusu olabileceğini tahmin etmek zor değerildir.

Promosyon uygulamasına ilişkin teklifimiz, ölkemizde faaliyet gösteren konvansiyonel ve katılım finans kurumlarının belirli bir kısmı ile emeklilerde olduğu gibi genel bir protokol yapılarak, aynı kurum içerisinde görev yapan personelin farklı bankalarla çalışmalarına ve maaşlarını almak istedikleri bankayı kendi iradeleriyle seçmelerine imkân tanınmasıdır. Bu durumda, promosyona ilişkin üst protokol kurum tarafından yapılsa da alt protokol banka ile çalışanlar arasında yapılacaktır. Dolayısıyla, promosyona dair hukuki ve dini sorumluluk tümüyle çalışanlara ait olacaktır.

Faiz hassasiyetine sahip çalışanlar açısından katılım bankaları ile yapılacak anlaşmada, çalışanların maaş tutarı belirli bir süre önce bankaya yatırılacak ve bu tutar cari hesaplar yerine mudarebe usulüne göre ortaklık havuzuna dâhil edilecektir. Havuz toplamının kâr etmesi durumunda, çalışanlara günlük birim değer hesabına göre belirlenen tutarda kâr payı

ödemesi yapılacaktır. Önerimizin kurum/işverenler ile katılım bankaları arasında bu yönde bir maaş ödeme anlaşması yapmak suretiyle kolaylıkla hayata geçirilebileceği ve iktisadi hayat içerisindeki bir sorunun çözümüne katkı sunabileceği düşünülmektedir.

En doğrusunu bilen Allah'tır.

KAYNAKÇA

- AA, Anadolu Ajansı. “Türkiye'nin emekli haritası çıkartıldı”. Erişim 30 Ekim 2023. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyenin-emekli-haritasi-cikartildi/2625562>
- AAOIFI, Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions. “Shari’ah Standard No.19 Loan (Qard)”. Erişim 23 Ekim 2023. <https://aaoifi.com/ss-19-loan-qard/?lang=en>
- Akar, Muhlis. “Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fıkhî Durumuna İlişkin Değerlendirmelerin Müzakeresi”. *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-III Afyonkarahisar 2010*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013, 41-99.
- Akbank. “SGK Emekli Maaş Ödemeleri”. Erişim 30 Ekim 2023. <https://www.akbank.com/tr-tr/hizmetler/Sayfalar/SGK-Emekli-Maas-Odemeleri.aspx>
- Akçakın, Mete - Ceviz, Yusuf. “Banka Promosyon Ödemelerinin Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu”. *Vergi Raporu* 184 (Ocak 2015), 44-51.
- Akıntürk, Turgut - Ateş, Derya. *Borçlar Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık, Otuzuncu Baskı, 2022.
- Aktepe, İshak Emin. *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*. İstanbul: Bilge Yayınları, 2010.
- Aktepe, İshak Emin. *Katılım Finans*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, 2017.
- Aktepe, İshak Emin. *Sorularla Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, 2013.
- Alasrag, Hussien. “Principals Of The Islamic finance: A Focus On Project Finance”. *Munich Personal RePEc Archive* 30197/9 (April 2011), 1-57.
- Ankara 4. İdare Mahkemesi. K.2022/1063 (18 Mayıs 2022).
- Apaydın, H. Yunus. “Karz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 24/520-525. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Askalâni, İbn Hacer Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*. thk. Halil Memun Şima. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1425/2004.
- Aydın, Fatih Mehmet. “Haram kazançla hayır yapılır mı?”, Diyanet TV. Yayın Tarihi 3 Ocak 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=y2CqT3RVnNY>
- Ayub, Muhammed. *Understanding Islamic Finance*. England: John Wiley & Sons Ltd, 2007.
- Bankalar ve Konsolide Denetime Tabi Kuruluşlarca Yapılabilecek Bağış ve Yardımlara İlişkin Yönetmelik. *Resmi Gazete* 26333 (1 Kasım 2006). Erişim 31 Ekim 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10739&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Bardakoğlu, Ali. “Hibe”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 17/421-426. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Başaran, Selman. *Bütün Yönleriyle Faiz Hadisleri*. Bursa: İlim ve Kültür Yayınları, 1986.
- Battal, Ahmet. "Bankalarla Özel Finans Kurumlarının Mukayesesi". *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6/6 (Ekim 1993): 363-384.

- Bayındır, Abdülaziz. “İslam’da Faiz Mefhumu ve Unsurları”. *Para, Faiz ve İslam*. haz. Sabri Orman - İsmail Kurt. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1987.
- Bayındır, Abdülaziz. “Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fıkhî Durumuna İlişkin Değerlendirmelerin Müzakeresi”. *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-III Afyonkarahisar 2010* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013, 41-99.
- Bayındır, Abdülaziz. “Bankaların memurlara verdiği promosyon parası helal midir?”. *YouTube*. Yayın Tarihi 19 Kasım 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=n1D5xbFnHKw&t=5s>
- Bayındır, Servet. *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005.
- Bayındır, Servet. “Banka Mevduat Hesaplarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 5/2 (Güz 2005): 7-20.
- Baz, Abbas Ahmed Muhammed. *Ahkâmü'l-mal el-haram*. Amman: Dârü'n-Nefâis, 2004.
- BDDK, Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu. *Türk Bankacılık Sektörünün Konsolide Olmayan Ana Göstergeleri* (29 Eylül 2023). [file:///C:/Users/USER/Downloads/HaberBulteni%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/USER/Downloads/HaberBulteni%20(2).pdf)
- Beşer, Faruk. “Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fıkhî Durumuna İlişkin Değerlendirmelerin Müzakeresi”. *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-III Afyonkarahisar 2010*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013, 41-99.
- Beşer, Faruk. “Banka Promosyonunu Kullanmak Caiz midir?”. *YouTube*. Yayın Tarihi 23 Eylül 2022. https://www.youtube.com/watch?v=Z2es_f-SQyA
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, t.y.
- Bigpara. “Maaş promosyon davasını kazandı”. Erişim 28 Ekim 2023. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/maas-promosyon-davasini-kazandi-11720830>
- BK, Bankacılık Kanunu (Kanun No. 5411). *Resmî Gazete* 25983 (01 Kasım 2005). Erişim 09 Eylül 2022. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5411&MevzuatTur=1&MevzuatTerTip=5>
- BG, Başbakanlık Genelgesi (Sıra No. 21). *Resmî Gazete* 26588 (20 Temmuz 20017). Erişim 12 Eylül 2022. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/07/20070720-13.htm>
- BG, Başbakanlık Genelgesi (Sıra No. 18). *Resmî Gazete* 26958 (05 Ağustos 2008). Erişim 12 Eylül 2022. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/08/20080805-11.htm>
- BG, Başbakanlık Genelgesi (Sıra No. 17). *Resmî Gazete* 27668 (10 Ağustos 2010). Erişim 12 Eylül 2022. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/08/20100810-13.htm>
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahîh*. 15 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1432/ 2011.
- Çağlar, Kamuran. “Banka Promosyon Ödemelerinin Vergisel Boyutu”. *Vergi Raporu* 206 (Kasım 2016), 111-117.
- Çeker, Huzeyfe. “Hanefî Fıkıh Kitaplarında Ribâ Şüphesi Kavramının Kullanımı”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (Haziran 2021), 73 -91.
- Çeker, Orhan. *Fetvalarım-1*. Konya: Damla Ofset, 2014.

- Çeker, Orhan. *İslam Hukukunda Akidler*. Konya: Tekin Kitabevi, 2019.
- Çelik, Şükrü Çağrı. “Promosyon Üzerine Bir Öneri”. İslam İktisadi Araştırma Merkezi. Erişim 15 Kasım 2023. <https://islamiktisadi.net/2022/09/09/promosyon-uzerine-bir-oneri/>
- Çimen, Selim. *İslam Hukukunda Faizin İletisi İlgili İhtilaflar*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- ÇSGB, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. “2022 Yılı İçin Yeni Asgari Ücret 5 Bin 500 TL Olarak Belirlendi”. Erişim 14 Eylül 2022. <https://www.csgeb.gov.tr/haberler/2022-yili-icin-yeni-asgari-ucet-5-bin-500-tl-olarak-belirlendi/>
- Çürük, Suna Akten. *İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013. [file:///C:/Users/USER/Downloads/337690%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/USER/Downloads/337690%20(1).pdf)
- Danıştay, Danıştay Onüçüncü Dairesi. K. 2022/3013 (5 Temmuz 2022).
- Demiral, Meltem. *Şartlı Bağışlama*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Banka Promosyonu Caiz midir?”. Erişim 20 Kasım 2023. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/1313/banka-promosyonu-caiz-midir>
- Dinler, Zeynel. *Mikro Ekonomi*. Bursa: Ekin Kitabevi, 2009.
- DMK, Devlet Memurları Kanunu (Kanun No. 657). *Resmî Gazete* 12056 (23 Temmuz 1965). Erişim 10 Eylül 2022. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=657&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2008.
- Duman, Soner. “Katılım Fonlarının Fıkhî Yapısı Adlı Tebliğin Müzakeresi”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-VII*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019, 327-334.
- Durmaz, Sadullah Hayri. “Emeklilik Yaşının Belirlenmesi”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 7 (Güz 2022), 77-93.
- Efendioğlu, Mehmet. “Zübeyr b. Avvam”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 44/522-524. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Elmas, Ömer. “Bankacılık Kanunu Açısından Bağış ve Yardımlar İle Promosyonlara İlişkin Değerlendirme”. *Bankacılar Dergisi* 63 (2007), 40-50.
- Erdem, Ekrem. *Para Banka ve Finansal Sistem*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2. Basım, 2008.
- Evrensel.net. “Promosyon ödemesi işçinin hakkıdır”. Erişim 29 Ekim 2023. <https://www.evrensel.net/haber/470832/promosyon-odemesi-iscinin-hakkidir>
- Fetva.net. “Bankaların maaşlarımız karşılığında verdiği promosyon helal midir?”. Erişim 16 Eylül 2022. <https://www.fetva.net/yazili-fetvalar/bankalarin-maaslarimiz-karsiliginda-verdigi-promosyon-helal-midir.html>
- Finans.mynet. “Promosyonda yeni adım! Özel sektör çalışanı nasıl promosyon alır? Banka ve yasal düzenleme detayına dikkat...”. Erişim 28 Ekim 2023. <https://finans.mynet.com/haber/detay/ekonomi/promosyonda-yeni-adim-ozek-sektor-calisan-nasil-promosyon-alir/452183/>

- Gamal, Mahmoud Amin, "Overview Of Islamic Finance". *Department Of The Treasury Office Of International Affairs Occasional* 4 (August 2006).
- Garanti BBVA. "Risksiz Kazancın Formülü: Vadeli Mevduat Hakkında Merak Edilenler". Erişim 15 Ekim 2023. <https://www.garantibbva.com.tr/blog/vadeli-mevduat-hakkinda-merak-edilenler>.
- Gazetememur.com. "Erciyes Üniversitesinden rekor promosyon güncellemesi". Erişim 13 Kasım 2023. https://gazetememur.com/gundem/erciyes-universitesinden-rekor-promosyon-guncellemesi,vsZUY11IOkSdHIB_WVQD2w
- Geçer, Turgay. "Katılım Bankalarında Havuz Problemi". *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 25/1 (Haziran 2023), 74-95.
- Gürbüz, Hidayet Zahid. "Karzı Hasen'in İktisadi Önemi ve Günümüzdeki Uygulamaları". *International Journal Of Financial Economics And Banking Practices* 2/2 (2021), 119-127.
- Haber7. "Maaş Promosyonunda Yeni Rekor!". Erişim 08 Eylül 2022. <https://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/3253066-maas-promosyonunda-yeni-rekor-kisi-basi-41-bin-500-lira-alacaklar>
- Halitoğlu, İsmail. "Katılım Fonlarının Fıkhî Niteliği". *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-VII*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019, 303-327.
- Hazıroğlu, Temel vd., "Katılım Bankacılığı İş Modeli". Erişim 18 Aralık 2023. https://tkbb.org.tr/Documents/Tkbbayayinlari/6_Bolum-KatilimBankaciligi-Is-Modeli.pdf
- IFSB, Islamic Financial Services Board. "The IFSB Issued The Thirteenth Edition Of Its Annual Flagship Publication: The Islamic Financial Services Industry (IFSI) Stability Report 2023". Erişim 21 Ekim 2023. https://www.ifsb.org/press_full.php?id=637&submit=more
- IIFA, The International Islamic Fiqh Academy. "Resolution No. 86 (3/9) Bank Deposits (Bank Accounts)". Erişim 25 Ekim 2023. <https://iifa-aifi.org/en/32511.html>
- İlgaz Sümer, Selay - Eser, Zeliha. "Pazarlama Karması Elemanlarının Evrimi". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8 / 1 (Haziran 2006), 165-186.
- ING. "Emekli maaşını ING'ye taşıyanlara, 12.500 TL'ye varan nakit promosyon". Erişim 30 Ekim 2023. <https://www.ing.com.tr/tr/sizin-icin/odemeler/emekli-maas-odemeleri>
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî el-Hanbelî. *el-Muğnî*. thk. Abdullah Abdülmuhsin et-Türki - Abdülfettah Muhammed Cad. 15 Cilt. Riyad: Dâr'u Âlemi'l-Kütüb, 2007.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd er-Rebeî el-Kazvînî. *Sünen-ü İbn Mâce*. 5 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1418/1997.
- İbn Manzûr, Cemâleddîn Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. *Lisânü'l-Arab*. thk. Âmir Ahmed Haydar. 18 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1424/2003.
- İbn Rüşd, Ebû Velid Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*. çev. Ahmed Meylani. 2 Cilt. İstanbul: Arslan Yayınları, 1976.
- İleri, Hüseyin. "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Değerlendirilmesi". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* 1/1 (1998), 163-198.

- İmre, Zahit. “Usulsüz Vedia Akdi”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/1-2 (1944), 188-226.
- İpek, Cemalettin. “Emeklilik Hayatında Uyum Sorunu ve Emeklilik Eğitimi”. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* 3/1 (2017), 60-72.
- İsmailağa.Net. “Katılım Bankalarının Verdiği Promosyon Caiz midir?”. *YouTube*. Yayın Tarihi 18 Ağustos 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=KtFS2Fc936c>
- İsmailağa.org.tr. “Haram Yolla Kazanılan Mal Ne Yapılmalıdır?”. Erişim 30 Kasım 2023. <https://www.ismailaga.org.tr/haram-yolla-kazanilan-mal-ne-yapilmalidir>
- Kalkan, Cemal. “Katılma Hesabı Karının Dağıtımı ve Fikhi Değerlendirmesi” *İlahiyat Akademi Dergisi* 13 (Haziran 2021), 123-140.
- Karagöz, İsmail vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- Karaman, Hayrettin. “Faizci Bankaların Promosyonları”. *Yeni Şafak* (14 Aralık 2018). <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettin-karaman/faizci-bankalarin-promosyonlari-2048500>
- Karaman, Hayrettin. “Promosyon dâhil birkaç soruya cevap”. *Yeni Şafak* (23 Ekim 2022). <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettin-karaman/promosyon-dhil-birkac-soruya-cevap-2064369>
- karaman.net. “Bankaların verdiği promosyon”. Erişim 15 Kasım 2023. <https://www.hayrettinkaraman.net/makale/0263.htm>
- Kartal, Zihni. “Banka Promosyonlarında Vergi”. *Active Line Dergisi* (Ocak 2009), 1-11.
- Kaya, Münir Yaşar - Öztürk, Doğan. “Fikhi Açından Maaş Promosyonları ve Katılım Finans Sistemi İçin Alternatif Ürün Önerisi: Karz Limiti”. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 6/2 (Aralık 2023), 359-392.
- Kaya, Süleyman. “Bankadan alınan, bankanın verdiği promosyon caiz midir?”. *YouTube*. Yayın Tarihi 10 Temmuz 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=d1nBAZH42gk>
- KDK/Ombudsmanlık, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu. K. 2023/13798-S.23.21802 (27/10/2023).
- Keleş, Yunus. “Haram Karışık Mal ve Kazançla İlgili Tasarruflar”. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi* 6/2 (2020), 211-236.
- Konya 2. İdare Mahkemesi. K. 2007/154. (14.02.2007).
- Kotler, Philip. *Pazarlama Yönetimi*. çev. Nejat Muallimoğlu. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2000.
- Kur’ân Yolu Tefsiri. Erişim 18 Ekim 2023. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/252/245-ayet-tefsiri>
- Kuveyttürk. “Katılma Hesabı”. Erişim 23 Ekim 2023. <https://www.kuveytturk.com.tr/bireysel/hesaplar/katilma-hesapları/katilma-hesabi>
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd. *el-İhtiyâr li-ta’lîlî’l-muhtâr*, çev. Mehmet Keskin. 4 Cilt. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2012.

- MGM, Muhasebat Genel Müdürlüğü Genel Tebliği (Sıra No. 6). *Resmî Gazete* 25379 (20 Şubat 2004). Erişim 10 Eylül 2022. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/02/20040220m1.htm>
- MGM, Muhasebat Genel Müdürlüğü Genel Tebliği (Sıra No. 34). *Resmî Gazete* 28356 (17 Temmuz 2012). Erişim 10 Eylül 2022. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16376&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5>
- Memur-Sen. “Kamu Görevlilerine Ödenen Banka Promosyonları Güncellenmeli”. Erişim 10 Kasım 2023. <https://www.memursen.org.tr/kamu-gorevlilerine-odenen-banka-promosyonlari-guncellenmeli>
- Memurlar.net. “Adalet Bakanlığı promosyon sözleşmesi güncellenmelidir”. Erişim 13 Kasım 2023. <https://www.memurlar.net/haber/1070483/adalet-bakanligi-promosyon-sozlesmesi-guncellenmelidir.html>
- Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. *Resmî Gazete* 30569 (18 Ekim 2018). Erişim 23 Ekim 2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/10/20181018-2.htm>
- MuhasebeTr. “İşçilere Banka Promosyonu Ödeme Zorunluluğu Var Mı?”. Erişim 29 Ekim 2023. <https://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/ufukyola/005/>
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmi‘u’s-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. 5 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1991.
- Önder, M. Fahrettin. “Banka Hukukunda Tasarruf Mevduatı Sözleşmesi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8/1 (2003), 91-102.
- Özbilen, Arif Barış. "Tüketim Ödücü Sözleşmesinde Ödünç Alanın Ödeme Güçsüzlüğü Ve Bu Güçsüzlüğün Yarattığı Hukukî Sonuçlar". *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 27 (Temmuz 2016), 125-154.
- Özsoy, İsmail. “Faiz”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 12/110-126. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Özsoy, İsmail. “Fıkıh Doktrininde Para ve Faiz”. *Fikhî Açısından Finans ve Altın İşlemleri*. Konya: Konevî Kültür Merkezi, 2012.
- Öztürk, Aziz - Güven, Ömer Faruk. *Bankacılık ve Sigortacılıkta Pazarlama*. İstanbul: Beta Basım Yayın, 2019.
- Parasız, İlker. *Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık*. İstanbul: Ezgi Kitabevi, 2011.
- Pekgenç Hukuk Bürosu. “Ücret Hesaplarına İlişkin Banka Promosyonu, Çalışanlara Mı Ödenir?”. Erişim 28 Ekim 2023. <https://pekgenç.av.tr/banka-promosyonu-calisanlara-mi-odenir/>
- RKK, Rekabet Kurulu Kararı. Türkiye: Rekabet Kurumu Başkanlığı, 2011. Erişim 01 Eylül 2022. <https://www.rekabet.gov.tr/Karar?kararId=7a4408a1-99b9-4f4b-a73d-827a06a34fb3>
- SBB, Strateji ve Bütçe Başkanlığı. *Kamu Sektörü İstihdam Sayıları* (Haziran 2023). <https://www.sbb.gov.tr/kamu-istihdami/>
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.

- Serdaroğlu, Ü. Serdar. *Osmanlı Devleti'nde İlk Banka: Dersaadet Bankası ve Poliçe İşlemleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- SERPAM, Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi. *İslami Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi ve Geleceği*. İstanbul: Araştırma Notlar-1, 2013. [https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=islami_finans\[1\].pdf](https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=islami_finans[1].pdf)
- Seyyid Ahmed, Nâsır vd., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, haz. İbrahim Mustafa. Beyrut: Dâr'u İhya et-Turâsü'l-Arabî, 2008.
- Shanmugam, Bala - Zahari, Zaha Rina. *A Primer On Islamic Finance*. The Research Foundation of CFA Institute, 2009. <https://rpc.cfainstitute.org/-/media/documents/book/rf-publication/2009/rfv2009n6.pdf>
- SGK, Sosyal Sigortalar Kurumu. *Aylık İstatistik Bültenleri* (Temmuz 2023). <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Aylik/42919466-593f-4600-937d-1f95c9e252e6/#>
- SGK, Sosyal Sigortalar Kurumu. *Emekli Promosyonu İle İlgili Basın Duyurusu* (10.10.2022). <https://www.sgk.gov.tr/Duyuru/Detay/Emekli-Promosyonu-Ile-Ilgili-Basin-Duyurusu-2022-10-10-05-40-16>
- Shamshiyev, Ozat - Samar, Mahmut. “Menfaat Celbeden Her Karz Ribâdır Kaidesinin Kaynağı, Uygulama Esasları ve Günümüz Finansal İşlemlerinde Tatbiki Üzerine bir İnceleme”. *İslam Tetkikleri Dergisi* 13/2 (2023), 519-539.
- Söker, Necati. *E-Ticarette Uygulanan Promosyon Çalışmalarının Tüketici Davranışlarına Etkisi*. Yalova: Yalova Üniversitesi, İletişim ve Tasarım Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Sözcü. “Özel sektör çalışanları promosyon bekliyor”. Erişim 29 Ekim 2023. <https://www.sozcu.com.tr/2022/ekonomi/ozel-sektor-calisanlari-promosyon-bekliyor-7522671/>
- Şafak, Ali. *Hukuk ve Emniyet Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yayınları, 1992.
- Şener, Abdulkadir. *İslam Hukukunda Hibe*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1984.
- Şenocak, İhsan. “Faizli ve Katılım Bankalarının Promosyonu Aynı mı?”. *YouTube*. Yayın Tarihi 20 Eylül 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=FM8-JBPV6tg&t=276s>
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-Kahirî. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni el-fâzi'l-minhâc*. thk. Ali Muhammed Mu'avvız - Adil Ahmed. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Talu, Mehmet. “Bankaların Maaşlar İçin Başlattığı Promosyon Parası Caiz midir?”. *YouTube*. Yayın Tarihi 20 Eylül 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=mf2juqfeAIY>
- Tarhan, Gülnihal. *Bankacılık Hizmetlerinde Promosyon Uygulamaları ve Muhasebesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- TBK, Türk Borçlar Kanunu (Kanun No. 6098). *Resmi Gazete* 27836 (4/2/2011).
- TCMB, Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ. *Resmî Gazete* 26423 (3 Şubat 2007), Sayı 2007/1. Erişim 09 Ekim 2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/02/20070203-4.htm>
- Türk Dil Kurumu*. Erişim 20 Kasım 2023. <https://sozluk.gov.tr/>

- TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. “Katılım Bankaları Tarafından Maaş Promosyonu Ödenmesi”. Erişim 23 Kasım 2023. <https://tkbbdanismakurulu.org.tr/karar/7>
- TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. *Yıllık Sektör Raporları/Katılım Bankaları 2022*. İstanbul: TKBB Yayınları, 2022.
- TMSF, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu. “Mevduat Sigortacılığı Hakkında Sıkça Sorulan Sorular”. Erişim 15 Ekim 2023. <https://www.org.tr/tr/Tmsf/Finansman/mevduat.sss.guncel>
- Turan, M. Fatih. “İslam Hukuku Açısından Usulsüz Vedia Akdi”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 15 (2010), 401-430.
- Turanboy, Kürşad Nuri. “Tasarruf Mevduatı Sözleşmesinin Niteliği”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1/1 (1997), 254-263.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. *Ücretli Çalışan İstatistikleri* (Ağustos 2023). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ucretli-Calisan-Istatistikleri-Agustos-2023-49364>
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Kanun No. 2709). *Resmî Gazete* 17863 (9 Kasım 1982). Erişim 20 Ekim 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi ve Türkiye Emlak Bankası Anonim Şirketi Hakkında Kanun (Kanun No. 4603). *Resmî Gazete* 24241 (25 Kasım 2000). Erişim 23 Aralık 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4603.pdf>
- Türkiye Finans. “Yedek Hesap”. Erişim 18 Ekim 2023. <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/bireysel/sayfalar/yedek-hesap.aspx>
- Türkiye Finans. “Maaşlar Türkiye Finans'a Taşınıyor, Emekliler Kazanıyor”. Erişim 30 Ekim 2023. <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/kampanyalar/sayfalar/emeklilere-nakit-promosyon.aspx>
- Uçar, Mustafa. *Türkiye’de-Dünya’da Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri*. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, ty.
- Uludağ, Süleyman. *İslam’da Faiz Meselesine Yeni bir Bakış*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2010.
- Uslu, Sami. *İslam’da Faiz Yasağı ve Çağdaş Finans*. İstanbul: Zafer Yayınları, 2005.
- Usmani, Mufti Muhammed Taqi. *An Introduction To Islamic Finance*. 1998.
- Uyanık, Memet Zeki. "Bankaların Memur, İşçi ve Emeklilere Verdiği Maaş Promosyonlarının Fıkhî Durumu". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 18/2 (Aralık 2018), 631-648.
- Ücret, Prim, İkramiye ve Bu Nitelikteki Her Türlü İstihkakın Bankalar Aracılığıyla Ödenmesine Dair Yönetmelik. *Resmî Gazete* 27058 (18 Kasım 2008). Erişim 09 Eylül 2022. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=12605&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Yargıtay, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu. K. 2012/550 (29 Şubat 2012).
- Yıldırım, Mustafa. “Küresel Finans Krizi Sürecinde Farklı Finans Uygulamalarının Analizi: Konvansiyonel ve Faizsiz Finans Sistemlerinin Karşılaştırması”. *Bütçe Dünyası Dergisi* 1/35 (2011), 105-120.

Yıldırım, Mustafa. “Vedia”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. 42/596-598. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Yıldız, Nurettin. “Banka Promosyonunu Nasıl Değerlendirmeliyiz?”, *YouTube*. Yayın Tarihi 2 Eylül 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=s5XGqFFVXyM>

Zerka, Mustafa Ahmed - Neccar, A. Muhammed Abdulaziz. *İslam Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta*. çev. Hayreddin Karaman. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.

Zeytinoğlu, Erol. “İslam’da ve Diğer Sistemlerde Faiz”. *Para, Faiz ve İslam*, haz. Sabri Orman - İsmail Kurt. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1987.

